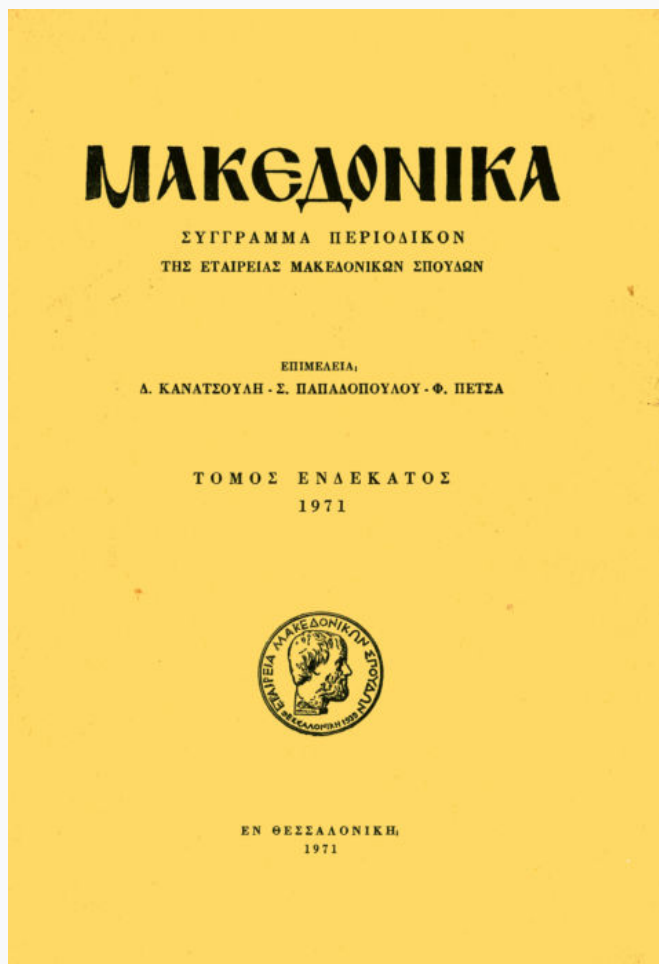

Μακεδονικά

Τόμ. 11, Αρ. 1 (1971)

Το επικόν ποίημα του εξ Αχρίδος Γρηγορίου Σταυρίδου (Prlicen) "Σκενδέρμπεης": (ιστορικά και λογοτεχνικά πηγαι)

Τίτος Π. Γιοχάλας

doi: [10.12681/makedonika.938](https://doi.org/10.12681/makedonika.938)

Copyright © 2014, Τίτος Π. Γιοχάλας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γιοχάλας Τ. Π. (1971). Το επικόν ποίημα του εξ Αχρίδος Γρηγορίου Σταυρίδου (Prlicen) "Σκενδέρμπεης": (ιστορικά και λογοτεχνικά πηγαι). *Μακεδονικά*, 11(1), 174-259. <https://doi.org/10.12681/makedonika.938>

ΤΟ ΕΠΙΚΟΝ ΠΟΙΗΜΑ
ΤΟΥ ΕΞ ΑΧΡΙΔΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ (PRLIČEV)
«ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗΣ»

(Ιστορικά και λογοτεχνικά πηγαι)

Τὸ θέμα τῆς παρουσίας τοῦ ἥρωος Γεωργίου Καστριώτου-Σκεντέρμπεη εἰς τὴν λογοτεχνίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος ἐξητάσαμεν ἀδρομερῶς εἰς σύντομον ἄρθρον τυπωθὲν πρὸ ἐτῶν ἰταλιστί¹. Ἐπειδὴ ἡ περιορισμένη ἐκείνη ἐργασία οὐδόλως ἐξήντλει τὸ θέμα, τὸ ἐκ ποικίλων ἐπόψεων ἐνδιαφέρον, ἐχρειάσθη νὰ τὸ διευρύνωμεν καὶ ἀναπτύξωμεν δεόντως εἰς ἰδίαν μελέτην, ἡ ὁποία θὰ δημοσιευθῇ συντόμως. Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἔν μόνον ἐκ τῶν εἰς ἐλληνικὴν γλῶσσαν γραφέντων, καὶ εἰς τὸν Γ. Καστριώτην ἀφιερωμένων ἔργων, ἰδίᾳ δὲ τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν, λόγῳ τῆς ἰδιαίτερας σημασίας καὶ τοῦ πολλαπλοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποιον ὑπεκίνησεν ἡ ὁρσφατος ἐκδοσίς του ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Σόφιας.

Ὁ Γεώργιος Καστριώτης-Σκεντέρμπεης (†1468) (εἰκ. 1) καὶ οἱ ἀγῶνες του ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀπετέλεσαν ὡς γνωστὸν πηγὴν ἐμπνεύσεως διαφόρων λογοτεχνῶν εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν ἔχομεν μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 19^{ου} αἰῶνος τὴν τραγωδίαν τοῦ Ι. Ζαμπελίου (1818), τὸ ποίημα τοῦ Ι. Καρασούτσα (1839) καὶ τοῦ Α. Δανδόλου (1854)². Τέταρτον κατὰ σειρὰν εἶναι τὸ ἐπικὸν ποίημα τοῦ ἐξ Ἀχρίδος Γρηγορίου Σταυρίδου (Παρλίτσεφ), φέρον τὸν τίτλον «Σκεντέρμπεης»³.

Τὸ ἔργον τοῦτο, γραφὲν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1860-1862, παρέμενεν ἀνέκδοτον, ἕως ὅτου, εὐρεθέντος τοῦ χειρογράφου τὸ 1950, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ

1. T. Jochalas, Giorgio Castriota Scanderbeg nella Letteratura Neogreca, εἰς «Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata», τ. 22 (1968), σ. 57-70· ἀνετυπώθη εἰς «V Convegno Internazionale di Studi Albanesi, Atti», Palermo 1969, σ. 267-281.

2. T. Jochalas, ἑ.ἀ.

3. Ἡ D. Kadach νομίζει ὅτι τὸ ἔπος τοῦτο τοῦ Σταυρίδου εἶναι τὸ πρῶτον ποιητικὸν ἔργον, τὸ ὅποιον ἐγράφη εἰς ἐλληνικὴν γλῶσσαν διὰ τὸν ἥρωα τοῦτον μέχρι τοῦ ἐτους 1862, θεωρεῖ δὲ τὸ πρᾶγμα ἀπορίας ἄξιον· βλ. D. Kadach, Die Darstellung Skanderbegs und der Albaner in Prličevs «Skenderbeis» und «O Armatolos», εἰς «Studia Albanica Monacensia», München 1969, σ. 129, σημ. 2.

Hr. Kodon μὲ εἰσαγωγὴν, μετάφρασιν εἰς τὴν βουλγαρικὴν (εἰς πεζόν), καὶ ὀλίγας σημειώσεις ἐν τέλει¹.

Εἰκ. 1. Ἄνωνυμος καὶ ἀχρονολόγητος λιθογραφία τοῦ Σκεντέρμπεη ἐναποκειμένη εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἱστορικὸν Μουσεῖον τῆς Ἑλλάδος

Εἰς τὴν ἀξιόλογον εἰσαγωγὴν² τοῦ Kodon λέγονται περὶ τοῦ Σταυρίδου

1. Hr. Kodon, Gr. St. Prličev, Skenderbej, Sofija 1967¹ καὶ δευτέρα ἀνατύπωσις, Sofija 1969.

2. Ἡ εἰσαγωγή αὕτη τοῦ Kodon μετεφράσθη εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Ι. Λ α μ ψ ι δ η,

και τὰ ἐξῆς: «Ἄν θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ποιήματα τοῦ Παρλίτσεφ ἐντελῶς τυπικῶς, ἴσως πρέπει νὰ τὰ κατατάξωμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, διότι ἔχουν γραφῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὁ Παρλίτσεφ εἶναι Βούλγαρος ὡς πρὸς τὰ δημιουργικὰ κίνητά του. Οὗτος εἶναι τέκνον τοῦ βουλγαρικοῦ δημιουργικοῦ στοιχείου καὶ ἐκφραστὴς τῶν βουλγαρικῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν καὶ πόθων, τῆς βουλγαρικῆς ἐθνικῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος... Συνεπῶς, ἡ θέσις τοῦ Παρλίτσεφ καὶ ὡς ποιητοῦ εὐρίσκεται ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βουλγαρικῆς λογοτεχνίας, εἶναι δὲ χρέος τῆς βουλγαρικῆς ἐπιστήμης νὰ μελετήσῃ καὶ διασαφηνίσῃ τὸ ποιητικὸν ἔργον του»¹.

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε θὰ ἐκπλαγῇ κανεὶς ἂν, παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Kodon ὑποστηριζόμενα, διαπιστώσῃ ὅτι τὸσον ὁ ποιητὴς Σταυρίδης, ὅσον καὶ τὸ ἔπος του τοῦτο θεωροῦνται ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γιουγκοσλαβικῆς λογοτεχνίας. Ἰδοὺ π.χ. τί γράφει ἡ O. Jašar-Nasteva: «Auch in der mazedonischen Literatur finden wir ein Werk über diese bedeutende Persönlichkeit aus der Geschichte des albanischen Volkes, ... aus der Feder des mazedonischen Dichters Grigor Prlićev»².

Πάντα ταῦτα δεικνύουν ὅτι ἀπὸ καιροῦ προέκυψε «θέμα Σταυρίδου», εἶναι δὲ λυπηρὸν τὸ γεγονὸς ὅτι ὠρισμένοι ξένοι μελετηταί, παρασυρθέντες ἐξ ἐθνικῶν ἴσως συναισθηματισμῶν καὶ ὑπερβολικῆς φιλοπατρίας, δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ θέμα μὲ τὴν δέουσαν ψυχραιμίαν, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει τὸ μέγα χρέος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας.

Α'. ΠΟΙΟΣ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Γρηγόριος Σταυρίδης (εἰκ. 2) ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς τὴν Ἀχρίδα. Ἐφοίτησεν εἰς τὸ ἐκεῖ ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον διηύθυνε τότε ὁ Δημήτριος Μηλαδίνης (Μιλαντίνωφ), ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐδιδάχθη ἄριστα τὴν ἑλληνικὴν³.

ἐδημοσιεῦθ' δὲ εἰς τὸ «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τεῦχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 25-34. Ἐφεξῆς αἱ παραπομπαὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Kodon θὰ νοοῦνται εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Λαμνίδη.

1. Ἐ.ἀ., σ. 26.

2. O. Jašar - Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von G. Prlićev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1967, Heft I, σ. 35.

3. Τόσον ὁ Δημήτριος Μιλαντίνωφ ὅσον καὶ ὁ νεώτερος τούτου ἀδελφὸς Κωνσταντῖνος ἐσπούδασαν εἰς τὴν Ζωσιμαίαν Σχολὴν Ἰωαννίνων. Εἶχον μάλιστα ἐξελληνίσαι τὸ ὄνομά των εἰς «Μηλαδίνης». Δυστυχῶς διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δημητρίου δὲν σφίζεται τὸ Ἄρχειον τῆς Σχολῆς. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁμοῦ φέρεται ἐγγεγραμμένος εἰς τὸν «Γενικὸν Ἐλεγχον τῶν μαθητῶν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς» τοῦ ἔτους 1846, σελ. 7ν, ὡς μαθητῆς τῆς τρίτης τάξεως, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κωνσταντῖνος Μηλαδίνης Ὀχριδιανός». Ἀπεφοίτησε τῆς Σχολῆς τὸ ἔτος 1848 μὲ τὸν βαθμὸν «Ἀριστα» (αὐτόθι, σ. 21ν).

Ὡς ὁ ἴδιος ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του¹, τὸν Αὐγουστον τοῦ ἔτους 1849 ἐγκατέλειψε τὴν Ἀχρίδα καὶ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ σπουδάσῃ ἰατρικὴν. Λόγω ὅμως ἐξαντλήσεως τῶν οἰκονομικῶν του ἐξηναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ μετὰ ἓν ἔτος περίπου τὴν πόλιν καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς

Εἰκ. 2. Γρηγόριος Στ. Σταυρίδης (Prličen). Ἡ φωτογραφία ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Σκενδέρμπεης» ὑπὸ Η. Κόδου

τὴν γενέτειράν του². Εὐρίσκετο πάντως εἰς τὰς Ἀθήνας πιθανῶς τὴν 25ην Μαρτίου 1851³, ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ποιητής, ἄξιωματικὸς τότε τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, Γ. Ζαλοκώστας ἐστεφανώθη εἰς δημοσίαν τελετὴν μὲ στέφα-

1. G. S. Prličen, *Avtobiografija*, εἰς «*Odbrani stranici*», Skopje 1959, σ. 193. Ἐφεξῆς ὡς «Αὐτοβιογραφία».

2. «Αὐτοβιογραφία», ἔ.ἀ., σ. 198.

3. Ὁ Σταυρίδης λέγει εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του, ἔ.ἀ., σ. 196, ὅτι παρευρέθη εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἀπονομῆς τοῦ πρώτου ποιητικοῦ βραβείου (τοῦ κατὰ χορήγησιν τοῦ Α. Ράλλη προκηρυχθέντος ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ) τὴν 25ην Μαρτίου 1850 εἰς τὸν Γ. Ζαλοκώσταν. Ἄλλ' ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Kadach, Grigor S. Prličevs *Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862*, εἰς «*Zeitschrift für Balkanologie*», 1968, Heft I, σ. 45, σημ. 3, τὰ ὑπὸ τοῦ Σταυρίδου λεγόμενα εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα, διότι ὁ Ζαλοκώστας ἐβραβεύθη τὸ ἔτος 1851 καὶ 1853.

νον δάφνης ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, διότι εἰς τὸν προκηρυχθέντα ποιητικὸν διαγωνισμόν ἐβραβεύθη τὸ ποίημά του «Τὸ Μεσολόγγιον». Ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς τελετῆς ἐντυπωσίασε, φαίνεται, πολὺ τὸν νεαρὸν Σταυρίδην, τὸν ὁποῖον ἡ πενία ἐξαναγκάζει δι' ἄλλην μίαν φορὰν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας. Μετὰ ἀπὸ ἀπουσίαν ὀρισμένων ἐτῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων, ὡς λέγει ὁ ἴδιος¹, διετέλεσεν ἑλληνοδιδάσκαλος εἰς Μπέλικα, Μοναστήριον, Περλεπὲν καὶ Ἀχρίδα, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1858 ἐπανέρχεται εἰς Ἀθήνας².

Ἀκριβῶς τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνέβη εἰς τὸν Σταυρίδην ἓν περίεργον ἐπεισόδιον: Ἐπισκεφθεὶς δηλ. μίαν Κυριακὴν τὸν ἐν Ἀθήναις ὀρθόδοξον ναὸν τῶν Ρώσων³, φαίνεται ὅτι ἐπεπλήχθη ὑπὸ τινος Ρώσου, διότι, ἐνῶ ὁ Σταυρίδης δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐξέλθει τοῦ κυρίως ναοῦ, ἐφόρεσε τὸ καπέλλο του. Θεωρήσας τὸν ἑαυτὸν του προσβεβλημένον ἔγραψε τότε ἓν ποίημα, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν «Ἀθηνᾶ»⁴. Ἐκεῖ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἐπεισόδιον, ὁμίλησεν αὐστηρῶς περὶ τῶν Ρώσων, διότι οὗτοι ἐτόλμησαν «...Ἕλληνας νὰ προσβάλουν/ ἐντὸς ναοῦ ἑλληνικοῦ πολλῶν περιεστώτων...». Ἐδημοσιεύθη τότε σχετικὸν ἄρθρον εἰς τὴν ἐφημερίδα «Αὐγή»⁵, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἀνώνυμος ἀρθρογράφος κατέκρινε τὸν Σταυρίδην ἀποκαλέσας αὐτὸν «...οὐχὶ Ἕλληνα ὄντα, ἀλλὰ βάρβαρον καὶ Ἀλβανὸν τὸ γένος καὶ ἀγνώστου θρησκείματος, ἵνα μὴ νομίσωσι οἱ ἐνταῦθα διαμένοντες Ρῶσσοι... ὅτι Ἕλλην Χριστιανὸς Ὁρθόδοξος ἔπραξε», ὅτι δηλ. ἐφόρεσε τὸ καπέλλο του εὐρισκόμενος ἀκόμη ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα ἐδημοσιεύθη ἀργότερον ἀνώνυμον ποίημα⁶, ἵσως ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ ἢ Ὁρφανίδου, εἰς τὸ ὁποῖον κατεκρίνετο ὁ Σταυρίδης διὰ τὸ κατὰ τῶν Ρώσων ποίημά του, πρὸς τοὺς ὁποίους ὡς Μακεδῶν ὤφειλε νὰ εἶναι περισσότερον εὐγνώμων. Ἀπαντᾷ τότε ὁ Σταυρίδης εἰς ἀμφοτέρα τὰ γραπτὰ δι' ἑτέρου ποιήματος δημοσιευθέντος εἰς τὴν ἐφ. «Αὐγή»⁷ εἰς δξύτατον, ὕβριστικὸν σχεδὸν ὕφος, κατηγορῶν τὸν ἀνώνυμον ἀρθρογράφον ὡς ἐλεεινὸν καὶ μίσθαρνον ὄργανον τῶν Ρώσων, διὰ τοὺς ὁποίους λέγει:

Ἄνευ τοῦ Ῥώσου (λέγεις σὺ) ἐγὼ θὰ εἴμην τοῦρκος·
ἐπὶ αἰῶνας τέσσαρας οἱ Ἕλληνες οἱ δοῦλοι
τὴν πίστιν ἐφυλάξαμεν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ μας
πότε λοιπὸν (ὡς λέγεις σὺ) μᾶς ἔσωσ' ἡ Ῥωσία;

1. «Αὐτοβιογραφία», ἔ.ἀ., σ. 198-199· πρβλ. D. K a d a c h, ἔ.ἀ., σ. 45, σημ. 3.

2. D. K a d a c h, ἔ.ἀ., σ. 45, σημ. 3.

3. Πρόκειται περὶ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων ἐκκλησίας Σωτείας τοῦ Λυκοδήμου παραχωρηθείσης ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος τὸ ἔτος 1847 εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ρωσικὴν παροικίαν.

4. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 29.11.1858.

5. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 24.12.1858.

6. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 27.12.1858.

7. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 10.1.1859.

Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ὡς καὶ τὰ δύο ταῦτα ποιήματα τοῦ Σταυρίδου¹ ἀνεφέραμεν διὰ τὴν δεξιῶμεν ὅτι ὁ ποιητὴς δύο φορὰς ἐγγράφως ἀνέφερεν ὅτι εἶναι Ἑλλήν, τὴν δευτέραν μάλιστα φορὰν καὶ μετὰ τινος φανατισμοῦ.

Τὸ 1860 ἀποτελεῖ διὰ τὸν Σταυρίδην ἔτος μεγάλης ἱκανοποιήσεως: ὑποβάλλει εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμόν τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸ πρῶτον ποιητικόν του ἔργον, τὸ ἔπος «Ὁ Ἀρματωλός». Μεταξὺ τῶν 14 ποιητῶν, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τότε μέρος υποβαλόντες τὰ ἔργα των, ὡς οἱ ὅροι τοῦ διαγωνισμοῦ ἀπῆτουν, ἀωνύμως, συγκατελέγοντο ὁ Γ. Ὁρφανίδης καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γ. Βερναρδάκης. Τὴν 25ην Μαρτίου εἰς πανηγυρικὴν τελετὴν ὁ πρόεδρος τῆς ἑλλανοδίκου ἐπιτροπῆς Ἀλέξ. Ραγκαβῆς ἀνήγγειλε ὅτι τὸ πρῶτον βραβεῖον τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀπενεμήθη εἰς τὸ ἔπος «Ὁ Ἀρματωλός»². Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Σταυρίδης οὐδόλως εἶχε δηλώσει τὸ ὄνομά του, παρουσιασθεῖς ἀργότερον εἰς τὸν εἰσηγητὴν, ἐδήλωσε τὸ ὄνομά του καὶ τὴν πατρότητα τοῦ ποιήματος. Τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη ὁλόκληρος εἰς τὸ περιοδ. «Πανδώρα»³, προτάσσεται σύντομος εἰσαγωγή, εἰς τὴν ὁποίαν λέγονται περὶ τοῦ Σταυρίδου τὰ ἑξῆς: «...Μετὰ ταῦτα ὁ ποιητὴς ἐπισκεφθεὶς τὸν εἰσηγητὴν, ἐδήλωσεν ὅτι αὐτοῦ πόνημα ἦν ὁ Ἀρματωλός· ὀνομάζεται δὲ Γρηγόριος Σταυρίδης, φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς, ἐκ Μακεδονίας, τῆς χώρας ἐκείνης, ἥτις οὐδέποτε ἔπαυσε συνεισφέρουσα ἄφθονον καὶ γενναῖον ἔρανον διανοητικόν

1. Λεπτομερείας ἐπ' αὐτοῦ ἀνέπτυξεν, ἀναδημοσιεύσασα ἀμφοτέρω τὰ ποιήματα τοῦ Σταυρίδου ἡ D. K a d a c h εἰς σύντομον, λίαν δὲ ἐνδιαφέρον ἄρθρον τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον: *Zwei griechische Gedichte von Grigor S. Prličen*, εἰς «Ἑλληνικά», τ. 24 (1971), σ. 107-115.

2. Πλείονα περὶ τοῦ ποιητικοῦ τούτου διαγωνισμοῦ (Ράλλεια), τῆς τελετῆς ἀπονομῆς τοῦ πρώτου ποιητικοῦ βραβεῖου, ὡς καὶ τῆς ἀπηχίσεως, τὴν ὁποίαν εὗρεν εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἐπιτυχία ἐκείνη τοῦ Σταυρίδου (1860) βλ. εἰς τὴν λαμπρὰν ἐργασίαν τῆς D. K a d a c h, Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1968, Heft I, σ. 45-62.

Ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του (ἑ.ἀ., σ. 204), ὅτι διὰ τὸ ποίημα του «Ὁ Ἀρματωλός» ἀπεκλήθη εἰς τὰς Ἀθήνας «δεύτερος Ὅμηρος», χαρακτηρισμὸν, τὸν ὅποιον ἐπαναλαμβάνουν πάντες οἱ Βούλγαροι καὶ Γιουγκοσλάβοι μελετηταὶ τοῦ ποιητοῦ (π.χ. ὁ H. K o d o v, εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τευχ. 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 26, ὁ V. G e o r g i e v, εἰς «Studia Albanica», 1968, τευχ. 1, σ. 235, ἡ O. J a š a r - N a s t e v a, εἰς «V Convegno Intern. di Studi Albanesi, Atti», Palermo 1969, σ. 261. κ.ἀ). Τοῦτο δὲν ἀναποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα, ὡς ἤλεγξε ἤδη ἡ K a d a c h, (ἑ.ἀ., σ. 51, σημ. 34), καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῆς «Αὐτοβιογραφίας» (βλ. π.χ. εἰς τὴν ὡς ἄνω ἐργασίαν τῆς K a d a c h, σ. 45, σημ. 3, σ. 47, σημ. 8, σ. 50, σημ. 29, σ. 52, σημ. 39), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Σταυρίδου εἶναι ἐπισφαλές, διὰ τὴν ἐξάγῃ κανεῖς θετικὰ συμπεράσματα τόσοσιν διὰ τὴν ζωὴν ὅσον καὶ διὰ τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ.

3. «Πανδώρα», 15 Ἀπριλίου 1860, φύλλ. 242, σ. 25-34, καὶ 1 Μαΐου 1860, φύλλ. 243, σ. 49-54.

Ο ΑΡΜΑΤΩΛΟΣ

ΠΟΙΗΜΑ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ.

Τοῦ ἐξ Ἀχρίδος.

ΣΤΕΦΑΝΩΘΕΝ

ΚΑΤΑ

ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΙΚΟΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΝ ΤΟΥ

1860.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ.

1860.

Εἰκ. 3. Προμετωπίς τοῦ βραβευθέντος ἐν Ἀθήναις ἐπικού ποιήματος
τοῦ Γ. Σταυρίδου «Ὁ Ἀρματωλός»

ποιήματος εἶναι ὁ Ἀλβανὸς ἄρματολὸς Κοσμάς, ὁ ὁποῖος φονεύεται ὑπὸ τῶν Γκέγκηδων. Ἡ μήτηρ του πληροφορηθεῖσα τὸν θάνατόν του ἐκ τῶν ἰδίων σφαγέων τοῦ Κοσμά, θρηνεῖ τὸ γενναῖον παλληκάρι, ἀλλὰ συναγεῖρει ταυτοχρόνως πάντας τοὺς συμπατριώτας της πρὸς νέον ἀγῶνα. Ὁ τάφος τοῦ ἥρωος γίνεται προσκύνημα καὶ σύμβολον τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλ' ὥς μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι ὁ Σταυρίδης εἶχε πρόθεσιν νὰ ἐξυμνήσῃ τοὺς Ἀλβανούς ὡς ἰδίαν ἐθνότητα. Διὰ τὸν Σταυρίδην οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι Ἑλληνες¹, συνεπῶς ὁ Κοσμάς ἀποτελεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἥρωα Ἑλληνα². Κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοian ἄλλως τε ἐξέλαβε καὶ ἡ ἐξεταστικὴ Ἐπιτροπὴ τὸν ἥρωα τοῦ ποιήματος: «Τοιοῦτον ποίημα, τόσον σπουδαῖα προτερήματα ἔχον, ἴσως ἔπρεπε ν' ἀνήκῃ οὐχὶ εἰς ἕν χωρίον τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ νὰ στέφῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Καὶ ὅμως οὐδεὶς φθόνος! Ἀφ' οὗ οὕτω τὸ ἠθέλησεν ὁ ποιητής, ὥς ἐπιφοιτῶσι καὶ ἐνίστε ἡμᾶς ὁμφαὶ τῶν Μουσῶν, ὑπομιμνήσκουσαι ἡμῖν ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ μακρὰν ἡμῶν ζῶσιν ὁμογενεῖς, ὧν Ἑλληνικαὶ αἱ καρδίαι, Ἑλληνικὰ τὰ ἦθη, καὶ Ἑλληνικὸς ὁ πολιτισμός»³.

Ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης τοῦ πρώτου τοῦ ποιήματος ὁ Σταυρίδης ἤρχισεν ἀμέσως νὰ ἐτοιμάζῃ τὸ ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ συμμετεῖχεν εἰς τὸν ἐπόμενον ποιητικὸν διαγωνισμόν. Καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο ἔργον ἦτο ἐν ἔπος· Καὶ τὸ ἔπος τοῦτο ἦτο ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν ὀθωμανῶν Τούρκων, ἔφερε δὲ τὸν τίτλον, ὡς εἴπομεν, «Σκενδέρμπεης».

Ἀλλὰ τί ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὸν ποιητὴν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν περίπου δὲν ἔχει μέχρι στιγμῆς ἐξετασθῆ. Ὁ Σταυρίδης δηλ. εὐρισκόμενος ἀκόμη τότε εἰς Ἀθήνας, ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Μιλαντίνωφ ἀπέθανον εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ δηλητηριάσεως ὀργανωθείσης ὡς ἤθην ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐξω φρενῶν γενόμενος ὁ ποιη-

1. Εἰς τὸν «Ἀρματολόν», σ. 38, σημ. γ', σημειώνει ὁ ποιητής: «Πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὰ φρονήματα, τὴν φυσιογνωμίαν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἐμφαίνουσι τρανῶς ὅτι εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ Ἑλληνες ... Εὐχῆς ἔργον εἶναι, ἄνδρες εἰδήμονες τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης, νὰ παραγμετευθῶσι περὶ τοῦ οὐσιώδους φιλολογικοῦ ἔργου τῆς συγγενείας τῆς Ἀλβανικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, διὰ νὰ ἀποδείχθῃ καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἢ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἀδελφότες τῶν Ἀλβανῶν, ὧν τὴν ἀπόλειαν μοιρολογεῖ ἡ Ἑλλάς, ὡς ἡ ἀρχαία Νιόβη τῶν αὐτῆς τέκνων ἐρημωθείσα».

2. Τοῦτο βεβαίως προκύπτει ἐξ ὧν λέγει εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ ποιήματος τοῦτου ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, καὶ ὅχι ἐκ τῆς μεταγενεστέρως «Αὐτοβιογραφίας» του, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἐκδηλώνει παντοιοτρόπως τὸν ἀνθελληνισμόν του, διαστρεβλῶνων πολλακίς γεγονότα, τὰ ὁποῖα προηγουμένως διαφόρως εἶχε χαρακτηρίσει· βλ. D. K a d a c h, Grigor S. Prličevs Teilnahm an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, ἐ.ἀ., σ. 47, σημ. 2.

3. «Πανδώρα», 1 Μαΐου 1860, σ. 54.

της διά τὸν θάνατον ἰδίᾳ τοῦ Δημητρίου Μιλαντίνωφ, ἀνεχώρησεν εἰς Ἀχρίδα διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ὡς ἔγραψεν ἀργότερον, τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου του. Εἶναι πράγματι ἐνδιαφέρουσα ἡ βαθμιαία ριζικὴ μεταβολὴ τῶν ἑλληνικῶν φρονημάτων τοῦ Σταυρίδου καὶ ἡ μεταμόρφωσίς του ἐφεξῆς εἰς ἓνα φανατικὸν ἀνθέλληνα. Ἀλλ' ἡ περαιτέρω δρᾶσις τοῦ Σταυρίδου δὲν ἐνδιαφέρει πλέον τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν, διότι τὸ μεταγενέστερον ἔργον του, δηλ. κυρίως ἡ «Αὐτοβιογραφία»¹, γραφεῖσα εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν ἀνήκει ὄχι πλέον εἰς τὸν θερμὸν θιασώτην τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἑλληνόφρονα Σταυρίδην, ἀλλ' εἰς τὸν βουλγαρόφρονα Παρλίτσεφ, ὄνομα τὸ ὁποῖον ἐφεξῆς θὰ καθιερώσῃ².

Ἐρχόμενος εἰς τὴν Ἀχρίδα ὁ Παρλίτσεφ ἤρχισε τὴν δρᾶσιν του ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ μητροπολίτου Ἀχρίδος Μελετίου. Ἐστάλη μάλιστα τότε καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐκμάθῃ τὴν βουλγαρικὴν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν γενέτειράν του, ὡς διδάσκαλος πλέον τῆς βουλγαρικῆς καὶ ὡς ὀργανωτὴς βουλγαρικῶν σχολείων, συνελήφθη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς τῆς Δίβρης. Ἀπελευθερωθεὶς μετ' ὀλίγον, μετέβη ἐκ νέου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετὰ δὲ ἀπὸ μίαν περιπλάνησιν κατέληξε πάλιν εἰς τὴν Ἀχρίδα, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 1893³.

Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ διαφόρους αἰτίας ἐδιχάσθη, παρουσιάσας ἀσυνέπειαν ἔθνικῶν φρονημάτων. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, πιστεύομεν, ὅτι θὰ πρέπει τὰ ἔργα τῶν δύο περιόδων νὰ ἐξετάζωνται κεχωρισμένως. Ἡ «Αὐτοβιογραφία» δηλ. ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ Σταυρίδου, ὅσα ἐγρά-

1. Ἐκτὸς τῶν δύο εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραφέντων ἔργων τοῦ «Ἀρματωλὸς» καὶ «Σκεν-δέρμπεης», ὁ Σταυρίδης ἔγραψε μετὰ τὸ 1862 μόνον τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» τοῦ εἰς πεζὸν καὶ εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν, ὠρισμένα ἀνάξια λόγου διδακτικὰ ποιήματα, καὶ τὴν πολὺ ἐλευθέραν ἀπόδοσιν εἰς βουλγαρικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ πρώτου τοῦ ἔργου «Ὁ Ἀρματωλὸς». Βλ. D. K a d a c h, «Armatolos» und «Serdator», ἑ.ἀ., σ. 94.

2. Εἰς τὸ δημοσιευθὲν ἔγγραφον ἐκ τῆς Γραμματείας τοῦ «Ὁθωνεῖου Πανεπιστημίου» ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀπονομῆς εἰς τὸν Σταυρίδην τοῦ πρώτου βραβείου εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμόν τοῦ ἔτους 1860, λέγεται «...συγγραφεὺς εἶναι ὁ φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς Γρηγόριος Σταυρίδης (Παράλιτσας) ἐξ Ἀχρίδος (Λυχνιδου) τῆς Μακεδονίας ὁρμώμενος», (ἐφ. «Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς», 2.4.1860, σ. 924). Πάντως εἰς τὸ πρῶτον ἔργον τὸ ὁποῖον ἐτύπωσεν ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, δηλ. τὸ βραβευθὲν ποίημά του «Ὁ Ἀρματωλὸς» ὑπογράφει ὡς Γρηγόριος Σταυρίδης καὶ μόνον. Δὲν ἀποκλείεται τὸ ἐπιθετὸν τοῦτο νὰ καθιέρωσεν ὁ ἴδιος, ἐπειδὴ ὁ πατὴρ του ἐλέγετο Σταῦρος.

3. Τὰς εἰδήσεις διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Σταυρίδου μετὰ τὴν ὁριστικὴν ἀποχώρησίν του ἐξ Ἀθηνῶν ἠντλησα ἐκ κειμένου διαλέξεως τοῦ Κ λ. Τ σ ο ὕ ρ κ α, δοθείσης τὸν Μάϊον τοῦ 1969 εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τῆς Ἀχρίδος καὶ ὁ πανσλαβισμὸς». Ὁ Τσοῦρκας ἠντλησε μὲ τὴν σειράν του, ὡς λέγει, τὰς εἰδήσεις ταύτας ἐκ τῆς βουλγαρικῆς ἐφημερίδος «Makedonska Tribuna» τῆς Ἰνδιανουπόλεως τῆς 8 Νοεμβρίου 1968, τὴν ὁποίαν, δυστυχῶς, δὲν ἤδυνή-θην νὰ εὗρω.

φησαν εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ ποιητὴς εἶχε πλέον ἀποκτήσει ὀριστικὴν καὶ σταθερὰν βουλγαρικὴν συνειδησιν δὲν ἀνήκουν εἰς ἡμᾶς. Τὰ ἔργα τοῦ ὁμοῦ τῆς πρώτης περιόδου τὰ ἐμφαίνοντα σαφῶς τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν τοῦ, γραφέντα δὲ ἐλληνιστὶ καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ Σταυρίδης ἠσθάνετο ὅτι ἦτο Ἕλλην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πολλὰκις ἐξεδήλωσε γραπτῶς, νομίζομεν, ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν, ἡ ὁποία ἔχει χρέος νὰ τὰ ἐξετάζη.

Β'. ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ «ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗΣ»

Εἶπομεν ὅτι ὁ Σταυρίδης μετὰ τὴν βράβευσιν τοῦ «Ἀρματολοῦ» ἤρχισε γράφων τὸ ἔπος «Σκενδέρμπεης», βιάζομενος νὰ προλάβῃ νὰ ὑποβάλλῃ τὸ ἔργον εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμόν τοῦ ἔτους 1861. Ἀλλ' ἄγνωστον διατὶ ὁ ποιητικὸς διαγωνισμὸς τοῦ ἔτους ἐκείνου δὲν ἐπραγματοποιήθη. Συνεχίζων ἴσως τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου παρέδωσε τελικῶς τὸ χειρόγραφον εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἰωακεῖμ Σαπουντζιέφ μετὰ τὴν παράκλησιν νὰ τὸ ὑποβάλλῃ εἰς τὸν νέον ποιητικὸν διαγωνισμόν ἀντ' ἐκείνου, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἐγκατέλειπε τὰς Ἀθήνας (πρὸ τῆς 13ης Φεβρουαρίου 1862)¹, μεταβῶν εἰς Ἀχρίδα.

Ὁ ἐκδότης τοῦ ἔπους τούτου Κοδὸν λέγει εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐκδόσεώς του ὅτι: «Δὲν γνωρίζομεν, ἂν τὸ ἔτος 1862 ἐπραγματοποιήθη ὁ διαγωνισμός, ἂν τὸ ποίημα τοῦ Παρλίτσεφ «Ὁ Σκενδέρμπεης» ἐγένετο δεκτὸν εἰς τὸν διαγωνισμόν καὶ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ κρίσις τῆς ἐπιτροπῆς περὶ αὐτοῦ»². Ἐν τοῦτοις εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ποιητικὸς ἐκεῖνος διαγωνισμὸς ἔλαβε χώραν τὴν 28ην Μαΐου (1862), ἐδημοσιεύθη μάλιστα καὶ ὁλόκληρος ἡ ἐκθεσις τῆς ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς³. Ὁ Α. Ραγκαβῆς, ὁ ὁποῖος, ὡς συνήθως, ἀνέγνωσε τὸ σχετικὸν κείμενον, ἀνέφερεν ὅτι «Ἀπενεμήθη δὲ τὸ γέρας καθ' ὁμόφωνον τῶν ἀγωνοδικῶν κρίσιν εἰς τὸ ποίημα, Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης...»⁴ τοῦ Α. Βυζαντίου. Διὰ τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου ὁ Ραγκαβῆς ἐπεφύλαξε μίαν δριμεῖαν κριτικὴν. Ἐψεξε τὸν ποιητὴν καὶ διὰ τὸν στίχον καὶ διὰ τὴν ἐν γένει πλοκὴν τοῦ ἔργου. Μεταφέρομεν ὠρισμένας μόνον κρίσεις ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐκθέσεως: «...Ἀλλ' ὁ ποιητὴς κακῶς, ὡς φρονοῦμεν,

1. D. K a d a c h, Grigor S. Prlicevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, ἐ.ἀ., σ. 54.

2. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Κ ο δ ο ν, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἐκδ. τοῦ ἔπους, μεταφρασθεῖσαν ὑπὸ Ἰ. Λ α μ ψ ῖ δ η εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τεύχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 27.

3. Ἡ ἐκθεσις τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Πανδώρα», φύλλ. 294, 15 Ἰουνίου 1962, σ. 121-132, καὶ αὐτοτελῶς ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἐκθεσις τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1862, ἐν Ἀθήναις 1862.

4. «Πανδώρα», ἐ.ἀ., σ. 120.

ἐπραξε, παραδεχθείς τὸν τετράμετρον ἱαμβικόν, τὸν συνήθη δεκαπεντασύλλαβον στίχον ἄνευ ὁμοιοκαταληξίας. "Αν ἐξ ἀδυναμίας ἀπέφυγεν αὐτῆς τὴν δυσχέρειαν, τότε προφανῶς ἐλαττοῦται ἐκείνων οἵτινες ὑπέβαλον ἑαυτοὺς εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ὑπερενίκησαν εὐχερῶς. "Αν ὅμως, γινώσκων νὰ ποιῆται χρῆσιν τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ἀπέσεισεν αὐτὴν ἐκ προθέσεως, δὲν τὸν δικαιολογοῦμεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ... Εἶναι δέ, ὡς εἵπομεν, «'Ο Σκενδέρμπεης» ἐποποιία κατὰ τὸν τύπον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν τύπον ... 'Αλλ' ὁ ποιητὴς τοῦ Σκεν. αὐτὴν μόνην σχεδὸν τὴν ξηρὰν ρίζαν μᾶς παριστᾷ ἐν στιχουργικῷ περιβλήματι ἐνευλιμμένην... τῆς σκηνῆς μάλιστα οὕτω περιστελλομένης, ὁ Σκεντ. ἀντὶ διὰ τῆς ποιήσεως νὰ ἐξαρθῇ ἄλλον γιγαντιαῖος, καταβιβάζεται ἐξ ἐναντίας καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὕψους ἐφ' οὐ βλέπομεν αὐτὸν ἰστάμενον ἐν τῇ ἰστορίᾳ ... Οὗτος (δηλ. ὁ ποιητὴς) σμικρύνει τὸν θεὸν τοῦ παντός, καὶ ἀποδίδωσιν αὐτῷ πάθη οὐδ' ἀνθρώπου κἂν ἀξία...»¹.

Ἐκ τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων τοῦ ἔπους ἐν ἐξακτῇρισεν ὁ Ραγκαβῆς ὡς «ἀπαίσιον»: «'Εν ἐξ αὐτῶν, ὁ ἀνασκολοπισμὸς τοῦ Δίγκου, ὑπερβαίνει τὰ τῇ τέχνῃ ἐπιτετραμμένα ὄρια τοῦ φοβεροῦ, καὶ χωρεῖ μέχρι τοῦ ἀπαισίου...»².

Ὁ Σαπουντζιέφ ἐπέστρεψε τὸ χειρόγραφον (εἰκ. 4) εἰς τὸν ποιητὴν τὸν Ἰούνιον τοῦ ἰδίου ἔτους³. Ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του ὅτι δὲν ἠρώτησε τὸν Σαπουντζιέφ νὰ μάθῃ ποία ὑπῆρξεν ἡ γνώμη τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸ ποίημά του, διότι ἤθην εἶχεν... ἀφοσιωθῇ πλέον εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον εἰς τὴν Ἀχρίδα⁴. Ἐν τούτοις ἐκ πικροχόλων τινῶν, ἀδικαιολογητῶν δέ⁵, παρατηρήσεων τοῦ Σταυρίδου εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του διὰ τὸν

1. «Πανδώρα», ἔ.ἀ., σ. 124.

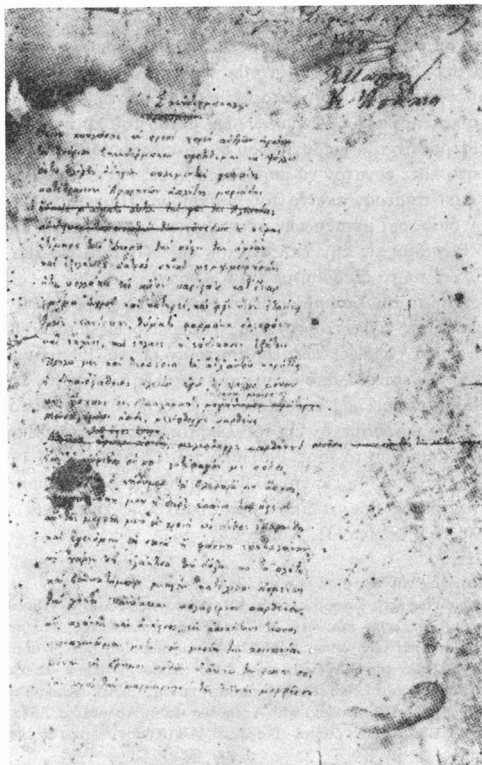
2. Αὐτόθι, σ. 125. Ἐλάχιστα περὶ τοῦ Σταυρίδου (καὶ ταῦτα δυσμενῇ) ἀνέφερον ὁ Α. Ραγκαβῆς εἰς τὸ ἔργον του, Περίληψις Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ἐν Ἀθήναις, ἄ.ἔ., σ. 81. Ἐμμενεστέραν πῶς γνώμην περὶ τοῦ ποιητοῦ διετύπωσεν ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὴν μετὰ τοῦ D. Sanders τυπωθεῖσαν ἀπὸ ἔτους 1884 Ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἐνθα ἀπέδωσε γερμανιστὶ εἰς πεζὸν ἐλάχιστα μόνον ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἐπικοῦ ποιήματος τοῦ Σταυρίδου «Σκενδέρμπεης»: A. R a n g a b é und D. S a n d e r s, Geschichte der Neugriechischen Litteratur, Leipzig 1884, σ. 108.

3. «Αὐτοβιογραφία», σ. 211· πρβλ. D. K a d a c h, Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1968, Heft I, σ. 55. Ἴσως ὅμως τὸ χειρόγραφον ἐπεστράφη ἀργότερον, διότι τὸν Ἰούλιον ἐδημοσιεύθη ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου εἰς τὴν ἐφημερίδα «Αὐγή» τὴν 2.7.1862· βλ. D. K a d a c h, Zur ersten Veröffentlichung von G. S. Prličevs «Skenderbeg», αὐτόθι, 1969/70, Heft 1-2, σ. 27.

4. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ K o d o v εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τευχὸς 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 28.

5. Ὁ Σταυρίδης κατηγορεῖ εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του (σ. 201) τὸν Ραγκαβῆν ὅτι ἤθην οὗτος δὲν τὸν ἐκάλεσε κατὰ τὴν δημοσίαν τελετὴν τῆς ἀνομομῆς τοῦ πρώτου ποιητικοῦ βραβείου διὰ νὰ τὸν συγχαρῇ καὶ τοῦ ἀπονείμῃ τὸ βραβεῖον. Τοῦτο ὅμως ἦτο ἀδύνατον νὰ συμβῇ, διότι ὁ Σταυρίδης δὲν εἶχε παραδώσει μετὰ τοῦ χειρογράφου τοῦ ποιήμα-

Ραγκαβὴν φανερώνεται ὅτι ἡ αὐστηρά ἐκείνη κριτικὴ κατεπίκρανε τὸν μόλις πρὸ δύο ἐτῶν στεφανωθέντα ποιητὴν, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ συνετέλεσε

Εἰκ. 4. Πανομοιότυπον τοῦ χειρογράφου τοῦ Γ. Σταυρίδου μετ' τὸ ἐπικὸν ποίημά του «Σκενδέρμπεης». Ἡ εἰκὼν ἐκ τῆς ἐκδόσεως H. Kodon

καὶ τὸ γεγονός τοῦτο εἰς τὴν ὀριστικωτέραν καὶ παντελῇ μεταστροφὴν τοῦ Σταυρίδου πρὸς τὸν ἀνθηλληνισμόν. Ὁ Kodon παρασυρθεὶς προφανῶς ἐκ

τός του καὶ κλειστὸν φάκελλον, εἰς τὸν ὁποῖον ὤφειλε νὰ ἐσωκλείσῃ δελτίον μετὰ τῆς ὑπογραφῆς του. Τὴν ἀνεilikρίνειαν ταύτην τοῦ Σταυρίδου, ὡς καὶ πολλὰς ἄλλας ἀνακριβείας τῆς «Αὐτοβιογραφίας» ἤλεγξε ἡ D. K a d a c h, Grigor S. Prličevs Teilnahme..., ἑ.ἀ., σ. 47-48, 50 σημ. 29.

τῶν ὧσων λέγει ὁ Σταυρίδης εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του γράφει: «Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὅμως ἡ σκέψις τοῦ Παρλίτσεφ ἦτο ἐστραμμένη ἄλλοι. Δὲν εἶχε πλέον καιρὸν νὰ ἀσχολῇται μὲ ποιήματα, ἀλλ' οὔτε καὶ διάθεσιν, δι' αὐτὸ καὶ ἴσως θὰ εἶχεν ἀφήσει κατὰ μέρος τὸ χειρόγραφον, δίχως νὰ ἐνδιαφερθῇ πλέον περὶ τούτου...»¹. Τοῦτο θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμεν μὲ ἐπιφύλαξιν, διότι τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος γέμει διορθώσεων, διαγραφῶν, ἀφαιρέσεων καὶ συμπληρώσεων, γενομένων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, ὅπως δὴποτε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ χειρογράφου εἰς τὸν Σταυρίδην ὑπὸ τοῦ Σαπουντζίεφ. Οὔτε ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ἐν χειρόγραφον, ὡς ἔχει σήμερον ἐκεῖνο τοῦ Σταυρίδου. Παρατηροῦμεν ἐξ ἄλλου ὅτι ὑπάρχουν διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἔπους, δημοσιευθέντων ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ εἰς τὴν ἐκθεσίν του καὶ τῶν ἀντιστοίχων τμημάτων τοῦ κειμένου, ὡς τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Kodon².

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Σταυρίδου δὲν ἐτυπώθη³. Τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος περιεπεσὸν εἰς ἀγνώστους χεῖρας ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπολεσθέν. «Μόλις τὸ ἔτος 1950, ποῖος γνωρίζει πῶς, εὐρέθη τοῦτο εἰς τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον τοῦ Πατριωτικοῦ Μετώπου, ἀπὸ ὅπου καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν (ἐν Σόφει) Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην Κύριλλος καὶ Μεθόδιος», λέγει ὁ Kodon⁴. Διὰ πρώτην φοράν ἐξεδόθη μετεφρασμένον εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Σκοπίων, ἄνευ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τὸ ἔτος 1961 ὑπὸ τοῦ G. Stalev⁵. Τὸ 1967 τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου μετεφράσθη εἰς τὴν ἀλβανικὴν ὑπὸ τοῦ S. Çomora⁶. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον δὲ μὲ βουλγαρικὴν μετάφρασιν εἰς πεζὸν καὶ σημειώσεις ἐξεδόθη μόλις τὸ 1967 ὑπὸ H. Kodon⁷.

1. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Kodon, ἑ.ά., σ. 28.

2. Σημειώομεν τὰς ἐξῆς διαφοράς· στίχ. 127: (Kodon) τὴν Δίκην - (Πανδώρα) τὴν δίκην, 1.014: (Kodon) κυκλώθη - κυκλώτῃ· 1.428: (Kodon) πολύφαντος - πολύφαντος· 1.440: (Kodon) ἐπὶ τὰ νῶτα - ἐπὶ τῶν νῶτων· 1.451/52: οὐδὲ τις εἶδεν ἐτι/ῇ περὶ αὐτοῦ. Τὸ τμήμα τοῦτο λείπει παντελῶς ἐκ τῆς Πανδώρας· στίχ. 1.453: (Kodon) ὕστερον - ἐπειτα· 1.457: (Kodon) τὸ βλέμμα - ἐν βλέμμα· 1.508: (Kodon) πάντες - πάντας· 3.305: (Kodon) τοῦ Ἀβδουλάχου - τοῦ Ἀπουλάχ· 3.310: (Kodon) τοῦ Ἀπουλάχ - τοῦ Ἀβδουλάχ· 3.315: (Kodon) εὐθύμως - ἐκθύμως· 3.318: (Kodon) ἱλαροὶ - ἱλαρῶς· 3.447: (Kodon) δεινὸς δὲ ἐνεμέσησε - δεινὸν δὲ ἐνεμέσησε.

3. Ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου εἶχον δημοσιευθῇ εἰς τὴν ἐφημ. «Αὐγὴ» τὴν 25 καὶ 30.6.1862 ὡς καὶ τὴν 2.7.1862· βλ. D. K a d a c h, Zur ersten Veröffentlichung..., εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1969/70, Heft 1-2, σ. 26-27.

4. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Kodon, ἑ.ά., σ. 29.

5. G. P r l i č e v, Skenderbeg. Poema prepeal Georgi Stalev, Skopje 1961.

6. G. P e r l i č e v, Skënderbeu, Tirana 1967· βλ. «Studia Albanica», 1968, τευχ. 2, σ.175.

7. Ἡ ἐκδοσις αὕτη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔπους ὑπὸ τοῦ Kodon (ἐκδοσις τῆς Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν) ἔμεινε σχεδὸν ἀπαρτήρητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κριτικὴν. Μόνον ὁ I. Λ α μ ψ ῖ δ η ς παρουσίασεν ἀπλῶς ταύτην εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», Θεσσαλονίκη 1967, σ. 29-30, ὁ δὲ Α. Θ α β ῶ ρ η ς ἔκρινεν εἰς «Ἑλληνικά»,

Τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου, γραμμένον εἰς αὐστηρὰν καθαρεύουσαν, ἀρχαΐζουσαν, ἀποτελεῖται ἐκ 3.792 δεκαπεντασυλλάβων ἀνομοιοκαταληκτῶν στίχων. Ὡς ἀναφέρει ὁ ἐκδότης, τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος ἔχει σήμερον 58 φύλλα, ἀλλ' «εἰς τὸ τέλος λείπει κάτι, πιθανῶς δύο μόνον φύλλα... Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὰς δύο τελευταίας σελίδας, αἱ ὁποῖαι λείπουν, ὑπῆρχον περὶ τοὺς 60-80 στίχοι... πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁλόκληρον τὸ ποίημα θὰ εἶχε περίπου 3.850-3.870 στίχους»¹.

Τὸ ἔργον πάντως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ λαβὼν τὴν τελικὴν του μορφήν. Τοῦτο καταφαίνεται εἰς πολλὰ σημεία, ὅπου ὁ ποιητὴς ἀναφέρει ἀπλῶς ὠρισμένα ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα ἐσκέπτετο ἴσως ἀργότερον νὰ ἀναπτύξῃ². Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα, ἡ ἴσως ἐν μέρος αὐτῶν, εἶχεν ὑποδηλώσει ὁ Σταυρίδης καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπέβαλε τὸ ἔργον του εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸ ἀναφέρει ἄλλως τε ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὴν ἐκθεσίν του: «Ἐπεισοδίων δὲν στερεῖται μὲν τὸ ποίημα· πρόκειται μάλιστα, ὅταν συμπληρωθῇ, νὰ περιλάβῃ καὶ πλείονα, ἢ ἀναγγέλλονται μόνον· ἀλλ' εἰσὶ πάντα δευτερεύοντα, ὀλίγον τὴν πρᾶξιν διαποικίζοντα, προάγοντα, συμπλέκοντα, ἢ καθιστῶντα μᾶλλον ἐνδιαφέρουσιν...»³.

Γ'. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ «ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗΣ»

Ἀκολουθῶν τὸν Ὅμηρον ὁ ποιητὴς ἀναφέρει ἐξ ἀρχῆς ὅτι προτίθεται νὰ ψάλλῃ «τὸν θούριον Σκενδέρμπεην» καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ὅλης ἀγωνιστικῆς του δράσεως ἐν μόνον γεγονόσι: «πῶς ἤσχυνε τὸν Μπαλαμπὰν σατράπην μαιφόνον». Ἐπικαλεῖται πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν τῆς Μούσης, χάριν τῆς ὁποίας λέγει ὅτι «ἐλάττισε» καὶ πλοῦτή καὶ δόξαν, καὶ ὅτι ἐγκατέλειψε (στίχ. 21-22) «...βαθυκτήμονα μνηστήν... τὴν γόητα Πανάκειαν⁴ πολυφερνον παρθένον».

τ. 22 (1969), σ. 267-272. Βιβλιογραφικὴ παρουσίασις τοῦ ἔργου τούτου ἐδημοσιεύθη καὶ ἀλβανιστὶ εἰς «Studine Filologjike», 1967, τεύχ. 4, σ. 210.

1. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Κοδὸν, ἑ.ἀ., σ. 29.

2. Σημειώνομεν τὰ ἐξῆς ἐμφανῆ «κενὰ» τοῦ ἔργου: Στίχ. 191: Σημειοῦται: «Ἄσμα πρῶτον» (δὲν ὑπάρχει). Στίχ. 1.404-1.405 σημειοῦται «Ἄσμα δεύτερον» (δὲν ὑπάρχει). Μετὰ τὸν στίχ. 1.618 σημειοῦται: «Ἐπεισόδιον ἀσελοῦς ὀθωμανίδος...» (ἐλλείπει παντελῶς). Μετὰ τὸν στίχον 1.702 σημειοῦται: «Ἐπεισόδιον· ἡ πῶσις τοῦ Σφετγραδίου» (ἐλλείπει), ὡς ἐπίσης καὶ ὁ σημειούμενος μεταξὺ τῶν στίχων 2.315-2.316 «Κατάλογος τῶν Τούρκων κατὰ ἡγεμόνας». Λείπει ἐπίσης ἡ σημειούμενη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀποχαιρετιστήριος σκηνὴ μεταξὺ Σκεντέρμπεη - Δωρικής (στίχ. 2.407-2.408), ἡ δημηγορία μεταξὺ Σκεντέρμπεη καὶ Μπαλαμπὰν (στίχ. 2.528), καὶ ὁ σημειούμενος «Κατάλογος τοῦ Ἀλβανικοῦ στρατοῦ καὶ δημηγορία Σκεντέρμπεη καὶ Μπαλαμπάνου» (στίχ. 2.528-2.529).

3. «Πανδώρα» 15 Ἰουνίου 1862, φύλλ. 294, σ. 125.

4. Ἐὰν δὲν πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ σφάλματος, κακῶς ὁ Κοδὸν γράφει (στίχ. 22): «πανάκειαν», ἀντὶ «Πανάκειαν». Εἰς τὴν φωτοτυπίαν τῆς πρώτης σελίδος τοῦ χειρο-

Ἐν συνεχείᾳ περιγράφει τὴν ἔλευσιν τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς τὴν «Κρούην», τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς, καὶ τὴν συμμαχίαν τοῦ Σκεντέρμπεη μετ' ἄλλων γειτονικῶν μικρῶν ἡγεμόνων (στίχ. 49-89). Μαθὼν ὁ σουλτάνος «Ἀμουράτης» τὴν ἀποστασίαν τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐκστρατεύει αὐτοπροσώπως μὲ πολυάριθμον στρατὸν ἐναντίον του. Ἀλλὰ δὲν ἴσχυσεν οὔτε τὸ πλῆθος τῶν Τούρκων, οὔτε αἱ παροτρύνσεις ἢ ἀπειλαὶ τοῦ σουλτάνου πρὸς τοὺς στρατιώτας του διὰ νὰ δαμάσουν τὸν μαχόμενον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Σκεντέρμπεην καὶ τοὺς γενναίους του συμπολεμιστάς (στίχ. 90-109). Ὁ Μουράτ ἀποθνήσκει ἐκ λύπης, τὴν δὲ ἐξουσίαν ἀναλαμβάνει ὁ υἱὸς του «Ἀζμπιούκ», εὐνοούμενος κατ' ἀρχάς τοῦ Θεοῦ. Ὑπὸ τοῦ νέου τούτου Σουλτάνου ἀποστέλλεται ἐναντίον τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς Ἀλβανὸς ἐξωμότης, «ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας». Ὁ ἔμπειρος οὗτος στρατιωτικὸς πρὶν δώσῃ μάχην, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Σκεντέρμπεην μὲ τὸν πιστόν του Ἑμὶν ὡς δῶρον ἓνα ὠραιότατον ἵππον καὶ ἓν ξίφος ἀναγγέλλων ὅτι:

- 321 ἂν δὲ πόλεμον ζητῇ, καὶ τοῦτον δὲν ἀρνοῦμαι·
ἀλλ' εἴτε πόλεμον ζητεῖ εἴτε ποθεῖ εἰρήνην,
θέλω νὰ ἔχω παρ' αὐτοῦ καὶ δῶρόν τι ὀλίγον
ὑπερ σεμνὸν κειμήλιον κατ' οἶκον θέλει μείνῃ
- 325 ὑπόμνημα τῶν ἄθλων μου εἰς τοὺς ἐμοὺς ἐγγόνους
καὶ τις ποτὲ ἰδὼν αὐτὸ θαυμάζων θέλει εἰπῇ:
«ὁ θούριος Σκεντέρμπεης ἐδῶκε τοῦτο δῶρα
εἰς τὸν Σατράπην Μπαλαμπάν ὁπότε ἐπολέμουν».

Ὁ Σκεντέρμπεης κρατῶν ὡς ὄμηρον τὸν Ἑμὶν, ἀποστέλλει διὰ τοῦ πιστοῦ του Δίνκου ὡς δῶρα εἰς τὸν Μπαλαμπάν σκαπάνην, δρέπανον καὶ ὕνιον. Ὁ Μπαλαμπάν ἐκμανεῖς διὰ τὴν προσβολήν, διατάσσει νὰ θανατωθῇ ὁ Δίνκος δι' ἀνασκοποπίσεως. Παρὰ τὴν παρέμβασιν τοῦ Καραχασίν, ὁ ὁποῖος διὰ μακρῶν προσεπάθησε νὰ ἀποφευχθῇ ὁ θάνατος ἐνὸς «πρέσβεως», τελικῶς ἡ διαταγὴ τοῦ σατράπου ἐπραγματοποιήθη. Ὁ γενναῖος Δίνκος παρεκάλεσεν, εἰς ἐκ τῶν γενναίων Τούρκων νὰ τὸν θανατώσῃ ἀμέσως, δίδων τιοιουτοτρόπως τέλος εἰς τὸ μαρτύριόν του:

- 717 ἔλεος δὲ ψιθυρισμὸς τοὺς οὐλαμοὺς διήλθε,

γράφου τοῦ ποιήματος, τὴν ὁποίαν παραθέτει ὁ Κόδον (σελ. 116), ὁ ποιητὴς ἔχει γράψῃ «Πανάκειαν», ἐννοῶν τὴν Ἱατρικὴν. Εἰς ἄλλο σημεῖον τοῦ ἔπους ὁ ποιητὴς γράφει: ἔνθα μὲν διηγεῖται, ὅν φράγμα ὀνομάζει/ ἢ ἄμουςος Πανάκεια, ὀρίζει ἐνθα κ' ἔνθα (στίχ. 3.116, γραφὴ πρώτη). Ὁρισμένοι μελετηταὶ Βούλγαροι ἔχουν ἐκλάβει τὴν «Πανάκειαν» τοῦ Σταυρίδου, (διὰ τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὴν Ἱατρικὴν, τὴν ὁποίαν, λέγει, ἐγκατέλειπε χάριν τῆς ποιήσεως), ὡς πραγματικὴν γυναῖκα, ὀνομαζομένην Πανάκειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς εἶχε μνηστευθῇ, ὅταν εὕρισκετο εἰς Ἀθήνας! (Βλ. σημειώσεις τοῦ Κόδον εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοσιν τοῦ ἔπους, σ. 199-200, σημ. 5).

- πολλοὶ γὰρ ἐταράχθησαν, ἐνθυμηθέντες τότε
 ὅ,τι κατέλιπ' ἕκαστος ἐν τῇ πατρίδι φίλον,
 οἱ μὲν γεννήτορας δειλοῦς, οἱ δὲ συζύγους νέας,
 725 ἄλλοι δὲ τέκνα νήπια, κ' ἐδάκρυσαν ἐκθύμως.
 πολλοὶ δὲ ἄνδρες λάσιοι κατεύθυναν τὰ ὅπλα
 ὅπως συντέμωσιν αὐτοῦ τὴν ἄσχετον ὀδύνην
 ὡς τάχος· ὦ, τρισμακάρες αὐτοὶ τῆς εὐσεβείας!

 730 ἄλλ' ὁ 'Ρεζάκ ἀνένευεν ἀγριωπῶς μορφάζων,
 κ' ἐκέλευσε τῷ σαλπικτῇ ἵνα ταχὺ σαλπίσῃ
 σημαίνων ἀποχώρησιν τῆς στρατιᾶς ἀπάσης.

Συνέρχεται τότε πολεμικὸν συμβούλιον εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Μπαλαμπάν, καὶ ἀποφασίζεται νὰ δοθῇ τὴν ἐπομένην μάχη. Ματαίως ὁ Καραχασάν προσεπάθησε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἀρχιστράτηγον ἀπὸ τὸ νὰ ἀναλάβῃ ἐν τόσον ἐπικίνδυνον ἐγχείρημα. Ἐπεμβαίνων ὁ «Ἰακούπ», «ἡγήτωρ δεύτερος τῆς στρατιᾶς ἀπάσης», ἐπιτιμᾷ τὴν ἐπιδεικνυομένην ὑπὸ τοῦ Καραχασάν δειλίαν. Ἄλλ' αἴφνης ἐμφανίζεται ὁ θεωρούμενος πλέον νεκρὸς Σινάν πασᾶς, ὁ ὁποῖος κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ἀναφέρει διὰ μακρῶν τὴν φοβερὰν σφαγὴν καὶ καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὁ στρατὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεης:

- 1.164 διότι αἴφνης οἱ ἐχθροὶ ἐφάνησαν, καὶ αὖθις
 μόνα τὰ ξίφη σείοντες ἐν στιβαραῖς παλάμαις,
 καὶ ὥρμησαν αἰμοδιψεῖς ὡς τίγρεις λυσσαλέαι,
 ὡς λύκοι ἐπὶ ποίμνιον ἐν ὥρᾳ χειμερίῳ·
 1.168 ὦ, τότε ἤρξατο σφαγὴ, ἥς ἡ εἰκὼν θὰ μείνῃ
 κέντρον τῆς μνήμης μου πικρόν, ἐφ' ὅσον ζῶ καὶ πνέω!
 Τότε φωναὶ βαρυαλγεῖς μ' ἐσπάραξαν τὰ σπλάγχνα,
 καὶ ἤχηραι πρὸς οὐρανὸν εὐχαὶ καὶ βλασφημίαι,
 1.172 καὶ θρῆνοι καὶ ὀλοφυρμοὶ μεστοὶ θερμῶν δακρύων,
 κ' ἀγωνιώντων ῥογχασμοὶ εἰς τὴν ὑστάτην ὥραν,
 καὶ οἰμωγαὶ τραυματιῶν στενόντων ἐν ὀδύναϊς.
 Ἄμα δὲ νῦξ ταρτάρειος ἐκάλυπτε τοὺς φόνους,
 1.176 καὶ τὰ βοᾶς κρατύνουσα ἐπηύξανε τὴν φρίκην·
 ἦν δὲ κακὸν ἐπὶ κακοῦ, κ' ἀπόγνωσις μεγάλη.
 Οἱ δὲ γιαιούραι ἄφθογγοὶ ἐμαίνοντο ἀσχετῶς
 ὡς φάσματα νυκτερινά, ἀπότοκα τοῦ Ἄδου.

Ὁ Καραχασάν προσπαθεῖ νὰ παρηγορήσῃ τὸν Σινάν, λέγων ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὑπέστη δεινὴν ἥτταν ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη, ἀπολέσας μάλιστα εἰς τὴν μάχην καὶ τὸν υἱὸν του. Ἄλλ' ὁ Μπαλαμπάν δι' ἄλλην μίαν φορὰν ὑβρίζει σκαιῶς τὸν Καραχασάν, διότι μὲ τοὺς λόγους καὶ τὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ ἀποθαρ-

ρύνει τὸν στρατόν, διακηρύσσει δὲ ὅτι τὴν ἐπομένην θὰ ἀγωνισθῇ κατὰ τοῦ «γιαοῦρ» εἰς «στάδιον ἀγῶνα», ἢ θὰ πολιορκήσουν τὴν πόλιν, ἐὰν ὁ Σκεντέρμπεης ἀποφύγῃ νὰ δώσῃ μάχην (στίχ. 1.266-1.337).

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Σκεντέρμπεη παρατίθεται γεῦμα, εἰς τὸ ὁποῖον παρακάθονται ὁ Κομνηνὸς Ἀριαννῆς, ὁ Ἀνδρέας Θωπίας, ὁ Τσερνοβίκ, ὁ Παῦλος Δουκαΐνος, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ὁμηρος Ἐμίν. Ἐκ τοῦτου μανθάνει ὁ Σκεντέρμπεης τὰ ὅσα διημείφθησαν εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τοῦ Ἀζμπιούκ, τὴν ἀπόφασίν του νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης κατὰ τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς τὸν Μπαλαμπάν, τὴν δὲ ὑπαρχηγίαν εἰς τὸν Γιακούπ. Ἀλλ' αἰφνης ἔρχεται ἡ εἰδήσις εἰς τὸν Σκεντέρμπεην ὅτι ὁ Δίνκος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Μπαλαμπάν. Ὁ Σκεντέρμπεης καθησυχάζει τὸν καταπτοηθέντα Ἐμίν, ὅστις συγκινηθεὶς ἐκ τῆς γενναιοψυχίας τοῦ ἥρωος ἐξήτησε νὰ παραμείνῃ διὰ βίου ὑπηρέτης του. Ἀποφασίζεται τὴν ἐπομένην νὰ δοθῇ μάχη, προσερχηθέντες δὲ πάντες κατεκλίθησαν (στίχ. 1.619-2.260).

Ἐφεξῆς περιγράφεται τὸ πολεμικὸν ἐγερτήριο ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων. Δίδεται τὸ σύνθημα τῆς μάχης καὶ οἱ δύο στρατοὶ ἐφορμοῦν σφοδρῶς ὁ εἰς ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Ὁ Γιακούπ ἀποχωρισθεὶς τῶν ἄλλων προκαλεῖ δι' ὕβρων εἰς μονομαχίαν τὸν Σκεντέρμπεην:

- 2.546 Πρὸς δὲ τὴν ὕβριν ἀπαθὴς Σκεντέρμπεης ὁ θοῦρος
ταχυπειθὴς ἐκέντησε Σαχὶν τὸν μελαγχαιτὴν
καὶ ἤλθ' ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς Ἄρης ἀνδροφόνος,
κρατῶν ρομφαίαν φοβεράν, ἀρχαίας τέχνης ἔργον,
2.550 φονίαν, ἄθραυστον αἰεὶ ἐν τῇ αὐτοῦ παλάμῃ,
καὶ ὕψωσαν ἀμφοτέρωι τὰ ξίφη τὰ μεγάλα,
καὶ ἀντετάξαντο δεινὸν προσβλέποντες ἀλλήλους.
Πρὸς δὲ τὴν θέαν ἀτενεῖς ἔστησαν πᾶς ὁ ὄχλος,
καὶ ἅμα θροῦς παράτονος ἠκούσθη πανταχόθεν.
.....
2.562 Πρῶτος ἐφώρμησε λυσσῶν Ἰακούπ ὁ τολμητίας
καὶ τὴν αἰχμὴν προέτεινε τοῦ ξίφους τὴν ὀξεῖαν
εὐθὺ κατὰ τῆς κεφαλῆς Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου·
ὁδὺ δὲ κατενόησε Σκεντέρμπεης ὁ θοῦρος
2.566 καὶ τὴν πληγὴν ἀπήμυνε, καὶ ὕψωσε τὴν σπάθην,
κατὰ δὲ μέσῃν τὴν ὀσφὺν ἐπάταξε τὸν νέον,
κ' ἐχώρησε διαμπερὲς ἡ φοβερά ρομφαία,
κ' ἔπεσεν ἅμα ὁ κορμὸς χαμαὶ ὡς πρέμνον δένδρου,
2.570 καὶ ἡ μορφή ἡ εὐειδὴς ἐμίγη μὲ τὴν κόνιν,
εἰσέτι δ' ἐσφιγγεν ἡ χεὶρ ἡ δεξιὰ τὸ ξίφος,
κ' ἐκράτει ἡ εὐώνυμος τοῦ ἵππου τὰ ἡνία...

Παρά ταῦτα ὁ ἀγὼν ἐπὶ πολὺ εἶναι ἀμφίρροπος, περιγράφονται δὲ ἔκτε-
νως αἱ ἐκατέρωθεν ἀπώλεια. Τελικῶς ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἡττῶνται κατὰ κρά-
τος, ὁ δὲ Σκενδέρμπεης δι' ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ὤμων του,
λαμβάνει νέας δυνάμεις, καὶ λαβὼν μέγα λίθον, τὸν ἐκσφενδονίζει ἐναντίον
τοῦ Μπαλαμπάν, τὸν ὁποῖον φονεῦει ἀκαριαίως:

- 3.470 ὄτ' ἦψατο αὐτοῦ ἡ χεὶρ Κυρίου τοῦ ὑψίστου,
καὶ ἠὐχαρίστησεν αὐτῷ, καὶ κύψας πρὸς τὴν χθόνα
ἐπῆρε λίθον, τῶν κρημνῶν τῆς Κρούης ἀπορῥῶγα,
ἐγγύθεν κείμενον ἰδὼν ὀπίσω τῶν φαλάγγων,
τραχὺν καὶ μέγαν· τοῦτον δὲ οὐδ' ἤθελον κινήσει
3.475 τέσσαρες νέοι θαλεροὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡβης,
οἴους ἐν ὄκῳ καὶ τρυφῇ ὁ νῦν αἰὼν παράγει·
ἐκεῖνος δ' ἐπαλλεν αὐτὸν ἄνευ σπουδῆς καὶ μόνος·
ἐν δὲ δυνάμει κραταιᾷ ἐδίνησε τὸν λίθον
εὖ διαβάς, καὶ ἤλασε κατὰ τὸ μέσον στέρνον
3.480 τοῦ μαιφόνου Μπαλαμπάν, κ' ἐπλάτυνε τὸ στήθος,
συνθλάσας πάσας τὰς πλευράς, καὶ ἐκβαλὼν τοῦ ἵππου,
ὥς ὄλμον ἔρριψε χαμαί· πεσὼν δὲ ὁ σατράπης
μέλος οὐδὲν ἐκίνησεν, οὐδὲ φωνὴν ἀφῆκε.
Ὡς ὅτε κέρανος πεσὼν θεόθεν ἐρειπώνει
3.485 δρὺν περιμήκη, ἄνασσαν δρυμῶνος πολυδένδρου,
δεινὴ δὲ ἅμα γίνεται θείου ὁσμῆ καὶ νίτρου,
οὐδέ τις μένει ἀπαθῆς θεώμενος ἐγγύθεν,
ὄτ' εἶναι βέλος φοβερόν Θεοῦ τοῦ ὑψιθρόνου,
ὁμοίως τότε ἔπεσεν ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας
3.490 λίθῳ κρυόνει βληθεὶς καὶ στιβαρᾷ παλάμῃ
καὶ ἔφριξαν τοῦ Ἰσμαὴλ αἱ φάλαγγες μεγάλως
ἅμ' ἄπνουν κατηνόησαν πεσόντα τὸν στρατάρχη,
κ' ἔστρεψαν ἅμα εἰς φυγὴν τὰ νῶτα πτοαλέοι·
καὶ δὴ ἀθρόα ἡ φυγὴ καὶ γενικὴ ἀπέβη
3.495 καθ' ὅλην τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀγερῶχων Τούρκων.

Ὑπὸ τὴν κάλυπιν ραгдаίας βροχῆς καὶ τοῦ σκότους τῆς προφῶως ἐλθού-
σης νυκτὸς ἐλάχιστοι Τοῦρκοι κατάρθωσαν, κατὰ παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ, νά
φθάσουν μέχρι «Ραζανίου», ὅπου καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν Σκεντέρμπεην.
Ὁ ἥρως ἀποφεύγων τὴν σκύλευσιν, αἶρει τοὺς νεκροὺς στρατιώτας του καὶ
ἐπιστρέφει νικητῆς εἰς τὴν Κρόϊαν.

Δ'. ΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξέλιξις διαρκεῖ κατὰ τὸν ἀρχαῖον
κλασσικὸν κανόνα τῆς τραγωδίας 24 ὥρας, ἀνταποκρίνεται κατὰ τὸ μεγα-

λύτερον μέρος εἰς τὰ ἱστορικά δεδομένα. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μπαλαμπάν κατὰ τῆς Κρόϊας ἔλαβε χώραν τὸ ἔτος 1467, τόσον δὲ ἐκεῖνος ὅσον καὶ τὰ περισσότερα πρόσωπα τοῦ ἔπους εἶναι ἱστορικῶς μεμαρτυρημένα καὶ ἀληθῆ. Συνεπῶς τίθεται πρόβλημα τῶν πηγῶν ὑπὸ διττὴν ἔποψιν: θὰ πρέπει δηλ. νὰ εὗρωμεν ἱστορικά κείμενα, τὰ ὁποῖα προσέφερον εἰς τὸν Σταυρίδην τὸ ὑλικόν τοῦ ἔπους του, παραλλήλως δὲ νὰ ἀναζητήσωμεν λογοτεχνικά ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν ποιητὴν ὡς καλλιτεχνικά πρότυπα, πρὸς τὰ ὁποῖα προσήρμοσε τὸ ὑλικόν του, ἀναπλάθων ἐνδεχομένως, τοῦτο.

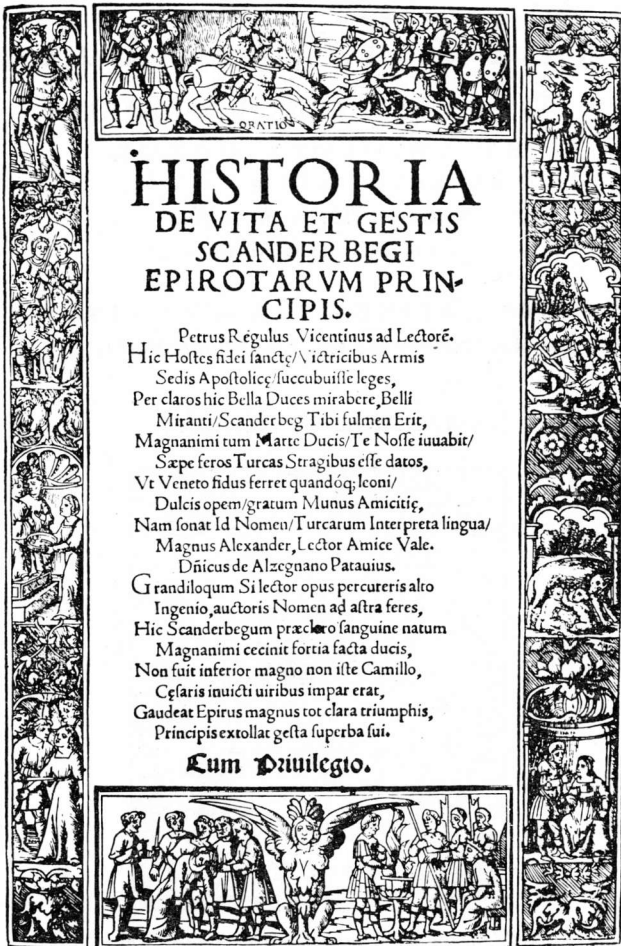
Ι. ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ

Τὸ πρόβλημα τοῦτο τῶν πηγῶν, δὲν ἐξητάσθη κατ' αὐτὸν τὸν διπλοῦν τρόπον, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν εὐχερέστερον νὰ κρίνωμεν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἢ μὴ πρωτοτυπίαν, καὶ τὴν ἐν γένει ἀξίαν τοῦ ἔργου. Καὶ πρῶτον ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ ἐκδότης τοῦ ἔπους H. Kodon δὲν ἡσυχολήθη ὅσον ἔπρεπε μὲ τὸ θέμα τοῦτο, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ Olivera Jašar-Nasteva, ἡ ἐιδικῶς μὲ τὸ θέμα τοῦτο ἀσχοληθεῖσα, ἔδωσε μίαν ὀριστικὴν καὶ ἀναντίρρητον λύσιν. Ἡ γνώμη τοῦ Kodon καθ' ἣν «εἶναι λίαν δύσκειλον, σχεδὸν ἀδύνατον, δι' ἡμᾶς σήμερον νὰ ἐρευνήσωμεν καὶ ἐξακριβώσωμεν πλήρως τὰς πηγὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Παρλίτσεφ ἦντλει τὰς πληροφορίας του»¹, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολικὴ. Παρὰ ταῦτα ὁ Kodon ὑποδεικνύει ὡς ἱστορικὴν πηγὴν τοῦ ἔπους τὴν πρώτην βιογραφίαν τοῦ ἥρωος γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Marinus Barletius² ἢ μίαν ἰταλικὴν μετάφρασιν αὐτῆς ὑπὸ P. Rocca³. Ἄλλ' εἶναι λίαν ἀμφίβολον, ἂν ἐγνώριζεν ὁ Σταυρίδης λατινικά εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ χρησιμοποίησιν τὸ κείμενον τοῦ Barletius. Ἐκτὸς τούτου ἡ βιογραφία τοῦ Barletius (εἰκ. 5) ἐξεδόθη εἰς τὴν Ρώμην τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἡ δὲ μετάφρασις τῆς βιογραφίας ταύτης εἰς τὴν ἰταλικὴν ὑπὸ τοῦ P. Rocca ἐτυπώθη εἰς τὴν Βενετίαν τὸ ἔτος 1554 (εἰκ. 6). Κείμενα λοιπὸν τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερον δι' ἡμᾶς σχεδὸν ἀπρόσιτα, πῶς ἦτο δυνατόν εὐχερῶς νὰ τὰ εὕρῃ ὁ Σταυρίδης τὸν παρελθόντα αἰῶνα;

1. Βλ. Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας, τεύχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 30.

2. (Ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου): *Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum principis*. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐσωφύλλου: *Marini Barletii Scodrensis, De vita et rebus gestis Scanderbegi praeclarissimi Epirotarum principis, Ad don. Ferandum Castriotum eius nepotem*. Ἐν τέλει: *Impressum Romae per B.V. (=Bernardinus Venetus de Vitalibus) (1508)*. Πρβλ. καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἔργου εἰς τὴν ἐν Στρασβούργῳ λατινιστὶ ἐκδοσιν: *Die vita moribus ac rebus praecipue adversus turcas, gestis Georgii Castrioti clarissimi Epirotarum principis qui propter celeberrima facinora, Scanderbegus, hoc est Alexander Magnus, cognominatus fuit, libri tredecim, per Marinum Barletium Scodrensem conscripti, ac nunc primum in Germania castigatissime aediti, Argentorati apud Cratonem Mylium, mense octobri, anno 1537*.

3. Βλ. Δελτίον Σλαβ. Βιβλιογραφίας, ἑ.ἀ., σ. 30.

Εικ. 5. Προμετωπίς τῆς πρώτης βιογραφίας τοῦ Σκεντέρμπεη τυπωθείσης ὑπὸ τοῦ M. Barletius εἰς Ρώμην (1508;)

HISTORIA

DEL MAGNANIMO, ET VALOROSO SIGNOR GEORGIO CASTRIOTO, *detto Scanderbegò, dignissimo Principe de gli Albani.*

DAL LATINO IN LINGVA ITALICA
liana per Pietro Rocca nouamente tradotta.

Con Gratia & Priuilegio

In Venetia, Per Francesco Rocca à San Polo.

Εικ. 6. Προμετωπίς τῆς ὑπὸ τοῦ P. Rocca εἰς τὴν ἰταλικὴν
μεταφράσεως τῆς βιογραφίας τοῦ Barletius

Ἡ Olivera Jašar-Nasteva, ἡ ὁποία ἐδημοσίευσε μίαν ἐκτενὴ σύγκρισιν καὶ παραλληλισμὸν μεταξὺ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου καὶ τῆς βιογραφίας τοῦ Barletius, παραθέτουσα μάλιστα καὶ ὀρισμένα τμήματα ἀντιστοίχως, εὐρίσκει, λέγει, ὁμοιότητα, αἱ ὁποῖαι τὴν πείθουν ἀναμφισβητήτως ὅτι πηγὴ τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξεν ἡ βιογραφία τοῦ Barletius¹.

Ἄλλ' εἶναι, νομίζομεν, φυσικώτερον ὁ Σταυρίδης, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν 1849-51, 1858-62, νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του πρόσφατόν τινα, συνεπῶς δὲ εὐκόλως προσιτὴν, πηγὴν διὰ τὸν Σκεντέρμπεην, γραμμὴν δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὴν μόνην φιλολογικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ἄλλως τε καλῶς ὁ ποιητὴς κατὰ τὴν περίοδον τῆς συνθέσεως τοῦ ἔπους. Ὅντως, κατόπιν συστηματικῆς ἐρευνῆς εἵχομεν ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1968 διαπιστώσει ὅτι ὡς πηγὴν διὰ τὸ ἔπος τοῦ ὁ Σταυρίδης ἐχρησιμοποίησε τὴν ἑλληνικὴν βιογραφίαν τοῦ Σκεντέρμπεη, τυπωθεῖσαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ (εἰκ. 7) τὸ ἔτος 1848². Ὁ Σταυρίδης ἐχρησιμοποίησε τὸ ἔργον τοῦτο εὐρέως, ἠντλησε δὲ πληροφориὰς ὄχι μόνον ἐκ τοῦ κειμένου τῆς ἑλληνικῆς ταύτης βιογραφίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ προτασσομένου προλόγου τοῦ Βρετοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἐκ τῶν δύο τόμων τῆς βιογραφίας προστεθεισῶν σημειώσεών του. Τὸ κείμενον τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ ταυτίζεται μὲ τὴν ἀνώνυμον Ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου, τυπωθεῖσαν εἰς Μόσχαν τὸ 1812³, ἔργον τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μετάφρασιν ἐπιτομῆς τῆς ἱστορίας τοῦ P. Duponcet τυπωθείσης εἰς Παρίσιους τὸ ἔτος 1709⁴. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Duponcet μὲ τὴν σειρὰν του ἐστηρίχθη διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας του κυρίως εἰς τὴν μονογραφίαν τοῦ Barletius⁵, εἶναι φυσικὸν νὰ εὐρίσκη κανεὶς ὁμοιότητα καὶ κοινὰ ση-

1. O. Jašar-Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von Grigor Prlićev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1967, Heft I, σ. 34-50.

2. Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου τοῦ μετονομασθέντος Σκεντέρμπεη, ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ· μὲ πολλὰς σημειώσεις. Προστέθη δὲ καὶ ἐκθεσις τῶν συμβάντων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ τῶν ἐν τῷ Βασιλεῖῳ τῶν δύο Σικελιῶν Ἀλβανικῶν ἀποικιῶν, ἐκδοθεῖσα δαπάνῃ Α. Γκαρπολά, Ἀθῆναι 1848, τόμ. Α', σσ. 166 + μ' (εἰσαγωγή), τόμ. Β', σσ. 164 + σ. 167-240 (ἐπίμετρον). Τὸ ἔργον ἐτυπώθη ἀνώνμως, ἀλλ' ἡ εἰσαγωγὴ ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Α. Π. Βρετοῦ).

3. Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου τοῦ ἐπονομασθέντος Σκεντέρμπεη, βασιλέως τῆς Ἀλβανίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, μετὰ προσθήκης τοῦ γενεαλογικοῦ καταλόγου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων συνερανισθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως, ἐν Μόσχᾳ 1812, ἐν τῷ τυπογραφεῖῳ Ν. Σ. Βσεβολόζσκη. Εἰς 8ον, σσ. 292· ἐφεξῆς Ἐπιτομὴ. Ὁ «Γενεαλογικὸς κατάλογος» ἀπὸ σ. 295-348. Βλ. T. Jochalas, Giorgio Castriota Scanderbeg nella letteratura neogreca, εἰς: «Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata», τ. 22 (1968), σ. 62, σημ. 25.

4. P. Duponcet, Histoire de Scanderbey roy d'Albanie, Paris 1709.

5. P. Duponcet, ἑ.ἀ., σ. 7 τῆς ἀνευ σελιδαριθμήσεως εἰσαγωγῆς· πρβλ. καὶ

μεῖα μεταξύ τοῦ ἔπους καὶ τοῦ λατινικοῦ κειμένου. Ὅτι ὁ Σταυρίδης ἠκολούθησε τὸν Βρετόν, καταφαίνεται ὅχι μόνον ἐξ εἰδήσεων, τὰς ὁποίας παρέχει καὶ τὰς ὁποίας δύναται νὰ εὔρη κανεῖς μόνον εἰς τὸν Βρετόν, ἀλλὰ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ ΤΟΥ ΜΕΤΩΝΟΜΑΣΘΕΝΤΟΣ ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΗ

ΗΓΕΜΟΝΟΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ· μὲ πολλὰς σημειώσεις Ἀρσενίου
δὲ καὶ ἑκθεσεὶ τῶν συμβάντων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ
τῶν ἐν τῷ Βασιλείῳ τῶν δύο Σικελιῶν Ἀλβανικῶν ἀποικιστῶν

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΔΑΠΑΝῇ Α ΓΚΑΡΠΟΛΑ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΑΘΗΝΑΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΔΕΞ, ΓΚΑΡΠΟΛΑ

1848

*Εἰκ. 7. Προμετωπίς τῆς δευτέρας εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιογραφίαν
τοῦ Σκεντέρμπεη ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ*

καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ποιητὴς πολλάκις χρησιμοποιεῖ εἰς τοὺς στίχους
τοῦ αὐτοῦ τοῦτο τὸ ὕφος καὶ τὴν φρασεολογίαν τῆς ἑλληνικῆς βιογραφίας.

G. B i e m m i, Istoria di Giorgio Castriotto detto Scanderbegh, Seconda edit. in Brescia 1756,
σ. 2 (τῆς εἰσαγωγῆς).

Παραθέτομεν ὠρισμένα παραδείγματα, τὰ ὅποια θὰ καταδείξουν τὴν ἐξάρτησιν τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Βρετοῦ:

α) Ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης ἔφερεν ἐπὶ τοῦ στήθους σταυρὸν, τὸν ὅποιον τοῦ εἶχε δωρίσει ὁ Πάπας Πίος. Τὴν εἶδησιν ταύτην δὲν εὐρίσκομεν εἰς τὸν Barletius, ἀλλ' εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Βρετοῦ, ὁ ὁποῖος σημειοῖ ὅτι ἦντλησεν ἐκ τοῦ Zannovich:

- 2.365 ἐπὶ δὲ τοῦ χιτῶνος
 πρὸς τὸν εὐάνυμον μαζόν, τοῦ βίου τὴν ἐστίαν,
 ἔνθ' αἰδίως ὑπῶθεν δονεῖται ἡ καρδία,
 χρυσοῦν ἐστήλωσε σταυρὸν διαπρεπῆ καὶ μέγαν,
 ὃν ἐδωρήσατο αὐτῷ ὁ τουρκομάχος Πίος,
 2.370 Πίος ὁ μέγας, ὑπατος ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης,
 ὃν εὐαγῶς ἐλάτρευε Σκεντέρμπεης ὁ θούρος ...

Ἴδου τώρα τί λέγει σχετικῶς ὁ Βρετός εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βιογραφίας του: «Κατὰ μίμησιν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνοιο ἔθετεν ὑπὸ τοῦ προσκεφαλαίου τῆς κλίνης του τὴν σπάθην... τὸ περιδέραιον τοῦ παρασῆμου καὶ ὁ σταυρὸς (sic) τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τὸν ὅποιον ἔφερε διὰ εὐλάβειαν...» (Βρετός Α', σελ. 5).

Εἰς τὴν λέξιν «Ἰωάννου» μὲ δείκτην παραπομπῆς (α) σημειώνει ὁ Βρετός: «Ὁ Πάπας Πίος β' τοῦ ἔδωσε τὸν σταυρὸν τοῦ Τάγματος τῆς Μελίτης, ὡς προστάτης τοῦ Τάγματος, δι' αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους του. Le grand Castriotto Histoire» (Βρετός, Α', σ. 5').

β) Λέγει ἐπίσης ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης ἔφερεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του «κόρυθα» ἐκ πτερῶν «ἐρωδίου»:

- 2.387 Κόρυθα τέλος ἤρμοσε περὶ τὴν κεφαλὴν του

 Ταύτην ὁ ἥρωις ἤρμοσε περὶ τὴν κεφαλὴν του,
 ἣν δὲ πτερόν ἐρωδίου ἐπὶ τὸν ἄκρον λόφον,
 2.401 ἀρχαῖον σύμβολον σεμνὸν Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου·

Τὴν εἶδησιν ταύτην παρέχει ὁ Βρετός: «...εἰς τὸ στρατόπεδον ἐσυνήθηζε νὰ φέρῃ μίαν μεγάλην σκούφιαν στολισμένην μὲ πτερὰ Ἐρωδίου,...» (Βρετός, Α', σ. 5')

γ) Ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἥρωος ἀκολουθεῖ ὁ ποιητὴς τὸν Βρετόν. Ἐρωτᾷ ὁ Ἑμὶν τὸν Θανούσιν περὶ τοῦ Σκεντέρμπεη:

- 413 ἀλλ' ἄγ' ἔφ' ὅσον μένομεν εἰπέ μοι τίς ἐκεῖνος
 ὁ εὐρυμέτωπος, γρυπὸς καὶ βαθυπώγων γίγας
 ἐν πᾶσι μέγας καὶ καλός ...

- 417 ἐμπρέπει γάρ ἐν ἥρωσιν ὡς δρυς ἐν μέσῳ δάσει·
πολλοὶ μὲν πέριξ ἴστανται χρυσῷ κεκοσμημένοι
λαῶν ποιμένες· ἀλλ' αὐτὸς καὶ κεφαλὴν καὶ ὄμους
ἐν πᾶσι εἶναι ἔξοχος . . .

Μεταξὺ ἄλλων ἀφορώντων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν καὶ παράστα-
σιν τοῦ Σκεντέρμπεη ἀναφέρει ὁ Βρετὸς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βιογραφίας
του καὶ τὰ ἑξῆς: «Τὸ ἀνάστημά του ἦν γιγαντιαῖον, ἡ κεφαλὴ του ἐφαί-
νετο ἐπάνωθεν τῶν ὑψηλοτέρων του στρατιωτῶν, εἶχε τὴν ῥίνα γρυπὴν,... τὸ
μέτωπον πλατύ. Εἶχεν τὰ γένηα μακρά,...» (Βρετὸς Α', σ. 8')

δ) Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐπίσης τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Σταυρίδης ἀπ' ἀρχῆς
μέχρι τέλους τοῦ ἔπους ὀνομάζει πάντοτε τὸν Σουλτάνον Μεχμέτ Β' ὡς
«Ἀζμπιούκ», οὐδέποτε δὲ ὡς Μωάμεθ ἢ Μεχμέτ :

Παραλαβὼν δ' ὁ Ἀζμπιούκ τὸ σκῆπτρον τὸ πατρῷον
ἐπάτησε πρὸς ἑκστασιν τῆς ὑψηλίου πάσης (στίχ. 117).

ὁ Ἀζμπιούκ, κατὰ βουλὰς Θεοῦ τοῦ βαρυθύμου,
ἐπήρθη μέγας καὶ πολὺς . . . (στίχ. 163).

Τόσσην ὁ μέγας Ἀζμπιούκ ὑπέμεινεν αἰσχύνην (στίχ.
190) κ.λ.

Τὴν δευτέραν ταύτην ὀνομασίαν τοῦ Μεχμέτ εὐρίσκομεν εἰς τὸν Βρε-
τόν: «Ἐπολέμησε... μὲ τὸν Μωάμεθ τὸν Β' τὸν ἐπονομασθέντα «Ἀσβιούκ»,
δηλαδὴ ἥρωα ἀκούραστον» (Βρετὸς, Α', σελ. β').

ε) Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔπους τοῦ ὁ Σταυρίδης λέγει ὅτι ἀνέλαβε «χα-
λεπὸν ἀγῶνα» μὲ τὸ νὰ θελήσῃ νὰ ψάλλῃ τὴν κατὰ τοῦ Μπαλαμπάν νίκην
τοῦ Σκεντέρμπεη, τὸν ὁποῖον πλεῖστοι «ἐκελάδησαν»:

- 30 ὅτι βαρὺν ἀνέλαβον καὶ χαλεπὸν ἀγῶνα
νὰ ψάλλω μάκαρα, οὐ ἄφθαρτον τὸ κλέος,
οὔτινος μόνον τ' ὄνομα κλονεῖ τὸν Ἑλικῶνα,
ὃν πλεῖστοι ἐκελάδησαν ἐν πόλεσι καὶ κώμαις
λάτρεις Μουσῶν καλλιπεῖς . . .

Τὰς εἰδήσεις ταύτας βεβαίως ὁ ποιητὴς δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ
Barletius, ὁ ὁποῖος, σύγχρονος περίπου τοῦ Σκεντέρμπεη, δὲν ἦτο δυνατόν
νὰ προβλέψῃ εἰς τὴν βιογραφίαν του ὅτι ὁ Γ. Καστριώτης καὶ ὁ ἀγὼν του
ἐναντίον τῶν Τούρκων θὰ ἐγίνετο πηγὴ ἐμπνεύσεως μεταγενεστέρων ποιητῶν
καὶ συγγραφέων. Καὶ τοῦτο λοιπὸν τὸ σημεῖον ἐλήφθη ἀπὸ σχετικὰς εἰδή-
σεις, τὰς ὁποίας παρέχει ὁ Βρετὸς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βιογραφίας του
διὰ τὸν Σκεντέρμπεην:

«Ἡ δόξα ὁμοῦ τοῦ θαυμαστοῦ Σκεντέρμπεη δὲν εὐχαριστεῖτο νὰ αἰωνι-

σθῆ ἀπὸ τὴν Κλειῶ μόνην· ἐζήτα νὰ λάβῃ μέρος καὶ ἡ εὐγενὴς Καλλιόπη, ἐπαινοῦσα μὲ τοὺς ὕμνους τῆς τὰ μεγάλα κατορθώματά του. Μὲ τοιοῦτον σκοπὸν ἡ Μαργαρίτη Σαβρόκη... ἐσύνθεσε τὴν Σκεντερμπεΐδα (la Scanderbeide), ποίημα ἐπικὸν εἰς εἶδος ἀσμάτων περὶ τῶν ἀγώνων τοῦ Σκεντέρμπεη... Ἐπομένως δὲ μετετυπώθη ἐν Νεαπόλει ἀπὸ τὸν Βουλιρόην τὸ 1701...».

«Προσέτι ὑπάρχουν δύο ἄσματα τοῦ ἱστορικοῦ ποιήματος τοῦ Σκεντ., γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Βαλδασσάρου Σκαραμέλλη... καὶ ἐν ποίημα εἰς λατινικοὺς στίχους ὑπὸ Ἰωάννου Βουσσιέρ (Jann. Bussiers) τυπωθὲν ἐν Λιόνι τὸ 1675».

«Ἀλλὰ ἐὰν οἱ ποιηταὶ ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ θαυμαστοῦ βίου τοῦ Σκεντ., οἱ μυθιστοριογράφοι ἐπίσης ἠθέλησαν νὰ ἐρανισθῶσιν ὕλην ἀπὸ τὸν μέγαν τοῦτον πολεμιστὴν, ἵνα μᾶς διηγηθῶσι τοὺς ὑποθετικοὺς ἔρωτάς του...».

«Ἀλλὰ δὲν ἠθέλαμεν δώσῃ ποτὲ τέλος..., ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ κάμωμεν τὴν ἀπαρίθμῃσιν ὅλων τῶν συγγραφέων, οἵτινες ἢ ἐν ἐπιτομῇ ἢ ἐν παρόδῳ ὁμίλησαν, ὡς ἐκφράζεται ὁ Βολατεράνος, περὶ τοῦ ἀξίου διαδόχου τοῦ Πύβρου καὶ τοῦ ἐπωνύμου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο» (Βρετὸς Α', σ. λζ' - λθ').

στ) Ἀφοῦ ὁ Σκεντ. ἐγκατέλειπε τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἐκυρίευσε δὲ τὴν Κροΐαν, συνηνώθησαν περὶ αὐτὸν διάφοροι μικροὶ ἡγεμόνες. Τὸ τμήμα τοῦ ἔπους εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Σταυρίδης ἀναπτύσσει τὸ γεγονὸς τοῦτο, εἶναι τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ ἡ Olivera Jašar-Nasteva διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ ποιητοῦ ἐκ τοῦ Barletius¹. Ἐκ τῆς παραθέσεως δὲ τώρα καὶ τοῦ σχετικοῦ τμήματος ἐκ τοῦ Βρετοῦ θὰ φανῇ, νομίζομεν, ἡ ἐκ τούτου ἐξάρτησις τοῦ Σταυρίδου καὶ ὅχι ἐκ τοῦ Barletius:

- 60 καὶ πρῶτος μὲν ἠνώθη
Ἄριαμνης ὁ ἡγεμὼν τῶν ποντοκλύστων τόπων
ὁπόσοι ἔνθεν πέπτανται καὶ ἔνθεν τοῦ Κατάρου
βουνώδεις, τὸ δὲ Κάτταρον, ἐν πᾶσι διαπρέπει
πόλις καλὴ καὶ εὖορμος· Ἀνδρέας ὁ Θωπίας
- 65 ὑπέροπλος κυρίαρχος τῆς χώρας τῆς τραχείας
ὁπόσῃν διατέμνουσι τῶν Ἀκροκεραυνίων
τὰ ὄρη τ' ἀστρογεΐτονα, ὅπου τῶν Ἰαπύγων
οἶκεῖ ἡ μάχμιος φυλὴ· ὁ Παῦλος Δουκαζίνος
ὅστις διεῖπεν ἥμισυ τῆς λαοτρόφου χώρας
- 70 ὅσῃν πιαίνων διαῤῥεῖ ὁ Δρυμός ὁ βαθύρρους,
οὐ μόνος, ὅτι κοινωνὸν τῆς βασιλείας εἶχε
τὸν ἀδελφὸν Νικόλαον, εἰς ὃν ὁ Παῦλος πᾶσαν
ἀναχωρῶν ἀνέθηκε τοῦ κράτους τὴν φροντίδα·
ὁ τουρκοφόνος Τσερνοβίκ Δεσπότης Μαυροβούνου...

1. O. Jašar-Nasteva, ἑ.ἀ., σ. 43.

Ἰδοὺ τώρα ἡ σχετικὴ περικοπὴ ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Βρετοῦ, προερχομένη μάλιστα ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ ἐκδότου καὶ ὄχι ἐκ τοῦ κειμένου τῆς βιογραφίας: «Ἰδοὺ τὰ ὀνόματά των: Ἀριανήτης Κομνηνός, ὅστις ἐξουσίαζε τοὺς τόπους κειμένους πλησίον τῆς πόλεως Κάταρο. Ἀνδρέας Θοπίας, ἡγεμὼν τῶν ὁρέων τῆς Χειμάρρας· οἱ ἀδελφοὶ Παῦλος καὶ Νικόλαος Δουκαζίνοι, οἵτινες ἦσαν κύριοι τῶν ὄχθων τοῦ Δρύνου ποταμοῦ... Στέφανος Ζερνοβίκ, ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου (Montenegro), καὶ πολλοὶ ἄλλοι πρίγκιπες...» (Βρετός, Α', σ. 154, σημ. 26).

Ὁ Barletius οὐδόλως ἀναφέρει τὸ Κάταρον, οὔτε διευκρινίζει τίνος περιοχῆς ἦτο ἡγεμὼν ὁ Zernovichius: «Ariamnites Thopia Golemus, sive Latiniore vocabulo Commatus, magni vir nominis et autoritatis... Secundus est eum Andreas Thopia, clarus vir genere... cum duobus filiis, Comino et Musachio, Tanusioque nepote, quorum maiores fundatores Croiae... Quinetiam magnanimi praesto fuere principes Nicolaus, et Paulus Ducaginus, spectatis armis ambo, sed eximio quodam prae caeteris religionis cultu notior Paulus,... Progrediebatur non longe post hos Stephanus Zernovichius cum Georgio et Iohanne filiis tanto patre nihil indignis...» (M. Barletius, Historia de vita et gestis Scanderbegi... (ἐφεξῆς ὡς Historia), ἐκδοσις Στρασβούργου, 1537 (ἐνθα καὶ αἱ ἐφεξῆς παραπομπαί), σ. 37).

ζ) Εἰς δύο σημεία τοῦ ἔπους ὁ Σταυρίδης ὁμιλεῖ περὶ τῆς δηλητηριάσεως τῶν ἀδελφῶν τοῦ Σκεντέρμπεη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ:

- 6 καὶ ἐξιλέωσε σκιὰν πατρός μεμνιμοιροῦσαν,
ἥτις πολλάκις εἰς αὐτὸν παρίστατο κατ' ὄναρ,
φάσμα ὥχρον καὶ κατηφές καὶ τρεῖς υἱοὺς ἐθρήνει
τρεῖς νεανίσκους, θύματα φαρμάκου δολοφόνου,
10 καὶ ἐκλαιε, κ' ἐκδίκησιν ἐζήτει.

Ἡ ἀλλαχού :

- 366 Θανούσης ὄνομα ἐμοί, Θανούσης δὲ καλοῦμαι,
φίλος δ' εἰμὶ ἀνεψιὸς Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου·
ἐξ εὐγενοῦς ἐμὲ μητρός, ἐν Ἀδριανουπόλει
Ὁθωμανίδος, ἔσπειρε Ῥηπόσιος ὁ ἥρως,
370 ὃν ἐκτείνειν ὁ Ἀμουράτ φαρμάκῳ ὀλεθρίῳ
οὐ μόνον· ὅτι μετ' αὐτοῦ καὶ δύο ἄλλοι νέοι
ὤλοντο θύματα οἰκτρά τοῦ δολεροῦ φαρμάκου,
ὁ μὲν Στανίσης τ' ὄνομα, Κωνστάντιος ὁ ἄλλος.
πάντες δὲ ἦσαν ἀδελφοὶ Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου·

Τὰ περὶ δηλητηριάσεως τῶν ἀδελφῶν τοῦ Σκεντέρμπεη εὐρίσκομεν εἰς τὸν Βρετόν: «Διάφοροι συγγραφεῖς βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Ἀμουράτης, διὰ τὴν ἀποφύγη τοὺς δικαίους ὀνειδισμοὺς τῶν υἱῶν τοῦ Καστριώτου, διότι δὲν

τοὺς ἀποκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλβανίας, ὡς ὑπεσχέθη εἰς τὸν πατέρα των, διέταξε νὰ φαρμακεύσουν τοὺς μεγαλητέρους τρεῖς...» (Βρετός, Α', σ. 17, πρβλ. Ἐπιτομήν, σ. 16-17).

Τὴν εἰδήσιν ταύτην τῆς δηλητηριάσεως παρέχει βεβαίως καὶ ὁ Barletius: «Amurathes... fratres primum Scanderbegi (ut fama est) ...veneno absumptos, sustulit de medio» (Barletius, Historia, σ. 12).

η) Τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ἀδελφῶν τοῦ Σκεντέρμπεη, Ῥηπόσιος, Κωνστάντιος καὶ Στανίσης, τὰ ὁποῖα ἀνέφερε προηγουμένως ὁ Σταυρίδης, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ Ῥηπόσιος εἶχε νυμφεθῇ μὲ Μωαμεθανήν, παρέχει καὶ ὁ Βρετός: «Οἱ ἕτεροι τρεῖς ἀδελφοὶ του ὀνομάζοντο Ῥηπόσιος, Στάνισος καὶ Κωνσταντίνος...» (Βρετός, Α', σ. 150, σημ. 5). «Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ ἀνεψιὸς του Ἀμέσης, τὸν ὁποῖον ἐγέννησεν ὁ ἀδελφός του Ῥηπόσιος (ἐπνομασθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων Καραγούσιος) ἀφοῦ ἐνυμφεύθη μὲ τούρκισσαν...» (Βρετός, Α', σ. 153, σημ. 21). πρβλ. τὸ τοῦ Barletius: «Amesa nepos fuit... quem Reposius postea Caragusius dictus... suscepit» (Barletius, Historia, σ. 15).

θ) Ἀναφέρει ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης, πληροφορηθεὶς τὸν θάνατον τοῦ Δίνκου, ἐξωργίσθη τόσο, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ φλύκταινα εἰς τὸ χεῖλος τοῦ στόματός του, καὶ νὰ διαρραγῇ. Σημειώνει δὲ ὁ ποιητὴς ὅτι τοῦτο τοῦ συνέβαινε, ὡς ἂν ὀργίζετο:

- 2.122 Αἴφνης δ' ἐπρήσθ' ὑπερφυῶς τὸ ἄνω τῶν χειλέων
τοῦ ἄνακτος Σκεντέρμπεη κατὰ τὸ ἄκρον φίλτρον,
διηνεκῶς δ' ὀγκούμενον ἐμεγεθύνθη σφόδρα,
ἕως οὗ αἴφνης βρίθουσα ἡ φλύκταινα ἐρράγη
2.126 καὶ αἷμα μέλαν παρευθὺς ὡς πίσσα διεκρεῦσαν
τὰς καρυῖνας ἔβαψε σανίδας τοῦ ἐδάφους.

Σημειώνει δὲ ὁ ποιητὴς δι' ἀστερίσκου εἰς τὴν λέξιν φίλτρον: «ἔπασχε τοῦτο συνήθως ὁ Σκεντέρμπεης ὅτε ὀργίζετο».

Τὴν λεπτομέρειαν ταύτην παρέχει καὶ ὁ Βρετός: «Ἡ εἰδήσις τῆς συμφορᾶς ταύτης (ὀμίλει διὰ πολεμικὴν ἀποτυχίαν τῶν Ἀλβανῶν) ἔφθασεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Σκεντέρμπεη, καὶ ἐν τῇ ᾧα τὸ ἄνω χεῖλός του ἐφούσκωσε τόσο, ὥστε ἐσχίσθη εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐχύθη ἀρκετὸν αἷμα· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τῷ συνέβαινε πάντοτε ὅταν ἐκυριεύετο ἀπὸ τὸν θυμόν» (Βρετός, Β', σ. 23· πρβλ. Ἐπιτομήν, σ. 172).

ι) Εἶναι ἱστορικῶς γνωστὸν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδος ἐδώρισεν εἰς τὸν Σκεντέρμπεην καὶ δύο¹ πόλεις τῆς Ἀπουλίας εἰς

1. Παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Barletius γραφόμενα καὶ ὑπ' ἄλλων κατόπιν ἐπαναληφθέντα ὁ Σκεντέρμπεης ἔλαβεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδου Α' ὡς «φέουδον»

ἀνταμοιβὴν τῆς παρασχεθείσης εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη στρατιωτικῆς βοήθειας. Τὴν εἶδισιν ταύτην ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης εἰς τὸ ἔπος του:

- 2.391 καὶ ἅμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐρυαγύιους πόλεις·
Σιπουντά τε καὶ Τράνειαν, καὶ Σάντον Ἰωάννην,
ἵνα ὁ ἥρωρ νέμηται αὐτάς κ' οἱ ἐγγονοὶ του,

Ὁ Α. Παπαδόπουλος - Βρετὸς σημειώνει εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος: «Αἱ τρεῖς πόλεις αὗται ὀνομάζοντο Τράνη, Σίποντος καὶ Ἅγιος Ἰωάννης Ῥοτόνδος, καὶ ἀνήκουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀπουλίας: Οἱ δὲ ἀπόγονοι τοῦ Σκεντέρμπεη, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῇ προσθήκῃ, ἀπελάμβανον μετὰ τὸν θάνατόν του τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων τούτων» (Βρετὸς, Β', σ. 159, σημ. 21).

Πρβλ. καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Barletius: «Cui praecipuo amore, ac singulari benevolentia, preter ingentem auri atque argenti copiam, equosque Italicos loricatos, cataphractus, ceteraque arma, dona militaria egregia ac preciosa, urbem Trani, et duo nobilissima, ac munitissima oppida in regno Appuliae dono dedit¹. Quorum alterum mons Garganus dictus, ubi praeclara urbs Simpontum, ac venerabile templum in divi Michaelis honore conditum est. Alterum vero quod divi Iohannis Rotundi appellatur. Quam quidem urbem et oppida Rex Scanderbego, et eius filijs ac posteris, cum omni agro libere dedit, atque perpetuo possidenda fruendaque concessit.» (Barletius, «Historia», σ. 306).

ια) Τὰ δῶρα ταῦτα τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου πρὸς τὸν Σκεντέρμπεην ἐδόθησαν, ὡς εἵπομεν, διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Γ. Καστριώτου στρατιωτικὴν βοήθειαν. Εἶναι βεβαίως γνωστὸν ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης, ὁ ὁποῖος ἡγήθη προσωπικῶς εἰς τὰς δοθείσας εἰς Ἀπουλίαν μάχας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Φερδινάνδου, διὰ τῶν νικῶν του κατώρθωσε νὰ στερεώσῃ τὸν βασιλεῖα εἰς τὸν θρόνον του, ἐξασφαλίσῃ δὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν ὑπηκόων του. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης ἀκροθιγῶς εἰς τὸ ἔπος του:

- 2.394 δθ' ὑπερπόντιος ἐλθὼν πρὸς τὴν φωνὴν του πάλαι
τῆς Ἰταλίας ἔξωσε τοὺς μεγαθύμους Κέλτας,
οὓς ἤγεν ἄρχων συνετὸς ὁ ἥρωρ Πικινίνος,
νίκην ἀράμενος διπλὴν ἐν Βάρῃ καὶ Νοκέρῃ,
2.398 κ' ἐστήριξε τοῦ ἄνακτος κλονούμενον τὸν θρόνον.

δύο μόνον πόλεις, Monte S. Angelo καὶ S. Giovanni Rotondo, ὅχι δὲ καὶ τὴν Trani, ὡς ἀπέδειξεν ἤδη ὁ G. Monti, La spedizione in Puglia di G. Castriota Scanderbeg, εἰς «Japigia», anno X (1939), τευχ. 3, σ. 306.

1. Παρὰ τὴν ρητὴν ταύτην μαρτυρίαν τοῦ Barletius, παραδόξως ὁ Kodon σημειώνει: «Ὅμως ἡ διήγησις τοῦ Παρλίτσεφ διὰ δῶρον τρεῖς πόλεις (Σίπουντ, Τράνη, καὶ Σάντο Τζοβάνη) εἶναι ποιητικὴ ὑπερβολή· ὁ Barletius ἀνακοινώνει μόνον διὰ τὴν πόλιν Τράνη» (!). (H. Kodon, Gr. St. Pürliçev, Skenderbej, Sofija 1967, σ. 202, σημ. 31).

Ὁ Βρετὸς διὰ μακρῶν ἀναφέρει τὰ τῆς ἡττης τοῦ κόμητος Πικινίνου, καὶ τὰ τῆς στρατιωτικῆς δραστηριότητος τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς Ἰταλίαν. Μεταφέρομεν ἐνταῦθα μόνον τόσα ὅσα ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης: «Ἀκολουθῶς ἦλθον ὁμοῦ (δηλ. ὁ Σκεντέρμπεης καὶ ὁ Φερδινάνδος) εἰς τὴν πόλιν τῆς Βάρης, ἥτις εἶχε μείνῃ πιστὴ εἰς τὸν Φερδινάνδον». (Βρετὸς, Β', σ. 67). «Ὁ κόμης Πικινίνος, ὅστις ἐδιοῖκει τὸ συμμαχικὸν στράτευμα τῶν πολεμίων...» (αὐτόθι, Β', σ. 69). «Ὁ δὲ Σκεντέρμπεης... ὑπῆγε νὰ ἐνταμώσει τὸν Φερδινάνδον, διατρίβοντα τότε εἰς τὴν Οὐρσάραν, μικρὰν πόλιν τῆς Ἀπουλίας, καὶ ἀπέχουσιν τῆς Νοκέρας περὶ τὰ ὀκτὼ μίλλια» (αὐτόθι, Β', σ. 73).

Ἡ μάχη τῆς Νοκέρας καὶ ἡ ἡττα τοῦ Πικινίνου ἀναπτύσσονται εἰς τὴν σελίδα 74 (τόμ. Β') τῆς Ἱστορίας Γεωργίου Καστριώτου τοῦ Βρετοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπιλέγει: «Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὁ Σκεντέρμπεης ἀπεκατέστησε τὸν Φερδινάνδον εἰς τὸν θρόνον του, καὶ ἐπανάγαγεν ὅλον τὸν λαὸν εἰς τὴν ὑποταγὴν του» (αὐτόθι, Β', σ. 76).

ιβ) Ὁ Σταυρίδης πρὶν ἀκόμη παρουσιάσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦ Σκεντέρμπεη πρὸς τὸν Μπαλαμπάν, ὁμιλεῖ ὀλίγον διὰ τὰ στρατιωτικὰ χαρίσματα καὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ Τούρκου σατράπου. Λέγει λοιπὸν ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Μπαλαμπάν ἦτο πρὶν υἱὸς ἀγρότου Ἀλβανοῦ, συνελήφθη δὲ ὅτε ἔτο ἀκόμη μικρὸς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ, ὁ ὁποῖος διεῖδε τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τοῦ νεαροῦ Ἀλβανοῦ, καὶ τὸν ἐξεπαίδευσεν στρατιωτικῶς, ὥστε μετ' ὀλίγον νὰ διαπρέπῃ εἰς μάχας. Αὐτὸς μάλιστα ἀνέβη πρῶτος εἰς τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐμπήξας εἰς τοῦτο τουρκικὴν σημαίαν:

- 194 καὶ ὑπὸ Κρούην ἡγεμῶν βαρβάρων δισμυρίων
 ἦλθεν ἀνὴρ πελώριος ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας
 ἀπόλυτος κυρίαρχος πολέμου καὶ εἰρήνης
 νῦν μὲν σατράπης κραταιός, ἀλλ' ἀφανὴς τὸ πρῶτον,
 198 υἱὸς ἀγρότου Ἀλβανοῦ, . . .
 τοῦτον ἐν κώμῃ συλλαβῶν μεϊράκιον εἰσέτι, . . .
 ἀπήγαγεν ὁ Ἀμουράτ αἰχμάλωτον μετ' ἄλλων,
 ὁπότε μὲ στρατὸν πολλὸν τὴν γῆν τῆς Ἀλβανίας
 ἐπέδραμε λεηλατῶν, ἐθαύμαζε δὲ μέγα
 τοῦ νεανίσκου καθορῶν τὴν ρώμην καὶ τὸ κάλλος

 210 καὶ σπεύσας ἤσκησεν αὐτὸν εἰς Ἀρῆϊους πόνους·
 οὐδ' ἔψευσε τοῦ Ἀμουράτ ὁ νέος τὰς ἐλπίδας·
 ὅτι πολλάκις στρατηγῶν ὠδήγησεν εἰς νίκην
 τὰ στίφη τῶν Σαρακηνῶν . . .

 216 πρῶτος δ' ἀνέβη τὸ σαθρὸν τοῦ Βυζαντίου τεῖχος
 κ' ἡμισελήνου ἔστησε βροτοστρυγὴν σημαίαν.

Ὁ Βρετὸς εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Σκεντέρμπεη ἀναφέρει τὰ ἐξῆς διὰ τὸν «Μπαλαμπάνην»: «Ὁ παστὴρ Μπαλαμπάνης ἐκατάγετο ἐκ τῆς Ἀλβανίας, καὶ ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ ζευγηλάτης καὶ ὑπήκοος τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου πατρὸς τοῦ Σκεντέρμπεη. Νήπιον ὦν αἰχμαλωτίσθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους...» (Βρετὸς, Β', σ. 160, σημ. 26).

«...οὗτος (δηλ. ὁ Μπαλαμπάν) κατὰ τὴν ἔφοδον ἐστάθη ὁ πρῶτος νὰ πηδήσῃ εἰς τὰ τεῖχη καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν [=Κωνσταντινούπολιν]» (αὐτόθι, Β', σ. 161).

Ἰδοὺ καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Barletius: «Nam hic ea tempestate, qua urbs Constantinopolitana a Mahumete expugnata fuit, primus muros urbis ascendit, urbemque ipsam ingressus est. Propterea Mahumetes ipsum ad praefecture dignitatem ex infimo gradu promuerat. Erat enim Balabanus Epiro oriundus, genere et parentibus obscuris... Qui cum admodum puer esset, a Turcis captus, in servitutum deductus est...» (Barletius, Historia, σ. 334).

1γ) Ἀναφέρει ἐν συνεχείᾳ ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Μπαλαμπάν, θέλων νὰ τιμήσῃ τὸν Σκεντέρμπεη, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς δῶρον διὰ τοῦ πιστοῦ του Ἑμὶν ἓνα ὠραιότατον ἵππον καὶ ἓν σπαθίον. Ἠξίωσε δὲ νὰ λάβῃ καὶ ἐκ τοῦ Σκεντέρμπεη ἀνάλογον δῶρον, διὰ νὰ τὸ μνημονεύῃ μεθ' ὑπερηφανείας εἰς τοὺς μεταγενεστέρους (στίχ. 259 κ.έ.). Ἀλλ' ὁ Σκεντέρμπεης ἀντὶ πολυτίμων δώρων ἀπέστειλεν εἰς τὸν Τοῦρκον παστὰ διὰ τοῦ Δίνκου ἐν δρέπανον, ἐν ὕννιον ἀρότρον καὶ μίαν σκαπάνην:

458 Πορεύου Δίνκο τέκνον μου εἰς τοῦ Ἀνδρέα Ζάρκου
σκαπάνην ζήτηι παρ' ἐμοῦ καὶ δρέπανον καμπύλον
πρὸς δὲ ἀρότρου παλαιοῦ ὕννιον γεωτόμον
ἄν που κατ' οἶκον εὔρη τι...

464 εἶτα δὲ σπεῦσον τέκνον μου νὰ ἐγγχειρίσῃς ταῦτα
εἰς τὸν σατράπην Μπαλαμπάν, καὶ ταῦτ' ἀνάγγειλέ τον·
«Ἐμίσησα τὰ δῶρ' αὐτοῦ, ἐμίσησα κ' ἐκείνον,
ὅτι ἠρνήθη τὸν Χριστὸν κ' ἠσπάσθη τὸν Μωάμεθ
468 καὶ σπάθην εἴλκυσε ἑθρικήν κατὰ πατρίδος φίλης,
πατρίδος φίλης, ἦν ποτε ἐκεῖνος ἐγεώργει

475 ἀφ' οὗ δὲ δῶρον παρ' ἐμοῦ σεμνὸν ἐκεῖνος θέλει,
ἅς λάβῃ δῶρον ἄξιον αὐτοῦ καὶ τῶν προγόνων.

Εἰς μίαν σημείωσιν τῆς βιογραφίας τοῦ Σκεντέρμπεη ὁ Βρετὸς γράφει σχετικῶς μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν δώρων τοῦ Σκεντέρμπεη πρὸς τὸν Μπαλαμπάν: «Ἐξ ἐναντίας ὁ Μπαλαμπάνης ἐγνώριζε καλῶς τὰ πλεονεκτήματα

τοῦ ἥρωος (δηλ. τοῦ Σκεντέρμπεη) τοῦ τόπου τῶν γενεθλίων του καὶ εἶχε δι' αὐτὸν ὅλον τὸ σέβας. Τὸ ἀπέδειξεν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας του πέμπων πρὸς αὐτὸν διάφορα δῶρα. Ὁ δὲ Σκεντέρμπεης ἀναπέδωκεν αὐτῷ, πρὸς χλευασμόν, μίαν σκαπάνην, ἐν ἄροτρον, καὶ ἐν δρέπανον, προσκαλὼν αὐτὸν νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν τέχνην τῶν γονέων του, καὶ ν' ἀφήσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων εἰς ἄνδρας γεννηθέντας διὰ ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διοικοῦνται τὰ στρατεύματα ἀπὸ ζευγηλάτην, ὡς αὐτόν» (Βρετός, Β', σ. 161, σμ. 27).

Ἴδου καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Barletius: «Verum Scanderbegus, quem insidiae, astus, et Barbara fraus non latitabat, eius amicitiam, dona et muneia respuens, eidem ligonem, vomerem, falcem, aliaque, instrumenta Rusticana dono remisit, mandavitque ei, ut omissis rebus bellicis (cum ea curatio altior esset fastidio suo) ruralia et agrestia officia, paterro ac maiorum suorum more exerceat, qui vilem ac paganam vitam semper excoluerant...» (Barletius, Historia, σ. 334).

ιδ) Μία ἄλλη περιγραφὴ τοῦ Σταυρίδου, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ εἶναι καὶ ἡ μονομαχία Ἰακὼπ-Σκεντέρμπεη, ὁ ὁποῖος διὰ μιᾶς μόνον πληγῆς τοῦ ξίφους του ἀπέκοψεν εἰς δύο τὸ σῶμα τοῦ ἀλαζόνοιο ἀντιπάλου του:

- 2.565 ὁξὺ δὲ κατενόησε Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος
καὶ τὴν πληγὴν ἀπήμυνε, καὶ ὕψωσε τὴν σπάθην,
κατὰ δὲ μέσσην τὴν ὀσφὴν ἐπάταξε τὸν νέον,
κ' ἐχώρισε διαμπερὲς ἡ φοβερὰ ῥομφαία,

- 2.569 κ' ἔπεσεν ἅμα ὁ κορμὸς χαμαὶ ὡς πρέμνον δένδρου,

Καὶ ὁ Βρετός κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον περιγράφει τὸν θάνατον τοῦ «Γιακούπη»: «Ὁ δὲ Σκεντέρμπεης θέλων νὰ ἐπιταχύνη τὴν νίκην, παρατηρεῖ ποῦ εὐρίσκετο ὁ Γιακούπης, ὁρμᾷ κατ' αὐτοῦ, καὶ διασκορπίσας τοὺς περὶ αὐτόν, τὸν φθάνει, καὶ μὲ τὸ ξίφος τὸν χωρίζει εἰς δύο.» (Βρετός, Β', σ. 117).

ιε) Ἀλλὰ καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς συνεπείᾳ τραυματισμοῦ τοῦ ἵππου πτώσεως τοῦ Σκεντέρμπεη (μολονότι τὸ συμβάν ἐλευθέρως ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ φανταστικοῦ προσώπου τοῦ Χαλὶλ), ἐν τούτοις καὶ αὕτη φαίνεται ἐξηρητημένη ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ:

- 2.962 καὶ ἅμ' ἀνέτρεψεν αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀναβάτου.
Ὁρμήθη δ' ὁμοῖος φλογὶ ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας,
.....
2.967 καὶ ἄλλοι ἕκαστος ζητῶν ἐσθλὸν νὰ λάβῃ κλέος,
ἐὰν πως βλάβῃ κείμενον τὸν φρικαλέον ἄνδρα,
.....

- 2.969 Ἄλλὰ κατίσχυσεν οὐδεις ἐγγύθεν ἐφορμήσας
 βαρὺς βαρεῖαν κατ' αὐτοῦ νά ἐπιβάλῃ χεῖρα,
 διότι πρὶν, νοήσαντες τὸν ἄνακτα πεσόντα,
 οἱ ἄριστοι τῶν Ἀλβανῶν, σεμνοὶ λαῶν ποιμένες,
 ἔστησαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, κραδαίνοντες τὰ ξίφη

Ἴδου πῶς περιγράφει καὶ ὁ Βρετὸς τὸ δυσάρεστον τοῦτο συμβάν τοῦ Καστριώτου: «Ὁ ἵππος τοῦ Σκεντέρμπεη πληγωθεὶς θανατηφόρος, κατέπεσε, καὶ συναπέσυρε βιαίως τὸν ἡγεμόνα... Οἱ Τούρκοι αὐτόπται τοῦ τοιούτου συμβεβηκότος, τὸν ἐνόμησαν ἤδη νεκρόν, καὶ ἐπροχώρουν νά κόψουν τὴν κεφαλὴν του. Ἄλλ' οἱ σωματοφύλακές του... περετάχθησαν (sic) περὶ τὸν πρίγκιπά των» (Βρετὸς, Β', σ. 108).

Ἀναφέρονται τρία ἀκόμη σημεῖα τοῦ ἔπους, τὰ ὅποια ὁ ποιητὴς ἠδύνατο νά λάβῃ ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ. Ταῦτα εἶναι ὁ ἐκ θλίψεως θάνατος τοῦ Μουράτ, ἡ σύλληψις ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀκτῶ στρατηγῶν τοῦ Σκεντέρμπεη, καὶ τὰ περὶ πλαστοῦς ἐπιστολῆς του, παρεμπιπτόντως σημειούμενα.

ιστ) Ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης ὅτι ὁ σουλτάνος Μουράτ, ἰδὼν τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατεύματός του ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν τῆς Κρόας, κατεβλήθη ψυχικῶς καὶ ἐκ τῆς μεγάλης του θλίψεως ἀπέθανεν «ἀράς προφέρων φοβεράς»:

- 106 Ἐτάκη Τούρκων κατιδὼν πεσόντων μυριάδας
 εἰς συμπλοκάς νυκτερινὰς κ' ἐφόδους αἰφνιδίας,
 τῆς Κρούης τὰ καλλίπυργα τείχη ὀρθὰ ἀφῆκεν
 ὁ γέρων· οὐ δ' ἐπέξισεν εἰς τηλικαύτην θλίψιν·
 110 τὰ κεκμηκότα μέλη του ἐμάρανει (sic) ἡ λύπη
 οἱ ὀφθαλμοὶ του ἔγκοιλοι ἤστραψαν ἐν ταῖς κόγχαις.
 Ὡς δὲ ἐνόησεν ἐγγὺς τὸ ψῆχος τοῦ θανάτου,
 παρέδωκεν εἰς τὸν υἱὸν τὸ σκῆπτρον καὶ τὸ μῖσος
 ἀράς προφέρων φοβεράς, κ' ἐξέπνευσεν ὁ τάλας·

Τὸ σχετικὸν τμῆμα ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ ἔχει ὡς ἐξῆς: «...καὶ ἀπὸ τὴν λύπην του (ὁ Μουράτ) ἠῤῥησεν ἔτι μᾶλλον ἢ ἀσθένειά του, καὶ αἰσθανόμενος ἤδη ὅτι τὸ τέλος του ἐπλησίαζεν,... εἶπεν... Ἔπειτα στραφεὶς πρὸς τὸν υἱὸν του, εἶπε· «...θέλω νά διαδεχθῆς ἐν ταῦτ' ὁ μῖσος καὶ τὴν ἐκδίκησίν μου». Ἡθέλησεν ἀκόμη νά ἐξακολουθήσῃ, ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοὶ του ἤδη ἐβαρύνθησαν, καὶ δὲν ἠνοιξε πλέον τὰ χεῖλη του εἰμὴ νά ἐξέλθῃ ἡ τελευταία πνοή του...» (Βρετὸς, Α', σ. 143-144).

ιζ) Σχετικῶς μὲ τὴν σύλληψιν ὑπὸ τοῦ Μπαλαμπάν ὀκτῶ στρατηγῶν τοῦ Σκεντέρμπεη, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ γενναιότατος Μωῦσῆς, ἐπανειλημμένως ὠμίλησεν ὁ Σταυρίδης εἰς τὸ ἔπος του, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀναφέρει ἐπτά καὶ ὄχι ὀκτῶ στρατηγοὺς, ἐξαιρῶν, φαίνεται, τὸν Μωῦ-

σῆν, διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ὁμιλεῖ ἰδιαίτερος. Παραγγέλλει ὁ Σκεντέρμπεης νὰ λεχθῇ εἰς τὸν Μπαλαμπάν:

472 ἢ νομίζει
 ὅτι ἐδάμασεν ἐμὲ τὸν Μωῦσῆν ζωγράφας;
 (βλ. καὶ στίχ. 541)

Ὁ Σουλτάνος ἐξ ἄλλου πλήρης χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας λέγει εἰς τὸν Μπαλαμπάν κολακευτικῶς:

1.915 ὦ, ἄνθος τῶν ἡρώων μου, ὦ Μπαλαμπάν υἱέ μου,
 διότι σὺ ἐτίμησας ἐν μάχαις τὴν θρησκείαν,
 σὺ δέ μοι ἐταπεινώσας Σκενδέρμπεην τὸν θοῦρον,
 προσαγαγὼν αἰχμάλωτον δεσμώτην πρὸ ποδῶν μου
 1.919 τὸν στρατηγόν του Μωῦσῆν, ὅπερ πολλοὶ σατράπαι
 δὲν ἴσχυσαν νὰ πράξωσιν' . . .

Ἐξ ἴσου κολακευτικῶς ὁμιλεῖ πρὸς τὸν Μπαλαμπάν καὶ ὁ Καραχασάν διὰ τὴν σύλληψιν τῶν ἐπτὰ στρατηγῶν τοῦ Σκεντέρμπεη:

837 μόνος δὲ σὺ μεγάθυμε ἐκ τῆς εὐπύργου Κρούης
 ἄνδρας ἐξώγησας ἐπτὰ μετὰ βαρὺν ἀγῶνα
 καὶ αἰχμαλώτους ἤγαγες' . . .

Διὰ τὸ κατόρθμά του τοῦτο ἐπαίρεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπαλαμπάν λέγων:

761 πάντως ἐμάνη ὁ θνητὸς αὐτός, οὐδ' ἐνθυμεῖται
 ὅτι ἐμάρανα ἐγὼ τὰς δάφνας του πρὸ ἔτους
 καὶ αἰχμαλώτους ἤγαγον ἐπτὰ τῶν στρατηγῶν του.

Διὰ τὴν σύλληψιν ταύτην τῶν στρατηγῶν τοῦ Καστριώτου ὁμιλεῖ καὶ ὁ Βρετός: «Ὅκτὼ ὁμῶς τῶν Ἀλβανῶν, παραφερόμενοι ἀπὸ τὴν θερμότητα τῆς συμπλοκῆς, ἐπροχώρησαν... ἀλλὰ τέλος περικυκλωθέντες... ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἦσαν οἱ ἀνδρειότεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατεύματος τῶν Ἀλβανῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκετο καὶ ὁ Μωῦσῆς... Οἱ ἄλλοι ἐπτὰ εἶχον ἀποκτήσει ἐξ ἴσου μεγάλην φήμην διὰ τὴν γενναιοψυχίαν των, καὶ διὰ τὴν εἰς τὰ πολεμικὰ ἀξιότητα καὶ ἐμπειρίαν των» (Βρετός, Β', σ. 102-103).

Παρατίθενται δὲ ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ, ἐν ὑποσημείωσει, τὰ ὀνόματα καὶ τῶν ἐπτὰ συλληφθέντων στρατηγῶν.

ιη) Ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης οὐδέποτε ἐψεύσθη, εἰ μὴ μόνον ἅπαξ διὰ πλαστοῦς ἐπιστολῆς, ὅτε κατέλαβε τὴν Κρόϊαν:

3.195 Οὐδὲ γὰρ ἔχρανέ ποτε τὴν γλῶσσαν μου τὸ ψεῦδος,
 ἢ ἅπαξ ὅτι πρῶτιστα κατέλαβον τὴν Κρούην.

Σημειώνει δὲ δι' ἀστερίσκου ὁ ποιητὴς εἰς τὴν λέξιν Κρούην: «διὰ πλαστοῦ γράμματος ὁ Σκεντέρμπεης κατέλαβε τὴν Κρούην».

Τὸ γεγονός τοῦτο, ὡς ἔχομεν ἤδη παρατηρήσει, ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Βρετοῦ, ὑπάρχει μάλιστα καὶ τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ὑπηγόρευσε ὁ Σκεντέρμπεης εἰς τὸν σφραγιδοφύλακα τοῦ Σουλτάνου: «...οἱ δὲ Πασάδες ἐνεπιστεύοντο εἰς τοὺς μυστικούς των γραμματεῖς διὰ νὰ σφραγίσουν τὰ παρ' αὐτῶν διοριζόμενα γράμματα. Ὁ Σκεντέρμπεης λοιπὸν ἐβίασεν αὐτὸν τὸν μυστικὸν νὰ γράψῃ ὡς ἐκ μέρους τοῦ Πασᾶ ἐν διάταγμα πρὸς τὸν κυβερνήτην τῆς Κροΐας, διαλαμβάνον ὡς ἀκολούθως» (Βρετός, Α', σ. 26).

ιβ) Ἐν ἄλλο θέμα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ σημειωθῇ εἶναι καὶ ἡ μεγάλη θρησκευτικότης, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει ὁ ποιητὴς εἰς τὸν Σκεντέρμπεην. Τὸν παρουσιάζει νὰ χοροστατῇ εἰς τὴν λειτουργίαν, νὰ ἀποδίδῃ εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεὸν μετὰ τὴν νίκην, νὰ προσεύχεται:

- 171 ὁ δὲ ὑψίθρονος θεὸς ἠγάπησεν ἐκεῖνον
ἀπὸ θεοῦ γὰρ ἦρχετο πρὶν ἢ συνάψῃ μάχην
καὶ εἰς θεὸν ἀπέληγεν, οὐδὲ ἐμεγαλύνει·
.....
- 408 σεβάζομαι μὴ κατ' ἐμοῦ ὁ ἥρωες νεμεσήσῃ
ἐὰν ταράξῃ θορυβῶν τὴν τελευτὴν τὴν θεῖαν,
εἶναι δὲ λίαν εὐσεβῆς . . .
.....
- 2.236 Ἑστράφη δὲ ὁ θούριος Σκεντέρμπεης πρὸς ἔω,
ἐνθα ἀγία ἤρτητο εἰκὼν τῆς Θεοτόκου,
καὶ λύχνος ἐμπροσθεν αὐτῆς διέλαμπεν ὡς ἄστρον,
καὶ ἦρε πρὸς τὸν ὕψιστον τὰς χεῖρας ἱκετεύων.
Ὡς δὲ εὐράνθη πρὸς θεὸν εὐχόμενος ὁ ἥρωες
ἐκάθευδε'
.....
- 2.459 κ' ἐγονυπέτησε χαμαὶ Σκεντέρμπεης ὁ θυρὸς
πρῶτον, κατόπιν δὲ εὐθὺς οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες,
καὶ ἅπανα ἡ στρατιά, πεζοὶ τε καὶ ἵπποται,
παρὰ τοὺς ἵππους ἀσκεπεῖς, ἐν κατανύξει πάντες.

Εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Βρετοῦ ἀναφέρεται ὅτι, μετὰ τὴν νίκην τοῦ Σκεντέρμπεη κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, «...Ἡ πρώτη φροντίς αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀνδρός, μετὰ τὴν εἰσδὸν του εἰς τὴν πόλιν, ἦν νὰ ὑπάγῃ κατ' εὐθείαν εἰς τὴν πρωτεύουσιν ἐκκλησίαν διὰ νὰ ἀποδώσῃ ὕμνους εὐχαριστηρίους τῷ Ὑψίστῳ, διότι ἡξιώθη παρὰ τῆς θείας του εὐσπλαγχνίας νὰ κερδίσῃ τοιαύτην λαμπρὰν καὶ πληρεστάτην νίκην κατὰ τῶν ἀσεβῶν. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν ἐκ-

κλησίαν, πρῶτος αὐτὸς ἤρχισε τὴν δοξολογίαν, καὶ οἱ συνακολουθοῦντες αὐτὸν ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται συνέψαλλον μὲ ἐνθουσιαστικὴν εὐλάβειαν» (Βρετός, Α', σ. 54. Πρβλ. Ἐπιτομήν, σ. 52-53).

Παρά ταῦτα, νομίζομεν, ὅτι ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Σταυρίδης δυνατὸν νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ σχετικὸν ἀπόσπασμα καὶ ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Γ. Καστριώτου, τῆς προσφάτως τότε τυπωθείσης ὑπὸ τοῦ Δραγούμη, τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς πιθανώτατα εἶχε προλάβει νὰ λάβῃ συμπληρωματικῶς ὑπ' ὄψιν του: «Ἦν δὲ πρὸς τούτοις καὶ εὐλαβέστατος περὶ τὰ θεῖα. Ἐσπέρας καὶ πρωὶ προσήχυτο εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν διὰ τὴν προστασίαν καὶ ἐπικαλούμενος τὴν περαιτέρω ἀντίληψιν αὐτοῦ. Ποτὲ δὲ δὲν ἐξεστράτευσεν πρὶν ἢ ψαλῶσι δοξολογία, οὐδ' ἐπεχείρησε μάχην πρὶν ἢ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν. Μετὰ δὲ τὴν νίκην προσέταττεν ἀμέσως ν' ἀναπεμφθῶσιν ἐπισήμως εὐχαρισταί πρὸς Θεὸν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν»¹. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Σταυρίδης ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τοῦ συμπληρωματικῶς καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ Δραγούμη ἐνισχύεται καὶ ἐξ ἄλλου τινὸς σημείου:

Εἰς τὸν στίχον 51 τοῦ ἔπους ὁ Σταυρίδης ὑποσημειώνει: «τὴν ἄλλοτε πρωτεύουσαν τῆς Ἀλβανίας, νῦν δὲ κωμόπολιν, καλοῦσιν οἱ ἱστορικοὶ οἱ μὲν Κροῖαν, οἱ δὲ Κροῦαν. Τὸ ἀληθὲς ὄνομα εἶναι (sic) Κρούη· τοῦλάχιστον οἱ Ἀλβανοὶ οὕτω προφέρουσιν αὐτό».

Παρομοίαν σημείωσιν παρέχει μόνον ὁ Δραγούμης εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος: «Οἱ μὲν Σκυπητᾶροι προφέρουσιν αὐτὴν Κρούϊαν, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον πηγὴ ἢ βρύσις, οἱ δὲ Βυζαντινοὶ ἔγραφον ὡς ὁ Ἀκροπολίτης, Ἰστρ., σελ. 50 καὶ Χρονικῶν, σελ. 136 «τὸ ἐν Ἀλβανῷ φρούριον τῆς Κρούας», καὶ οἱ Τοῦρκοι Ἀκ-σεράϊ, ἤτοι Λευκὸν παλάτιον»².

Ὡὰ ἡδυνάμεθα νὰ συνεχίσωμεν ἀριθμοῦντες καὶ ἄλλα ἀκόμη στοιχεῖα τοῦ ἔπους, φανερώοντα τὴν ἐξάρτησίν του ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ, ἀλλὰ κατέστη, νομίζομεν, φανερὸν πλέον ὅτι ὁ Σταυρίδης ἐχρησιμοποίησεν ὡς πηγὴν τοῦ ἔπους του, βασικῶς, τὴν Ἱστορίαν Γ. Καστριώτου, τὴν τυπωθεῖσαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ τὸ ἔτος 1848. Ἀλλὰ προκειμένου ὁ ποιητὴς νὰ συνθέσῃ τὸ ἐκ τοῦ Βρετοῦ ληφθὲν τοῦτο ἱστορικὸν ὕλικόν εἰς ἔργον τέχνης, καὶ μάλιστα ἔπος, ἐχρησιμοποίησε καὶ πάλιν ἐν ἑλληνικὸν ἔργον, κλασσικὸν αὐτὴν τὴν φορὰν εἰς τὸ εἶδος του, τὴν Ὅμηρου Ἰλιάδα!

Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο θέμα τῶν πολλαπλῶν δανείων τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Ὁμήρου δὲν ἀπασχόλησεν ὅσον ἔπρεπε τὸν Κοδὸν, ὁ ὁποῖος μάλιστα,

1. Ν. Δραγούμη, Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου τοῦ ἐπιλεγομένου Σκεντέρμπεη, ἐπεξεργασθεῖσα κατὰ Παγανέλ, ἐν Ἀθήναις 1861, σ. 97.

2. Ν. Δραγούμη, ἔ.ἀ., σ. 7, σημ. 2.

νομίζομεν, ἐσφαλμένως ὑποστηρίζει ὅτι «εἰς τὸ ποίημα τοῦτο οὐδὲν περὶ Θεῶν ἀναφέρεται, μηδὲ περὶ πεπρωμένου καὶ ἀπολύτου προορισμοῦ· δὲν ὑπάρχουν θρύλοι περὶ Ὀλυμπίων Θεῶν καὶ ἄλλαι τοιοῦτου εἶδους ἀφελεῖς ἀφηγήσεις. Τὰ νήματα τῆς κινήσεως εὐρίσκονται εἰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι τῶν Θεῶν»¹.

Ἐκ μιᾶς προσεκτικωτέρας μελέτης τῶν δύο κειμένων, τῆς Ἰλιάδος δηλ. καὶ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου, θὰ φανῇ καθαρῶς τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλ. ὁ ποιητὴς ἐδανείσθη ὄχι μόνον λέξεις καὶ φράσεις καὶ εἰκόνας, ἀλλ' ὅτι προσεπάθησε προσέτι νὰ χρησιμοποιήσῃ, ὅσον τοῦ ἐπέτρεπον αἱ δυνάμεις του, τὴν βαθυτέραν δομὴν τοῦ ὁμηρικοῦ ἔργου, μιμούμενος τὸν ἀθάνατον ποιητὴν ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικώτατον τοῦτο γνῶρισμα τῆς Ἰλιάδος, τὴν παρεμβολὴν δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ μεταξὺ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἡρώων τοῦ ἔργου, καὶ γενικῶς τῶν ἀνθρώπων.

II. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ
ΔΑΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

I. Λέξεις

Ἐν πρῶτον δάνειον τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Ὀμήρου εὐρίσκομεν εἰς τὸ λεξιλόγιον τοῦ ποιήματός του. Ὄντως ὁ ποιητὴς ἐχρησιμοποίησεν ὁμηρικὰς λέξεις, ἰδίᾳ ἐκ τῆς Ἰλιάδος, τῶν ὁποίων, κατὰ κανόνα, διετήρησε τὴν σημασίαν. Εἶναι βεβαίως γνωστὸν ὅτι αἱ περισσώτεραι τῶν λέξεων τούτων εἶχον ἤδη καθιερωθῇ εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ὀμήρου ἐπὶ τὸν Σταυρίδην, ὡς θὰ εἶδομεν, εἶναι πολυπληγὴ, θεωροῦμεν βέβαιον ὅτι καὶ τὰς λέξεις ταύτας ἔλαβεν ὁ ποιητὴς οὐχὶ ἐμμέσως ἀλλ' ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου:

ἀμείβομαι - ἀμειβόμενος: ἀποκρίνομαι, ἀπαντῶ.

πικρὰ δ' ὁ Δίνκος μειδιῶν ἡμείβετο πρὸς ταῦτα (στίχ. 509).

Εἶπε· πρὸς ταῦτα δὲ Σινὰν ἡμείβετ' ὁ σατράπης (στίχ. 1.337).

Εἶπε πειράζων· ὁ δ' Ἐμὶν ἡμείβετο πρὸς ταῦτα (στίχ. 1.729).

καὶ μειδιῶν ἡμείβετο Θανούσης ὁ χαρίεις (στίχ. 2.209· ἰδὲ ἐπίσης στίχ. 2.358, 2.413, 2.432).

Πρὸς ταῦτα δ' ἀμειβόμενος ἐλάλει ὁ Θανούσης· (στίχ. 357, 1.572, 1601).

...Πρὸς ταῦτα δ' ὁ σατράπης/ἐλάλει ἀμειβόμενος... (στίχ. 1.943).

καὶ εἶπεν ἀμειβόμενος Σκενδέρμπεης ὁ θούρος (στίχ. 3.192).

1. Βλ. εἰσαγωγὴν K o d o v εἰς «Δελτ. Σλαβ. Βιβλιογραφίας», τεύχ. 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 33.

Ἡ λέξις ἡμείβετο - ἀμειβόμενος ἀπαντᾷ, ὡς γνωστόν, πλειστάκις εἰς τὸν Ὅμηρον:

Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς· (Α 121, 172, 544, 551).
τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειθ' Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα. (Γ 199· ἐπίσης Δ 50, 317, Ε 381, 825, Θ 145, 151, Κ 86, 102, 128, 426, Ν 231, Ξ 103, Ο 471).

Ὡς φάτο, χήρατο δ' Ὑπνος, ἀμειβόμενος δὲ προσηύδα· (Ξ 270, Ψ 557, 794).

Ἀντίνοος δέ μιν οἷος ἀμειβόμενος προσέειπε· (β 84, δ 394, 464, 471, 554, κ 270, λ 79, 138, 163, 404, 435, 440, 477).

Συνηθέστερος εἶναι βεβαίως παρ' Ὀμήρῳ ὁ τύπος ἀπαμειβόμενος:

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς· (Α 84, ἰδὲ ἐπίσης 215, 285, 560, Β 369, Ε 764, 814, Ζ 520, Η 283, Θ 469, Ι 606, 643, Κ 42, 382, 423, Λ 607, Ν 76, Ξ 242, 312, 341, Σ 187, Τ 145, 154, 215, Υ 86, Φ 222, Χ 182, Ψ 93, 794, Ω 64, 299).

Τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς· (α 63 ἐπίσης δ 147, 168, 203, 265, 824, ε 21, 214, η 207, 240, 302, θ 152, 412, 463, ι 1, κ 270, μ 384, ν 139, 153, 311, 382, 416, ξ 55, 165, 191, 360, 390, 401, 442, 507, ο 380, π 60, 135, 201, 308, 464, ρ 16, 192, 272, 311, 353, 380, 512, 579, σ 124, 365, τ 41, 106, 164, 220, 261, 335, 382, 499, 554, υ 168, 226, χ 105, 169, 430, 490, ψ 129, 263, ω 302, 330, 356, 406, 477).

ἄναλκς: ἀνίσχυρος, ἀπόλεμος.

ἐγὼ δὲ γέρων ἄναλκς, ἀλλ' ἐν βουλαῖς ἰσχύω (στίχ. 804).

Ὡ, αἰσχὴ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀνάλκιδες σατράπαι, (στίχ. 1.762).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη ἀπαντᾷ συχνάκις εἰς τὰ ὁμηρικὰ κείμενα:

...σὺ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἄναλκς,

οὔτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναρίθμιος οὔτ' ἐνὶ βουλῇ· (Β 201).

ἢ οὐχ ἄλις ὅττι γυναικας ἀνάλκιδας ἠπεροπέεις; (Ε 349).

εἰ περ γάρ σ' Ἐκτώρ γε κακὸν καὶ ἀνάλκιδα φήσει, (Θ 153· ἐπίσης Ι 41, Λ 390, Ν 104, 777, Ξ 126, Ο 62, 326, Π 355, 656, Φ 555).

ἦ τοι ὁ τον κτείνας δαίνυ τάφον Ἀργείοισι

μητρὸς τε στυγερῆς καὶ ἀνάλκιδος Αἰγίσθοιο· (γ 310, 375, δ 334, ι 475, ρ 125).

ἀντίος: ἀντίθετος, ἀντίπαλος, ἐχθρικός, ἐναντίος.

Εἰπέ μοι Μοῦσα λίγεια, τίς ἦρως θαρσαλέος

πρὸς τὸν μελάγχολον Σινάν ἔστη ἀντίος τότε; (στίχ. 2.821).

ὅστις τῶν Τούρκων κατ' αὐτῶν ἀντίος ἦθελ' ἔλθει. (στίχ. 2.975).

τόσον ὑπόθεν σμαραγεῖ, ὅτε πνοαὶ ἀντία

πρὸς ἄλληλα συμβάλλουσι τὰ ὁμβροφόρα νέφη, (στίχ. 3.500).

Ἡ λέξις εἶναι συχνοτάτη εἰς τὴν Ὅμηρου Ἰλιάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν:

τὸν κτάμεναι μεμαῶς ὅς τις τοῦ γ' ἀντίος ἔλθοι, (Ε 301).

ἀντίος ἦλθε θέων, καὶ ὁμοκλήσας ἔπος ἠῦδα· (Ζ 54).

εἰ μὴ τις Δαναῶν νῦν Ἐκτώρος ἀντίος εἴσιν. (Η 98· ἐπίσης Λ 94, 216, 219, 594, Μ 44, Ν 146, 221, 254, 259, 266, 274, 311, Ο 584, 694, Π 619, Ρ 8, 31, 67, 69, 257, 662, Τ 70, Υ 175, 197, 352, 371, 373, 422, 463, Φ 144, 150, 539, Χ 113, 195, 253, Ψ 482, Ω 333).

... ὁ δ' ἀντίος ἐκ ξυλόχοιο,

στῇ ρ' αὐτῶν σχεδόν·... (τ 445· ἐπίσης α 213 (ἀντίον), 230, 306, 388, 399, 412, β 129, ξ 79, ο 154, 179, π 14, χ 90).

ἀργαλέος: σκληρός, ὀδυνηρός.

ἄσθμ' ἀργαλέον πνέοντες, κελεύοντες ἀλλήλοις

ἵνα ταχέως φεύγωσι... (στίχ. 1.144).

πολλοὺς δὲ ἐτολύπευσα πολέμους ἀργαλέους, (στίχ. 1.843).

Καὶ τὸ ἐπίθετον τοῦτον χρησιμοποιεῖ πολλάκις ὁ Ὅμηρος:

... ἀργαλέος γὰρ Ὀλύμπιος ἀντιφέρεσθαι· (Α 589).

ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ ἐς γῆρας τολυπεύειν

ἀργαλέους πολέμους, ὄφρα φθιόμεσθα ἕκαστος. (Ξ 86· ἐπίσης Δ 471, Κ 107, 521, Λ 4, 278, 812, Μ 63, 176, 410, Ν 85, 667, 795, Ξ 87, 105, 254, Ο 10, 121 (ἀργαλέωτερος), 140, Π 109, 528, Ρ 252, 385, 544, 667, Σ 119, Τ 214, Υ 356, 368, Φ 386, 498, Χ 61, Ψ 791).

οὐ γὰρ πρὶν παύσεσθαι οἶομαι υἱᾶς Ἀχαιῶν

μνηστῆρος ἀργαλέης... (β 199· ἐπίσης 244, δ 393, 397, 483, 698, ε 175, 367, η 241, λ 101, 293, 400, 407, μ 119, 161, ν 15, 312, ο 232, 444, π 88, τ 221, φ 169, χ 137, ω 110, 531).

ἀρήϊος: ἄρειος, πολεμικός.

καὶ σπεύσας ἤσκησεν αὐτὸν εἰς Ἀρηΐους πόνους· (στίχ. 210).

πορεύεσθε ἀρήϊοι τῶν Τούρκων ἡγεμόνες (στίχ. 1.385· ἐπίσης δὲ στίχ. 1.569, 1.583, 1.737, 1.955, 3.269).

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀποδίδεται, παρ' Ὁμήρῳ, εἰς διαπρεπεῖς ἥρωας:

τῶν αὐτῶν Πρωτεσίλαος ἀρήϊος ἡγεμόνευε (Β 698, 708).

ὥς δ' αὐτῶς Μενέλαος ἀρήϊος ἔντε· ἔδυνεν. (Γ 339· πρόσθετος Δ 98, 114, 115, 195, 205, Ζ 340, Κ 407, Λ 487, 501, 800, Ν 499, Ξ 381, Ο 540, Π 42, 166, 179, 193, 311, Ρ 79, 352, Σ 200, Υ 317, Φ 376).

ἔνθα μὲν Αἴας κεῖται Ἀρήϊός, ἔνθα δ' Ἀχιλλεύς, (γ 109, 167).

εἰ ἤδη ὁ μιν αὖτις ἀρήϊοι υἱᾶς Ἀχαιῶν (ψ 220, 368, ἐπίσης δὲ π 284, τ 4, ω 219).

ἄτη: ταραχή, σύγχυσις φρενῶν, ὀλεθρος, καταστροφή.

Τότε ὡς εἶδε φοβερὰν ἐπικειμένην ἄτην (στίχ. 581).

ὅτι μανία ἢ ὀργή καὶ ἄτην ἐπιφέρει· (στίχ. 626).

ὦ τότε, πάντως θέλομεν ἐκφύγει πᾶσαν ἄτην (στίχ. 792).

διότι εἶδεν ἄφυκτον ἐπικειμένην ἄτην. (στίχ. 955· ἐπίσης στίχ. 2.895, 3.534).

Ἡ λέξις, γνωστοτάτη εἰς τὴν γραμματείαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, χρησιμοποιοῦται εὐρέως καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου:

γῶν δὲ καὶ Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων

ἦν ἄτην, ὃ τ' ἄριστον Ἀχαιῶν οὐδὲν ἔτεισεν. (Α 411).

Ζεὺς με μέγα Κρονίδης ἄτη ἐνέδησε βαρείη (Β 111· ἰδὲ ἐπίσης Ζ 356, Θ 237, Ι 18, 115, 505, 512, Κ 391, Π 274, 805, Τ 88, 91, 126, 129, 136, 270, Ω 28, 480).

ἦ με μάλ' εἰς ἄτην κοιμήσατε νηλεῖ ὕπνῳ, (μ 372· ἐπίσης δὲ δ 261, ο 233, φ 302, ψ 223).

ἄφθιτος: ἄφθαρτος.

κλέος δὲ ἔχει ἄφθιτον τοῦ οἴκου ὁ δεσπότης. (στίχ. 1.559).

Ἰδοὺ καὶ ἐκ τοῦ Ὀμήρου ὠρισμένα παραδείγματα:

εἴλετο δὲ σκῆπτρον πατρώιον, ἄφθιτον αἰεὶ· (Β 46, 186).

χρύσεια μαρμαίροντα τετεύχεται, ἄφθιτα αἰεὶ. (Ν 22).

δῶρα δέ τοι δώσω καλὸν θρόνον, ἄφθιτον αἰεὶ, (Ξ 238· πρόσθετες Ε 724, Ι 413, Σ 370, Ω88).

... μάλ' αἰετὶ ἄφθιτοι ἄμπελοι εἶεν. (ι 133).

ἀχλὺς: ὁμίχλη, σκότος, ζόφος.

ἅμα δ' ἀχλὺς ταρτάρειος ἐπηύξανε τὴν φρίκην (στίχ. 1.069)

ἐντείνοντες τὰ βήματα διὰ πυκνῆς ἀχλὺς, (στίχ. 1.156)

ὅτε βαθεῖα ἡ ἀχλὺς καὶ εἶναι μέσαι νύκτες, (στίχ. 2.280, 2.282).

πυκνὴ δὲ ἐπεπόλασεν ἀχλὺς ἐπὶ τὴν χθόνα, (στίχ. 3.640· ἐπίσης 1.188, 1.223, 3.640, 3.649, 3.661).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται παρ' Ὀμήρῳ:

ἀχλὺν δ' αὖ τοι ἅπ' ὀφθαλμῶν ἔλιν... (Ε 127).

τὸν δὲ λίπε ψυχὴ, κατὰ δ' ὀφθαλμῶν κέχυτ' ἀχλὺς· (Ε 696· πρόσθετες Ο 668, Υ 321, 421).

..... ἦ ῥά οἱ ἀχλὺν

θεσπεσίην κατέχευε φίλα φρονέουσ' ἐνὶ θυμῷ. (η 41, προσέτι δὲ υ 357, χ 89).

γηθόσυνος: πλήρης χαρᾶς, εὐφρόσυνος, εὐτυχής.

καὶ ἔλεγε γηθόσυνος ἑταῖρος πρὸς ἑταῖρον· (στίχ. 1.160).

καὶ ἔβρεξε γηθόσυνον τὰς παρειάς του δάκρυ, (στίχ. 2.151).

γηθόσυνος δὲ ὤρθωσεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐδάφους (στίχ. 2.168).

ἐπέπησαν γηθόσυνοι νοήσαντες ὀξέως (στίχ. 2.425).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν χρησιμοποιοεῖ καὶ ὁ Ὅμηρος τὴν ὡς ἄνω λέξιν:
"Ὡς ἔφατ'", Ἀτρεΐδης δὲ παρώχετο γηθόσυνος κῆρ· (Δ 272, 326).

..... τοῦ μὲν ἔπειτα

γηθόσυνοι θεράποντες ἀπ' ὤμων τεύχε' ἔλοντο· (Η 121).

"Ὡς οἱ μὲν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους ἀγόρευον,

χάρμη γηθόσυνοι, (Ν 81).

σκῆπτρον ἔχων ἐστήκει ἐπ' ὄγμου γηθόσυνος κῆρ. (Σ 557· πρβλ.
γηθοσύνη Ν 29, Φ 390, λ 540).

γηθόσυνος δ' οὐρῳ πέτασ' ἰστία διὸς Ὀδυσσεύς. (ε 269).

δυσμενεῖς: οἱ ἐχθροί.

πρὶν καταστῶ τῶν δυσμενῶν χάρμα ὁμοῦ καὶ γέλως· (στίχ. 998).

πλὴν μεταξὺ τῶν δυσμενῶν ἐχρόνησεν ὁ Δίνκος, (στίχ. 2.081).

ἀλλὰ οὐδεὶς τῶν δυσμενῶν κατόκτειρε τὸν Δίνκον, (στίχ. 2.107·
ἐπίσης 3.385, 3.742).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν χρησιμοποιοεῖται ἡ λέξις καὶ παρ' Ὀμήρῳ:
ἀνδράσι δυσμενέεσσιν ἔλωρ καὶ κύρμα γένησθε· (Ε 488).

ἀνδρας δυσμενέας σκοπιαζέμεν οἷος ἐπελθῶν (Κ 40, ἐπίσης δὲ 100.
193, 221, γ 90, δ 246, 319, 822, ζ 184, 200, θ 217, ξ 85, 218, π 121, 234).

ἐνερθεν: κάτω.

"Ενερθεν πρῶτος ὄροφος, ἔνθα ἰδίᾳ ᾤκουν

τοῦ ἀνακτος Σκενδέρμπει θεράποντες μυριοί. (στίχ. 1.535).

Ἀναξυρίδα ἔπειτα καλὴν περὶ τὰ σκέλη,

ἔγχρυσον, ἐνερθεν στενὴν, ὕπερθεν δὲ εὐρεΐαν· (στίχ. 2.377).

Εἰς τὸν Ὅμηρον ἀπαντᾷ τόσον ὁ τύπος *ἐνερθε(ν)* ὅσον καὶ οἱ τύποι *νέρθε(ν)* καὶ *ὑπένερθε(ν)*:

Ἰφιδάμας δὲ κατὰ ζώνην θώρηκος ἐνερθε/νύξ'... (Λ 234, 252).

μάρτυροι ὧσ' οἱ ἐνερθε θεοὶ Κρόνον ἀμφὶς ἐόντες, (Ξ 274).

ὃς μιν λᾶαν θῆκε καὶ ἐρρίζωσεν ἐνερθε (ν 163).

..... νέρθε δὲ ποσσὶν

ἦτε μακρὰ βιβάς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος. (Η 212, ἐπίσης δὲ
Λ 282, Ξ 204, Υ 57, 500, Χ 452, λ 302, υ 352).

ἐννύχιος: νυκτερινός.

ὡς φάσματα δ' ἐννύχια κατώπτευον ἀλλήλους. (στίχ. 1 072).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη γνωστὴ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν:

καὶ τὰ μὲν ἡλσάμεσθα Πύλον Νηλήϊον εἰσω

ἐννύχιοι προτὶ ἄστυ·... (Λ 683, 716 (*ἐννυχος*)).

ἦγε λαβὼν ἐκ πατρὸς ἀλωῆς οὐκ ἐθέλοντα,

ἐννύχιος προμολών· . . . (Φ 37, γ 178).

ἐπίκαρ: ὀρθοκέφαλα.

Οὐδὲ εἰσήκουον αὐτοί, ἀλλ' ἔτρεχον ἐπίκαρ (στίχ. 1.131).

. καὶ ἔφευγον ἐπίκαρ. (στίχ. 3.523).

Παρ' Ὀμήρῳ εὐρίσκομεν:

ἐς δ' ἄλλα πορφυρέην μεγάλην στενάχουσι ῥέουσαι

ἐξ ὀρέων ἐπικάρ, (Π 392).

ἔπος: λόγος, ποίημα.

περίβαλε τὰ ἐπῆ μου τὴν πάλαϊ ἀρμονίαν. (στίχ. 48).

. ποῖον δ' ἔπος

ἐξέφυγε τῶν ἀραιῶν ὀδόντων σου τὸ ἔρκος; (στίχ. 917).

Περιττὸν βεβαίως καὶ νὰ σημειώσῃ κανεὶς τὴν εὐρεῖαν χρῆσιν τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου:

ἡ μὲν μοι πρόφρων ἔπεσιν καὶ χερσὶν ἀρήξειν· (Α 77· πρόσθε 108, 150, 211, 223 304, 361, 419 κ.λ., Β 164, 180, 189 κ.λ., Γ 83, 204, 249, 398, Δ 6, 233, Ε 30, 170, 372, κ.λ. Η 108, 375, Θ 8, Ι 100, 113, Κ 461, 540, 542, Λ 137, Ν 619, 768, Ξ 44, Ο 198, 206, 210, 398, 552, Π 628, Ρ 537, 701, Σ 273, 324, 384, Τ 7, 121, Υ 200, 204 κ.λ., Φ 98, 183, 286, 356, Χ 329, 454, Ψ 102, 363, Ω 56, 75, 92, κ.λ. α 64, β 189, 240, 272, 302, κ.λ., γ 99, 148, 226, 230, δ 137, 420, κ.λ., ε 22, 96, 181, ζ 254, η 330, 341, θ 91, 141, 170, κ.λ., ι 258, 282, κ.λ., ἐφεξῆς δὲ ἐτέρας 51 φορὰς τοῦλάχιστον).

ἔρρε: (προστ. τοῦ ρ. ἔρρω=χάνομαι, καταστρέφομαι), «πήγαινε κατὰ διαβόλου».

Ἄλλ' ἔρρε, οὔτε παρ' ἡμῖν τιμῶνται αἱ βουλαί σου, (στίχ. 939).

Σὺ δ' ἔρρε εἰς Βυζάντιον, ἄν τρέμῃς τοὺς κινδύνους (στίχ. 934).

Εἰς Κρούην ἔρρ' εὐέστιε, καὶ ζῆθι μεθ' ἡρώων, (στίχ. 1.312).

Ἄλλ' ἔρρετε! Ἐγὼ αὐτὸς πετῶ κατὰ τῆς Κρούης. (στίχ. 1.795).

Ὑπὸ τὸν τύπον τῆς προστακτικῆς εὐρίσκομεν τὴν λέξιν εἰς τὸν Ὀμηρον, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου σημασίαν:

ἔρρε, κακὴ γλῆνῃ, ἐπεὶ οὐκ εἴξαντος ἐμεῖο

πύργων ἡμετέρων ἐπιβήσῃ, . . . (Θ 164).

ἔρρ' οὕτως οὐ σὸς γε πατὴρ μεταδαινύται ἡμῖν. (Χ 498).

ἔρρ', ἐπεὶ οὐ σ' ἔτυμόν γε φάμεν πεπνῦσθαι Ἀχαιοί. (Ψ 440).

ἔρρετε, λωβητῆρες ἐλεγχέες· . . . (Ω 239· ἰδὲ ἐπίσης κ 72, 75).

ἐταῖρος: σύντροφος, συμπολεμιστής.

. Ἐμὶν δέ με καλοῦσι

μήτηρ πατὴρ καὶ ἀδελφαὶ καὶ πάντες οἱ ἐταῖροι· (στίχ. 354).

ἐταῖροι δὲ μ' ἐκράτησαν στενάζοντα βαρέως (στίχ. 1.228 καὶ 735).
 Ἡ λέξις ἐπανερχεται συχνότατα εἰς τὸ ὁμηρικὸν κείμενον:

ἦτε σὺν τε Μενοιτιάδῃ καὶ οἷς ἐτάροισιν' (Α 307, 345, 349).

ἄψ δ' ἐτάρων εἰς ἔθνος ἐχάζετο κῆρ' ἄλεείνων. (Γ 32, 378, ἐπίσης
 δὲ Δ 266, 373, Ε 469, 514, 574, 692, 695, Θ 332, Ι 205, Κ 84, 151, Μ
 49, Ν 165, 211, 213 κ.λ., Ξ 408, 428, Ο 9, 64, κ.λ., Π 170, 195, 204,
 κ.λ., Ρ 114, 129, 150, κ.λ., Σ 80, 81, 102, 129, κ.λ., Τ 5, 210, 212,
 305, 315, Φ 32, Χ 492, Ψ 5, 6, Ω 123, 591, 643, α 5, 6, 182, 237,
 β 174, 212, 254, κ.λ., καὶ ἐφεξῆς ἐτέρας 42 φορές).

εὐκρήδεμος: ὁ φέρων ὥραιον κεφαλόδεσμον.

... πολλῶν δ' Ὀθωμανίδων

τάς εὐκρηδέμους κορυφάς ἐκάλυψε μὲ πένθος. (στίχ. 38).

Παρ' Ὀμήρῳ ὡς *λιπαροκρήδεμος* καὶ *κρήδεμνον* - *κρήδεμνα*, ἔχον καὶ τὴν
 ἔννοιαν τῶν ἐπάλξεων:

τὴν δὲ ἶδε προμολῶσα Χάρις λιπαροκρήδεμος (Σ 382).

τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς βάλε δέσματα σιγαλόεντα,

ἄμπυκα κεκρυφάλόν τε ἰδὲ πλεκτὴν ἀναδέσμην

κρήδεμόν θ', ὅ. (Χ 468, ἐπίσης δὲ Ξ 184, γ 392,
 ε 346, 351, 373, 459).

ὄφρ' οἶοι Τροίης ἱερὰ κρήδεμνα λύωμεν. (Π 100· πρόσθε α 334,
 ζ 100 ν 388, π 416, σ 210, φ 65).

εὐξέστος: καλῶς κατεργασμένος.

ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἅπαντες ἐπὶ εὐξέστων δίφρων, (στίχ. 1.623).

καὶ ἱδρυσε τὸν πρεσβευτὴν ἐπὶ εὐξέστου δίφροϋ (στίχ. 1.550).

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἅπαντ' παρ' Ὀμήρῳ ὡς ἐπίσης καὶ τὸ *ξεστός*:

ἐκ θαλάμου δὲ φέροντες εὐξέστης ἐπ' ἀπήνης (Ω 275, ἐπίσης δὲ
 271, 280, 578, 590, Η 5, Κ 576, Σ 276, δ 48, ζ 75).

ἦατ' ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοις ἱερῷ ἐνὶ κύκλῳ, (Σ 504, ἐπίσης δὲ Υ 11, Ζ
 243 γ 406, η 174, θ 6).

εὐρυάγνια: ἡ ἔχουσα εὐρείας ὁδοὺς πόλεις.

καὶ ἅμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐρυαγνίους πόλεις: (στίχ. 2.391).

Καὶ παρ' Ὀμήρῳ ὡς κοσμητικὸν ἐπίθετον πόλεως:

... νῦν γάρ κεν ἔλοι πόλιν εὐρυάγνιαν (Β 12, 66, 141, 329).

Ἄργός τε Σπάρτη τε καὶ εὐρυάγνια Μηκλήνη: (Δ 52· πρόσθε Ξ 88).

εὐτμήτος: καλῶς κεκομμένος.

ἔνθεν καὶ ἔνθεν θύσανοι τοὺς λώρους τοὺς εὐτμήτους

περικόσμουσι πορφυροῖ καὶ ρόμβοι ἐξ ἀργύρου, (στίχ. 278).

Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου ὁ Ὀμηρὸς προσδιορίζει κυρίως ἱμάντας ἢ τε-
 λαμῶνας:

ἵππους μὲν κατέδησαν ἐϋτμήτοισιν ἱμάσι (K 567, Φ 30, Ψ 684).

σὺν κολεῷ τε φέρων καὶ ἐϋτμήτῳ τελαμῶνι· (H 304, Ψ 825).

ζώγρει: (προστ. τοῦ ρ. ζωγρέω=εὐσπλαγχνίζομαι τινα), εὐσπλαγχνίσου.

Ζώγρει, ὃ ἄνερ κραταιέ, φεῖδου δ' ἀνδρῶν ἀθώων,

πολλά καὶ ἄξι' ἀνθ' ἡμῶν θέλουσι πέμψει λύτρα, (στίχ. 3.713).

Εἰς τὴν Ἰλιάδα εὐρίσκομεν τρεῖς τὸ ἀνωτέρω ρῆμα χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν αὐτὴν ὥς καὶ παρὰ Σταυρίδῃ εἰκόνα:

ζώγρει, Ἀτρέος υἱέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα· (Z 46, K 378, Λ 131).

ἡῖθεος: νεανίας.

περὶ τὰ μέλη πάντοθεν χρυσῷ κεκαλυμμένον,

ἡῖθεον περικαλλῆ, ἀνύμφευτον νυμφίον. (στίχ. 3.282).

Παρ' Ὀμήρῳ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἀπαντῶμεν τὴν λέξιν τόσον εἰς τὴν Ἰλιάδα ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν:

Ἐνθ' ἔβαλ' Ἀνθεμίωνος υἷον Τελαμώνιος Αἴας,

ἡῖθεον θαλερὸν Σιμοεῖσιον (Δ 473, ἐπίσης δὲ Λ 60, X 127, 128, γ 401, ζ 63, λ 38).

θέμεθλα: θεμέλια, βάσις.

βοαὶ ὑπόκωφοι σεισμῶν ὠρύοντο ἀπαύστως

ὑπὸ τὰ θέμεθλα τῆς γῆς, (στίχ. 2.248).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου:

τὸν τόθ' ὑπ' ὀφρύος οὔτα κατ' ὀφθαλμοῖο θέμεθλα, (Ξ 493).

ἄψ δ' ἀναχαζόμενοιο κατὰ στομάχοιο θέμεθλα (P 47).

θοῦρος καὶ θούριος: ὀρμητικός, ἀκατάσχετος, Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀποδίδει ὁ ποιητὴς μόνον εἰς τὸν Σκεντέρμπεην:

καὶ προσελθὼν ἐνώπιον Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου (στίχ. 307).

ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὸ ζῆν Σκενδέρμπεης ὁ θούρος (στίχ. 394), προσέτι δὲ στίχ. 810, 1.428, 1.564, 1.594, 1.620, 1.692, 1.845, 1878, 2.342, 2.372, 2.376, 2.401, 2.432, 2.459, 2.546, 2.555, 2.565, 2.595, 2.633, κ.λ., (θοῦριος) στίχ. 250, 260, 327, 362, 388, 399, 431, 510 κ.λ.).

Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι τὸ ἐπίθετον τοῦτο ὁ Ὅμηρος ἀποδίδει μόνον εἰς τὸν Ἄρην, τὸν θεὸν τοῦ πολέμου:

χειρὸς ἐλοῦσ' ἐπέεσσι προσηῦδα θοῦρον Ἄρῃ· (E 30).

εὔρεν ἔπειτα μάχης ἐπ' ἀριστερά θοῦρον Ἄρῃ· (E 355, 454, 507, 830, 904, Φ 406, Ω 498).

ἱπποδάμος: ὁ δαμάζων τοὺς ἵππους.

Πονοῦντας δὲ ἐνόησε λαοὺς τοὺς ἱπποδάμους (στίχ. 2.681).

παρόρμα σὺ εἰς πόλεμον λαοὺς τοὺς ἱπποδάμους (στίχ. 3.021).

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀποδίδει ὁ Ὅμηρος εἰς τοὺς Τρῶας:

Τρώων θ' ἵπποδάμων καὶ Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων· (Γ 131).
 Τρώας θ' ἵπποδάμους καὶ ἔυκνήμιδας Ἀχαιοῦς· (Δ 80, ἐπίσης δὲ
 Β 60, 230, Γ 131, 251, 343, Δ 80, 333, 352, 355, 370, 509, Ζ 461, Η
 361, 404, Θ 516, Λ 568, Π 717, Ρ 24, 230, 418, Τ 237, 318, Υ 180,
 Χ 161).

Ἰφθιμος: ἰσχυρός, εὐπρεπής, χαρίεις. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο συνοδεύει πάν-
 τοτε εἰς τὸ ἔπος τὴν σύζυγον τοῦ Σκεντέρμπεη Δωρίκην:

Ἀριαμνῇ τοῦ Κομνηνοῦ ἰφθίμη θυγατέρα (στίχ. 1.513).

ἐνθα κατῴκει ἔπειτα ἡ ἰφθιμος Δωρίκη, (στίχ. 1.532).

οἱ βασιλεῖς οἱ ἰφθιμοί, γενναῖοι στρατηλάται (στίχ. 1.524).

Καὶ ὁ Ὅμηρος διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου χαρακτηρίζει πολλὰκις ἥρωας καὶ
 ἡρωίδας, ὡς π.χ. τὴν σύζυγον τοῦ Διομήδους, τοῦ Σθενέλου, τοῦ Ἀλκινόου,
 ἢ αὐτὴν τὴν Πηνελόπην:

ἰφθίμη ἄλοχος Διομήδεος ἵπποδάμοιο. (Ε 415, Τ 116).

ἦδη γάρ τοι χθιζὸς ἐμυθεόμην ἐνὶ οἴκῳ

σοὶ καὶ ἰφθίμη ἄλόχῳ· . . (μ 451· ἰδὲ ἐπίσης κ 106, λ 287, ο 364, π
 332, ψ 92).

ἰφθιμοὶ Λυκίων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες· (Μ 376, ἐπίσης δὲ Α 3, Γ
 336, Δ 534, Ε 625, 675, 695, Θ 114, 144, Λ 55, 290, 373, Μ 410,
 417, Ο 480, 547, Π 620, 659, Ρ 554, 749, Σ 204, Υ 356, Ψ 260, 511, δ
 365, κ 119, 534, λ 47, π 89, 244, τ 110, υ 20, χ 123, ψ 313).

καρκαίρουσαι: (μτχ. τοῦ ρ. καρκαίρω=σείομαι).

βρονταὶ δὲ ἐρισμάραγοι καρκαίρουσαι ἀντήχουν (στίχ. 3.641).

Παρ' Ὅμηρῳ εὐρίσκομεν μόνον ὑπὸ τὸν ρηματικὸν τύπον *κάρκαϊρε*:

. . . κάρκαϊρε δὲ γαῖα πόδεσσιν (Υ 157).

κόρυς: περικεφαλαία.

Κόρυθα τέλος ἤρμωσε περὶ τὴν κεφαλὴν του (στίχ. 2.387).

ἐπὶ τὴν ἄκραν κόρυθα Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου, (στίχ. 3.460).

Ἰδοὺ καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου οἱ στίχοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαντᾷ ἡ λέξις:

πλήξεν ἀνασχόμενος κόρυθος φάλον· . . (Γ 362, 369).

τον ῥ' ἔβαλε πρῶτος κόρυθος φάλον ἵπποδασείης, (Δ 459, ἐπίσης
 δὲ Ε 4, Ζ 470, 472, Η 62, Λ 351, 375, Μ 160, 184, Ν 131, 132, 188,
 265, 341, 614, 714, Ξ 372, 420, Ο 125, Π 70, 214, κ.λ. Ρ 269, 295,
 Σ 611, Τ 359, Υ 162, 289, 398, Φ 50, Χ 112, τ 32).

κότος: ὀργή, μῆνις.

χωνεύων κότον ἄσχετον, διότι ἐφοβεῖτο (στίχ. 910).

ὁ θούριος Σκεντέρμπεης τὸν κότον χαλινώσας, (στίχ. 2.941).

ἐὰν δὲ κότον ἄσχετον εἰσέτι ὑποθάλης, (στίχ. 3.723).

Ἡ λέξις ἀπαντᾷ συχνότερον εἰς τὴν Ἰλιάδα, σπανιώτερον δὲ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν:

ἀλλὰ τε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσσει, (Α 82).

. . . τοῖσιν κότον αἰνὸν ἔθεσθε. (Θ 449, ἐπίσης δὲ Ν 517, Ξ 111, Π 449, λ 102, ν 342).

λαός: στρατός.

ὥς εἶδεν ἤδη ἄπλετον λαὸν ὑπὸ τὴν Κρούην· (στίχ. 263).

σενεκλονοῦντο οἱ λαοὶ . . . (στίχ. 3.201).

Ἀκούοντες δὲ οἱ λαοὶ τοῦ γέροντος τοὺς λόγους,

ἐν τῇ καρδίᾳ ἐβαλλον καὶ ὠτρυνον ἀλλήλους (στίχ. 3.258, ἐπίσης δὲ 2.489, 2.491, 2.586, 3.202, 3.229, 3.238).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ παρ' Ὀμήρῳ:

νοῦσον ἀνὰ στρατὸν ὦρσε κακὴν, ὀλέκοντο δὲ λαοί, (Α 10, 16, 54, 117, 126, 226, 313, 454).

αὐτὰρ ὁ αὐτὲ Πέλοψ δῶκ' Ἀτρεΐ, ποιμένι λαῶν· (Β 105, προσέτι δὲ 25, 86, 96, 120, κ.λ., Ε 473, 486, 573, Ζ 80, 223, 327, Η 177, 469, Θ 58, 67, 76, Ι 22, 118, Κ 14, 79, Λ 85, Ν 47, 108, 349, Ξ 34, 93, Ο 15, 56, 319, Π 38, 237, 368, 778, Ρ 226, 251, 390, Σ 153, 301, 452, Τ 139, 171, Φ 295, 458, Χ 54, 104, 107, Ψ 53, 162, 258, Ω 1, 28, 658, 665, 777, β 234, 252, γ 140, 144, 155, ι 265, ω 428).

λάσιος: δασύτριχος, δασύς.

καὶ θάλπ' εἰς στήθος λάσιον φρονήματα γενναῖα (στίχ. 708).

πολλοὶ δὲ ἄνδρες λάσιοι κατεύθυναν τὰ ὄπλα (στίχ. 722).

Ὁ Κώνστας ὁ βαρύφθογγος κ' ὁ λάσιος Ἀνέστης (στίχ. 1.658, 1.710).

καὶ πρὸς αὐτὴν ἐκτίθησι τὸ λάσιόν του στέρνον (στίχ. 1.905).

ὑπὸ σκιᾷ ἀμφιλαφῇ λασίων φυλλωμάτων (στίχ. 1.490).

Ἐκ τοῦ Ὀμήρου σημειώνομεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα:

στήθεσσι λασίοισι διάνδιχα μερμήριζεν, (Α 189).

Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ (Β 851).

τοῦσι δ' οἷς λάσιος μέγας ἐν κλισίῃ ἱέρευντο. (Ω 125).

λαοσσός: ὁ ἐξεγείρων τοὺς στρατιώτας.

Ἐπάρας δὲ ὁ ἱερεὺς σταυρὸν τὸν λαοσσόον (στίχ. 2.468).

Καὶ παρ' Ὀμήρῳ ἡ λέξις μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐξεγείροντος, διεγείροντος τοὺς λαούς.

. . . οὗτ' ἂν κεν Ἄρης ὀνόσαιτο μετελθὼν

οὔτε κ' Ἀθηναίη λαοσσός . . . (Ν 128).

. . . οὐδὲ κ' Ἄρης λαοσσός οὐδὲ κ' Ἀθήνη (Ρ 398, ἐπίσης δὲ Υ 48, 79, ο 244, χ 210).

λήϊον: χωράφιον, σπαρτά.

ὡς δὲ ἐργάται μύρμηκες πυκνοὶ ἐν ὥρᾳ θέρουσιν
εἰς πυρηφόρον λήϊον φοιτῶσιν ἐνθα κ' ἐνθα (στίχ. 244).
μινύθει λήϊα χλωρὰ καὶ ποίμνας πολυήχους, (στίχ. 2.734, 795).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὀμήρου τρία παραδείγματα:

ὡς δ' ὅτε κινήσῃ Ζέφυρος βαθὺ λήϊον ἐλθών, (B 147).
κείρει τ' εἰσελθὼν βαθὺ λήϊον . . . (A 560, ι 134).

λιπαρός: ἔξοχος, πλούσιος, εὐφορος.

οὐδ' ἐμελέτα λιπαρὰν εἰρήνην νὰ προτείνῃ (στίχ. 231).
σπονδὰς προτείνων λιπαράς, πείραν αὐτοῦ λαμβάνων (στίχ. 261,
1.749, 1.562).

εἰς Ἑλβασάν τὴν λιπαρὰν κ' ἐλαιοφόρον πόλιν, (στίχ. 3.045).

Παρ' Ὀμήρῳ μὲ τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν Σταυρίδην ἔννοιαν:

καὶ οἱ ὑπὸ σκήπτρῳ λιπαράς τελέουσι θέμιστας. (I 156, ἐπίσης δὲ
298, K 22, 132, Ξ 241, α 334, ν 388, π 416, φ 65).

λύθρος: ρύπος, ἀκάθαρτον αἷμα.

πεπαλαγμένος αἵματι καὶ λύθρῳ τὰς παλάμας, (στίχ. 3.231).
ὡς εἶδε μαινώμενα ἐν αἵματι καὶ λύθρῳ (στίχ. 3.402, 3.114).

Εἰς τὸν Ὀμηρον εὐρίσκομεν ὅχι μόνον τὴν λέξιν λύθρον, ἀλλ' ὀλόκληρον τὴν φράσιν *πεπαλαγμένος αἵματι καὶ λύθρῳ*:

. . . οὐδέ πη ἔστι κελαινεφέϊ Κρονίωνι
αἵματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον εὐχετάσθαι. (Z 267, A 169).
αἵματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον ὥς τε λέοντα, (χ 402, ψ 48).

μαζός: μαστός.

πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζὸν τὴν μάχαιραν ὠθήσας, (στίχ. 2.631).
Πρώτιστον ἄνω τοῦ μαζοῦ ἐκέντησε τὸν Βάσον, (στίχ. 2.796,
3.285).

Εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη συχνάκις ἀπαντῶμεν καὶ τὴν λέξιν ταύτην:

νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον. (Δ 123, 480, 528).
τὸν μὲν ὑπὲρ μαζοῖο βαλὼν χαλκῆρεϊ δουρί, (E 145, Θ 121, 313, A
108, λ 448, τ 483, χ 82).

μινύθω: φθείρω, καταστρέφω.

μινύθει (ὁ ποταμὸς) λήϊα χλωρὰ καὶ ποίμνας πολυήχους, (στίχ. 2.734).
ἵνα ἀνθρώπων ἀσεβῶν τὰ ἔργα μινυθίσῃ, (στίχ. 3.600).

Ἴδου καὶ τοῦ Ὀμήρου οἱ στίχοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαντῶμεν τὸ ρῆμα τοῦτο:

ἦδ' ὅτινας μινύθῃ τε καὶ οὐκ ἐθέλῃσιν ἀμύνειν, (O 492, 493).
. . . μινύθει δὲ τε ἔργ' ἀνθρώπων' (Π 392, ἐπίσης δὲ P 738, Y 242,
δ 374, 467, μ 46, ξ 17).

μῦθος: ὁμιλία, λόγος.

ἴσως δὲ καὶ τι ὄφελος κυοφορεῖ ὁ μῦθος (στίχ. 993).

Καὶ παρ' Ὀμήρῳ, ὡς γνωστόν, εἶναι λίαν συχνὴ ἡ χρῆσις τῆς λέξεως εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν:

. . . κρατερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλε· (Α 339, ἐπίσης δὲ 388, 552, 545, Β 16, 59, 199, Γ 76, 87, 303, Δ 25, 323, 357, Ε 420, 449, Ζ 343, 381, Η 47, 54, 277, Θ 29, 209, 280, Ι 55, 56, 62, Κ 81, Λ 186, 643, Ν 306, 748, Ξ 91, 127, Ο 202, 284, Π 83, 440, 631, Ρ 141, Σ 252, 361, Τ 84, 85, Υ 114, 248, Φ 287, 339, 393, Χ 167, 281, Ψ 68, 157, 204, Ω 103, 200, 571, κ.λ., α 28, 271, β 77, 83, γ 23, 68, 94, δ 214, ε 96, η 47, 72, κ.λ.).

ὁδίτης: ὁδοιπóρος.

ὅσον ὁδίτης ἄτρυτος ἀνύει ἐφ' ἡμέραν. (στίχ. 1.028).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ παρ' Ὀμήρῳ:

τοὺς δ' εἴ περ παρὰ τίς τε κιὼν ἄνθρωπος ὁδίτης
κινήσῃ ἀέκων, . . . (Π 263).

παννύχιος: ὁλονύκτιος.

παννύχιος δὲ ἥστραπε δεινὰ θεὸς ὁ μέγας, (στίχ. 2.255).

Ἐκ τοῦ Ὀμήρου σημειώνομεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα:

εὐδον παννύχιοι, Δία δ' οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος, (Β 2, 24, 61).

παννύχιοι μὲν ἔπειτα κάρη κομώνοντες Ἀχαιοὶ/δαίνυντο... (Η 476, ἐπίσης δὲ 478, Θ 508, 554, Κ 2, Σ 315, 354, Ω 678, α 443, μ 429).

πάννυχος: παννύχιος.

Ἴν' ἀγρυπνώσι πάννυχον κατ' ἐνεδρῶν δολίων. (στίχ. 1.394, 1.403).

Καὶ ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ παρ' Ὀμήρῳ:

ἔγρεο, Τυδέος υἱέ· τί πάννυχον ὕπνον ἄωτεις; (Κ 159).

οἱ τέ μιν οὐκ εἰδῶσι βοῶν ἐκ πίᾱρ ἐλέσθαι

πάννυχον ἐγρύσσοντες... (Λ 550, ἐπίσης δὲ Ρ 660, Ψ 218, ξ 458, υ 53).

πίον: λιπαρός, παχύς.

Πίονα εἶτα μυελὸν ἀνέλαβεν ἐκ μέσου (στίχ. 1.681).

Παρ' Ὀμήρῳ καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ παχύς, εὐφορος, πλούσιος:

ἢ εἰ δὴ ποτέ τοι κατὰ πίονα μηρί' ἔκηα (Α 40, ἐπίσης δὲ Β 403, 549, Ε 710, Ι 207, Μ 319, Ο 373, Π 437, 514, Υ 385, Χ 501, Ψ 750, β 56, δ 65, 318, ι 217, 237, 312, ν 322, ξ 329, 419, τ 366, 399, υ 250, ω 66).

πόντος: θάλασσα.

Ὡς δὲ ὁ πόντος σμαραγεῖ ἀνέμων μαινομένων, (στίχ. 1.073).

ἢ εἴθε νὰ κατέδυνεν εἰς τὸν βυθὸν τοῦ πόντου (στίχ. 1.777, ἐπίσης δὲ στίχ. 1.246, 2.590, 3.249).

Ἰδοῦ καὶ ἐκ τοῦ Ὅμηρου ὠρισμένα παραδείγματα τῆς λέξεως ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν:

. . . ὁρόων ἐπ' ἀπείρονα πόντον· (Α 350, ἐπίσης δὲ Β 210, 613, 665, Γ 47, Δ 276, 278, Ε 771, Η 6, 63, 88, Ι 4, 72, Λ 298, Ξ 229, 254, Ο 27, 219, Π 746, Τ 375, 378, Ψ 143, 214, 230, 744, Ω 79, α 4, 183, β 263, 295, γ 15, 105, 158, δ 354, 359, 381, ε 132, 140, ζ 170, 204, η 79, 109, θ 14, ι 69, 83, 285, κ 48, 51, 131, λ 107, 253, μ 253, 285, 293, ν 134, 150, 168, ξ 304, π 229, ρ 289, τ 172, 274, 277, ψ 234, 317, ω 48, 118).

πότμος: μοῖρα, κακὴ μοῖρα, «τὸ τυχερό».

. ἦν γὰρ πικρὸς ὁ πότμος (στίχ. 704).

μετέπειτα ὡς ἤκουσαν τὸν στυγερὸν τοῦ πότμον (στίχ. 3.128, 3.256).

Συχνάκις ἀπαντῶμεν καὶ τὴν λέξιν ταύτην τόσον εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν:

ὄφρα πρόσθ' ἄλλων θάνατον καὶ πότμον ἐπίσπῃ (Β 359· πρόσθες Δ 170, 396, Ζ 412, Η 52, Λ 263, Ο 495, Π 857, Σ 96, Υ 337, Φ 588, Χ 39, 363, Ω 255, 388 (ἄποτμος), 493 (πανάποτμος), α 219 (ἀποτμότατος), β 250, γ 16, δ 196, 339, 340, 562, 714, ε 308, κ 245, λ 372, 389, μ 342, ξ 274, ρ 130, 131, τ 550, χ 317, 416, ω 22, 31).

σμαραγῶ: ἀντηχῶ, βροντῶ.

οὐδ' ἡ βαρύβρομος βροντὴ, τῶν νεφελῶν θυγάτηρ, τόσον ὑψόθεν σμαραγεῖ, . . . (στίχ. 3.499).

Εἰς τὴν Ἰλιάδα εὐρίσκομεν δις τὸ ρῆμα τοῦτο:

ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα περὺ γέσσι,
κλαγγηδὸν προκαθίζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών, (Β 463).
. ὅτ' ἀπ' οὐρανόθεν σμαραγήσῃ (Φ 199).

συνθεσία: διευθέτησις, συμφωνία.

καὶ συνθεσίας δέχεται εἰρήνης λαοτρόφου (στίχ. 318).

καὶ πρότεινον εἰς τὸν ἐχθρὸν εἰρήνης συνθεσίαν. (στίχ. 1.937).

Ἐκ τῆς Ἰλιάδος παραθέτομεν τὰ ἐξῆς δύο παραδείγματα:

πῇ δὴ συνθεσίαι τε καὶ ὄρκια βήσεται ἥμιν; (Β 339).
οὐδ' υἱὸς Καπανῆος ἐλήθετο συνθεσιῶν
τάων ἅς ἐπέτελλε βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης, (Ε 319).

τρητός: διάτρητος (:).

κατάργηροι ἀναβολεῖς ἀπὸ τρητῶν ἱμάντων (στίχ. 285).

Ἡ λέξις ἀπαντᾷ τόσον εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν:

Τὼ μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι κατεύνασθον λεχέεσσιν, (Γ 448).
τρητοῖς ἐν λεχέεσσιν θέσαν, . . . (Ω 720, Ξ 182, (ἐτρητος)
γ 399, η 345, κ 12, ν 77, α 111 (πολύτρητος), 440).

ὑπέρενθε(ν): κάτωθεν, ὑποκάτω.

δύω δ' αὐτοῦ δεξαμεναὶ ἐδέχοντο τὸ ὕδωρ,
περίξεστοι καὶ εὐκυκλοι, ἢ ὑπερθεν ὀλίγη,
εὐρεῖα δ' ἢ ὑπένερθεν· . . . (στίχ. 1.499).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου τρία παραδείγματα:

ἔδρισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀιδωνεύς, (Υ 61).
πορφύρεα καθύπερθ' ὑπένερθε δὲ λίθ' ὑπέβαλλεν· (κ 353, μ 242).

ὑπέροπλος: ὑπερήφανος, ἀλαζών.

ὑπέροπλος κυρίαρχος τῆς χώρας τῆς τραχείας (στίχ. 65).
ἐν ἵπποις καὶ ἐν ἄρμασι ὑπέροπλοι καὶ γαῦροι (στίχ. 1.790, ἐπίσης
δὲ στίχ. 1.855, 2.208, 2.836, 1.382 (*ὑπέροπλα*), 2.532 (*ὑπερόπλως*),
2.669, 2.826).

Παρέχομεν ἐκ τοῦ Ὁμήρου δύο παραδείγματα:

ὦ πόποι, ἦ ῥ' ἀγαθὸς περ ἐὼν ὑπέροπλον ἔειπεν, (Ο 185).
Γλαυκε, τίη δὲ σὺ τοῖος ἐὼν ὑπέροπλον ἔειπες; (Ρ 170).

ὑψόροφος: ὁ ἔχων ὑψηλὰ τὴν ὄροφην.

εὐρεῖα καὶ ὑψόροφος, καὶ θαυμαστή τὴν ὄψιν, (στίχ. 1.409).
τὸν οἶκον τὸν ὑψόροφον Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου. (στίχ. 1.564).
πάντων τῶν φίλων τῶν ἐμῶν τοὺς ὑψωρόφους οἴκους. (στίχ. 2.185).

Συχνὴ εἶναι γενικῶς ἡ χρῆσις καὶ ταύτης τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου:

ἦ δ' εἰς ὑψόροφον θάλαμον κίε διὰ γυναικῶν. (Γ 423).
πατρίδ' ἐμὴν ἄλοχόν τε καὶ ὑπερεφές μέγα δῶμα, (Ε 213, Τ 333).
αὐτὸς δ' ἐς θάλαμον κατεβήσεται κηῶντα
κέδρινον ὑψόροφον, . . . (Ω 191, 317, ἐπίσης δὲ β 337, δ 121, η 77,
δ 15 (*ὑπερεφές*), 46, 757, η 85, 225, κ 111, ν 5, ο 241, 424, 432,
τ 526).

φρένες: καρδιά, νοῦς, λογικόν.

ὅτι τὸ ἄλγος τὸ δριμύ τοῦ ἔφαγε τὰς φρένας, (στίχ. 115).
οὕτω τοῦ νέου τοῦ θερμοῦ ἰάνθησαν αἱ φρένες (στίχ. 1.907).
Πρῶτος, ἀλκὴν ἐνδεδυκῶς τὰ μέλη καὶ τὰς φρένας, (στίχ. 2.616, ἐπί-
σης δὲ στίχ. 1, 241, 259, 551, 561, 563, 751, 775, 801, 948, 984, 1.022,
1.222, 2.625, 2.895, 3.507).

Ἡ λέξις αὕτη εἶναι, ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν συχνοτέρων εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλι-
άδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν:

... μένεος δὲ μέγα φρένες ἀμφὶ μέλαιναί/πίμπλαντ', . . . (Α 103, ἐπίσης
δὲ 115, 193, 297, 342, 362, 555, Β 241, 301, Γ 45, 108, Δ 39, 104, 163,
Ε 259, 493, 671, Ζ 234, 352, 355, Η 120, 360, Θ 169, 202, 218, Ι 184,
186, Κ 4, 10, 139, Λ 89, Μ 234, Ν 55, 115, 788, Ξ 92, 95, Π 36, 61,
Ρ 111, 173, 260, Σ 73, 88, Τ 19, 29, Υ 35, 116, Φ 19, 61, 145, Χ 296,

357, 475, Ω 40, 105, 563, α 89, 115, β 34, 93, 117, γ 26, 76, δ 264, 661, ζ 140, η 111, ι 11, 301, ξ 88, 178, σ 158, 215, 220, ω 194, 353, 357).

2. Φράσεις

Ἐκτὸς τῶν λέξεων ὁ Σταυρίδης ἔλαβεν ἐκ τοῦ Ὅμηρου καὶ δλοκλήρους φράσεις, τὰς ὁποίας συνήθως ἐπαναλαμβάνει. Ἀναφέρονται ὠρισμένα παραδείγματα :

νήδυμος ὕπνος :

καὶ ἔφυγεν ὁ νήδυμος τὰ βλέφαρά μου ὕπνος (στίχ. 16).

καὶ ἔγειρον τοὺς μαχητὰς ἐκ τοῦ νηδύμου ὕπνου (στίχ. 1.056).

ὅτε ὁ ὕπνος νήδυμος ἐπὶ βλεφάρων πίπτει (στίχ. 2.245, Ψ 2.270),

Ἡ φράσις εἶναι γνωστὴ καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος καὶ ἐκ τῆς Ὀδυσσεύας :

... Δία δ' οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος, (B 2).

... ἐπεὶ οὐ μοι ἐπ' ὄμμασι νήδυμος ὕπνος / ἰζάνει, ... (K 91, 187, Ξ 242, 253, 354, Π 454, Ψ 62-63, δ 793, μ 311, ν 79).

φόβος κρυερός :

ἐνσπεύρων φόβον κρυερὸν εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰς τάξεις (στίχ. 37).

διότι φόβος κρυερὸς τὰς φρένας τῶν ἐπτόει (στίχ. 1.134).

Παρ' Ὅμηρῳ ἀπαντῶμεν τὴν φράσιν καὶ μετὰ τοῦ *κρυόεις* :

θεσπεσίη ἔχε φύζα, φόβου κρυόεντος ἑταίρη, (I 2).

ἀλκῆς μνησαμένο, μηδὲ κρυεροῖο φόβοιο (N 47).

τολυπεύω πολέμους (ἀργαλέους) :

πολλοὺς δὲ ἐτολύπευσα πολέμους ἀργαλέους, (στίχ. 1.843).

πολλοὺς δὲ ἐτολύπευσα πολέμους ἀνδροφόνους (στίχ. 806).

Εὐρίσκω ἅπαζ τὸ *τολυπεύω πολέμους ἀργαλέους*, τετράκις δὲ τὸ *τολυπεύω πολέμους* εἰς τὸν Ὅμηρον :

ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ ἐς γῆρας τολυπεύειν

ἀργαλέους πολέμους, ... (Ξ 86).

... ἐπεὶ πόλεμον τολύπευσε. (α 238, δ 490, ξ 368, ω 95).

ὀπλίζω δεῖπνον :

καὶ εἶπεν εἰς τὸν Μιχαὴλ τὸ δεῖπνον νὰ ὀπλίσῃ (στίχ. 1.644).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη ἀπηχεῖ τὴν αὐτὴν ἢ παρεμφερῆ παρ' Ὅμηρῳ ἔκφρασιν :

ἄλλ' ἄγε λαὸν μὲν σκέδασον καὶ δεῖπνον ἄνωχθι

ὀπλεσθαι' (T 171).

νῦν δ' ἀπὸ πυρκαϊῆς σκέδασον καὶ δεῖπνον ἄνωχθι

ὀπλεσθαι' (Ψ 158, Λ 86, β 20 (δόρυπον ὀπλίσσατο), δ 429, 574, ι 291, 311, 344, κ 116, μ 292, π 453, τ 419, ω 360, (δεῖπνον ἐφοπλίσσωσι) Δ 344 (δαῖτα ἐφοπλίζωμεν), Θ 503 (δόρυπα), I 66).

εὐδετε παννύχιοι:

Τί εὐδετε παννύχιοι, ὦ ἄνδρες βουληφόροι; (στίχ. 2.326).

Παρ' Ὀμήρῳ ἐκτὸς τῆς φράσεως *εὐδον παννύχιοι* ἢ *παννύχιος* εὐρίσκω καὶ τὸ *παννύχιον* εὐδεν βουληφόρον ἄνδρα:

οὐ χρή παννύχιον εὐδεν βουληφόρον ἄνδρα, (B 24, 61).

Ἄλλοι μὲν ῥα θεοὶ τε καὶ ἄνδρες ἱπποκορυσταὶ

εὐδον παννύχιοι, . . . (B 1, K 2).

εὐδον παννύχιος καὶ ἐπ' ἧῶ καὶ μέσον ἡμαρ' (η 288).

σελήνῃ πλήθουσα:

ὥσει σελήνῃ πλήθουσα περὶ τὰς μέσας νύκτας, (στίχ. 2.707).

Ἴδου καὶ ἐκ τῆς Ὀμήρου Ἰλιάδος:

Ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ', ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν,

ἡλιόν τ' ἀκάμαντα σελήνην τε πλήθουσαν, (Σ 484).

ἔρκος Ἀλβανῶν (*Ἀλβανίας*) - *ἔρκος ὀδόντων*:

. . . ποῖον δ' ἔπος

ἐξέφυγε τῶν ἀραιῶν ὀδόντων σου τὸ ἔρκος; (στίχ. 917).

διότι ἔρκος μέγιστον τῶν Ἀλβανῶν ὑπάρχεις. (στίχ. 3.097).

Στέλλει πρὸς σέ Σκενδέρμπεη, τῆς Ἀλβανίας ἔρκος, (στίχ. 435).

Τοῦ πρώτου παραδείγματος ἀντίστοιχον εὐρίσκομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν. Τὸ *ἔρκος Ἀλβανῶν* ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ *ἔρκος Ἀχαιῶν*, λεχθὲν διὰ τὸν Αἴαντα τὸν Τελαμώνιον ἢ τὸν Ἀχιλλέα:

Ἀτρεΐδῃ, ποῖον σε ἔπος φύγεν ἔρκος ὀδόντων; (Δ 350, Ξ 83).

τέκνον ἐμόν, ποῖον σε ἔπος φύγεν ἔρκος ὀδόντων. (α 64, γ 230, ε 22, τ 492, φ 168, ψ 70).

. . . ἐπεὶ ἄρ κεν ἀμείψεται ἔρκος ὀδόντων. (Ι 409, κ 328).

λίσσομ' Ἀχιλλῆϊ μεθέμεν χόλον, ὃς μέγα πᾶσιν

ἔρκος Ἀχαιοῖσιν πέλεται πολέμοιο κακοῖο. (Α 284).

οὗτος δ' Αἴας ἐστὶ πελώριος, ἔρκος Ἀχαιῶν' (Γ 229, Ζ 5, Η 211).

κατὰ μοῖραν εἶπες:

Ναί, γέρον, συνετῶς καὶ κατὰ μοῖραν εἶπες (στίχ. 643).

Ἡ φράσις ἐπανερχεται συχνάκις εἰς ἀμφοτέρω τὰ ὁμηρικὰ ἔπη:

ναὶ δὴ ταῦτά γε πάντα, γέρον, κατὰ μοῖραν ἔειπες' (Α 286, Θ 146, Ι 59, Κ 169, Ο 206, Ψ 626, Ω 379).

. . . σὺ δ' οὐ κατὰ μοῖραν ἔειπες. (β 251, γ 331 (*κατέλεξας*), 457, δ 266, 783, η 227, θ 54, 141, 397, 496, ι 245, 309, 342, 352, κ 16, μ 35, ν 48, 385, ο 170, 203, π 385, ρ 326, 580, σ 170, φ 278, χ 486).

πτερωτοὶ λόγοι:

λόγους νὰ εἰπῶ πτερωτοὺς πρὸς Μπαλαμπὰν τὸν μέγαν, (στίχ. 511).

λόγους νὰ εἴπω περωτοὺς καὶ δῶρα νὰ προσφέρω (στίχ. 512, 1.718, 2.190, 3.737).

Ἡ φράσις ἀποτελεῖ ὅπωςδὴποτε μετάφρασιν τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπεα περόεντα καταστάντος, ὡς γνωστόν, κοινοῦ τόπου:

καὶ μιν φωνήσας ἔπεα περόεντα προσηύδα· (Α 201, Β 7).

ἦκα πρὸς ἀλλήλους ἔπεα περόεντ' ἀγόρευον· (Γ 155, Δ 69, 92, 203, 312, 369, Ε 242, 713, Η 356, Ν 94, 462, 480, Ξ 2, 138, 356, Ο 35, 48, Π 6, 537, 706, Ρ 74, Σ 72, 169, Τ 20, 341, Υ 331, 448, Φ 73, 121, Χ 81, 215, Ψ 535, 557, 601, Ω 142, 517, α 122, β 269, 362, δ 25, 77, ε 117, 172, η 236, θ 346, 407, ι 409, κ 265, 324, λ 56, 154, μ 296, ν 58, 165, ξ 114, ο 208, 259, π 7, 22, ρ 40, 349, σ 9, 104, τ 3, υ 198, χ 100, 150, ψ 34, 112, ω 372, 399, 494).

τίνα πρῶτον τίνα δ' ἀνείλεν ὕστατον:

. . . δὴ τότε τίνα πρῶτον,

τίνα δ' ἀνείλεν ὕστατον ὁ ἄγχιος σατράπης; (στίχ. 2.794).

Εἰς τὴν Ἰλιάδα εὐρίσκω τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν:

Ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξαν

Ἐκτῶρ τε Πριάμοιο πᾶις καὶ χάλκεος Ἄρης; (Ε 703)

Ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξεν

Ἐκτῶρ Πριαμίδης, . . . (Λ 299).

Ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξας,

Πατρόκλεις, . . . (Π 692, πρβλ. καὶ Θ 273).

γέρας γερόντων:

. . . τοῦτο γὰρ τὸ γέρας τῶν γερόντων. (στίχ. 938).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὀμήρου δύο παραδείγματα:

ἀλλὰ καὶ ὥς ἱπεῦσι μετέσσομαι ἡδὲ κελεύσω

βουλῇ καὶ μύθοισι· τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γερόντων. (Δ 323).

ἀλλ' ὑμεῖς μὲν ἰόντες ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν

ἀγγελίην ἀπόφασθε — τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γερόντων — (Ι 422).

λαίνεται θυμὸς - φρένες:

ὥς δὲ λαίνεται θυμὸς ἀτρύτου ὀδοιπόρου (στίχ. 1.898).

οὕτω τοῦ νέου τοῦ καλοῦ ἰάνθησαν αἱ φρένες (στίχ. 1.907).

καὶ ἅμα τοῦ Σκενδέρμπεη ἰάνθησαν αἱ φρένες, (στίχ. 3.734).

Ἀμφότεραι αἱ ἐκφράσεις εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν:

. . . τοῖο δὲ θυμὸς

ἰάνθη... (Ψ 597, 600, Ω 119, 147, 176, 196, 321, δ 549, 840 (ἦτορ), ο 165, ψ 47).

. . . ἵνα πάντες Ἀχαιοὶ

ὀφθαλμοῖσιν ἴδωσι, σὺ δὲ φρεσὶ σῇσιν ἰανθῇς. (Τ 173).

λαῶν ποιμένες:

τῶν περιχώρων βασιλεῖς σεμνοὶ λαῶν ποιμένες (στίχ. 400).

πολλοὶ μὲν ἐπὶ ἴστανται χρυσῷ κεκοσμημένοι

λαῶν ποιμένες . . . (στίχ. 418).

οἱ ἄριστοι τῶν Ἀλβανῶν, σεμνοὶ λαῶν ποιμένες, (στίχ. 2.972).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη, ὡς γνωστόν, εἶναι ἐκ τῶν συχνοτέρων εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν:

οἶον Πειρίθοόν τε Δρύαντά τε, ποιμένα λαῶν, (A 262, ἐπίσης δὲ B 85, 105, 243, 772, Δ 296, 413, E 144, 513, Z 214, H 230, 469, I 81, K 3, 73, 406, Λ 92, 187, N 411, 600, Ξ 22, 423, Π 2, P 348, T 35, 251, Y 110, X 277, Ψ 389, 411, Ω 654, γ 156, 469, δ 24, 532, ξ 497, ο 151, ρ 109, σ 70, υ 106, ω 368, 456).

τέρπομαι τὰς φρένας:

συνάμα δὲ ἐπράυναν τὴν θυμοβόρον πεῖναν

οἱ δαιτυμόνες ἅπαντες, κ' ἐτάρπησαν τὰς φρένας (στίχ. 1.704).

Ἦδη μὲν πάντες ὡς εἰκὸς ἐτάρπημεν τὰς φρένας (στίχ. 2.181, 241).

Ἰδοὺ ἐξ ἁμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν παραδείγματα:

τὸν δ' εὖρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείῃ, (I 186).

αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ἦσι τετάρπετο δαίδαλα λεύσσω, (T 19, ἐπίσης δὲ A 474, T 312 (θυμῶ), Y 23, θ 131, 368, ρ 174).

μέλαινα γῆ - μέλαινα νύξ:

ἐπὶ τὴν γῆν τὴν μέλαιναν ἔρρεεν αἴμ' ἀτμίζον, (στίχ. 3.165).

ἐπὶ τὴν γῆν τὴν μέλαιναν κατέβαλ' ἐπαλλήλους (στίχ. 3.392, 3.772).

καὶ ἤδη μὲν νύξ μέλαινα τὸν πέπλον τῆς ἐκτείνει (στίχ. 767).

Ἀμφοτέροι αἱ ἐκφράσεις ἀπαντῶνται παρ' Ὀμήρῳ:

. . . τότε δ' ἤδη ἔχεν κάτα γαῖα μέλαινα. (B 699).

. . . ῥέε δ' αἵματι γαῖα μέλαινα. (O 715, P 416, Y 494· πρβλ. καὶ Π 384).

ἔλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζεῖδωρον ἄρουραν. (Θ 486).

βάν' ῥ' ἴμεν ὥς τε λέοντε δύο διὰ νύκτα μέλαιναν, (K 297, 394, ἐπίσης δὲ E 310, 659, Θ 502, I 65, 474, K 478, N 425, 580, Ξ 439, O 324, X 466, Ω 366, 653, η 253, λ 365, 587, μ 291, ξ 314, τ 111).

τὸν . . . δὲ σκότος ἐκάλυψε τοὺς ὀφθαλμούς:

. . . τὸν δὲ πεσόντα σκότος

ἐκάλυψε τοὺς ὀφθαλμούς . . . (στίχ. 2.804, πρβλ. καὶ 3.417).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὴν Ἰλιάδα:

. . . τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυπεν, (Δ 461)

. . . τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψε, (Δ 503, 526, ἐπίσης δὲ Z 11, Ξ 519, O 578, Π 316, 325, Y 393, 471, 476, Φ 181, πρβλ. E 47, 82, 310, 659, Π 333, 502).

ῥοδοδάκτυλος ἥως:

καὶ δι' αὐτῆς διήλασε τὸ πάγχρυσόν της ἄρμα
ἢ ῥοδοδάκτυλος ἥως, . . . (στίχ. 2.263).

*Ὡ φράσις αὕτη, συχνῇ εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἐπανέρχεται συχνότερον εἰς τὴν
*Οδύσσειαν:

ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως, (Α 477).
ἀλλ' ὅτε δὴ δεκάτῃ ἐφάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως, (Ζ 175, ἐπίσης δὲ
Ι 707, Ψ 109, Ω 788, β 1, γ 404, 491, δ 306, 431, 576, ε 121, 228, ι
152, 170, 307, 437, 560, κ 187, μ 8, 316, ν 18, ο 189, ρ 1, τ 428, ψ 241).

ἐδούπησε (πεσών):

ἕως ἐδούπησε χαμαι πεσών ἀπὸ τοῦ ἵππου (στίχ. 2.718, 2.846, 3.123).
*Ἐκ τοῦ *Ὀμήρου παραθέτομεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα μὲ τὴν αὐτὴν φράσιν:
δούπησεν δὲ πεσών, ἀράβησε δὲ τεύχ' ἐπ' αὐτῷ. (Ν 187).
δούπησεν δὲ πεσών· ὁ δ' ἐπεύξατο φώνησέν τε. (Ν 373, ἐπίσης δὲ
442, Δ 504, Ε 42, 540, 617, Λ 449, Ο 421, 524, 578, Π 325, 401, 822,
Ρ 50, 311, 580, Υ 388).

μέλαν αἷμα:

καὶ αἷμα μέλαν παρευθὺς ὡς πίσσα διεκρεῦσαν (στίχ. 2.126).
. . . μέλαν δ' ἀνέβλυσ' αἷμα· (στίχ. 2.843).
Καὶ τὴν φράσιν ταύτην ἀπαντῶμεν συχνάκις εἰς ἀμφότερα τὰ ὁμηρικὰ ἔπη:
. . . μέλαν δ' ἀνεκῆκιεν αἷμα. (Η 262).
. . . διὰ τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα. (Κ 298, ἐπίσης δὲ Λ 813, 829, 845,
Ν 655, Π 529, 667, Σ 583, Υ 470, Φ 167, Ψ 806, γ 455, λ 36, 98, 153,
228, 232, 390, τ 457).

ρήγνυμι φάλαγγας:

καὶ ἔρρηξαν τὰς φάλαγγας τῶν ἐναντίων πρῶτοι, (στίχ. 3.158, πρβλ.
3.262, 3.365).
*Ἐκ τοῦ *Ὀμήρου σημειοῦμεν τοὺς ἐξῆς στίχους μὲ τὴν ὡς ἄνω φράσιν:
τῆμος σφῆ ἀρετῇ Δαναοὶ ῥήξαντο φάλαγγας, (Λ 90).
ταρφέα βάλλοντες Τρώων ῥήγνυντο φάλαγγας. (Ν 718, Ζ 6· πρβλ.
Ο 615, 617).

Παραθέτομεν προσέτι ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου καὶ ὠρισμένας φρά-
σεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς κατὰ λέξιν μετάφρασις ἀντιστοι-
χῶν ὁμηρικῶν:

ἀνακυκλῶ (ἀνελίσσω) ἐν φρεσί:

ἐν ταῖς φρεσὶν ἀνακυκλῶν ὅσα ὁ ἄναξ εἶπε· (στίχ. 502)
μεγάλας ἀνελίσσουσα ἐν ταῖς φρεσὶ μερίμνας (στίχ. 1.687)

ὅτι ἡγρύνει, ἐν φρεσὶ μερίμνας ἀνελίσσων (στίχ. 2.318).

Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν σημειοῦμεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα:
ἥος ὁ ταῦθ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν, (Α 193, Λ 411, Ρ 106, Σ 15, δ 120, ε 365, 424, ζ 118, κ 151, ω 235).

τοσαῦτα εἶπε· πάντες δὲ ἐπήνεσαν τοὺς λόγους:

τοσαῦτα εἶπε· πάντες δὲ ἐπήνεσαν τοὺς λόγους, (στίχ. 779).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη ἀπηχεῖ τὴν ἐξῆς ὁμηρικὴν:

᾽Ως ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἐπήνεσαν βασιλῆες. (Η 344)

᾽Ως ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἐπίαχον υἱὲς Ἀχαιῶν, (Η 403, Ι 50).

βουλευόμεναι τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω:

ὅπως βουλευόμεναι νοῶν τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω, (στίχ. 596).

Νῦν δὲ βουλευέσθε ὑμεῖς, τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω,

ὅ,τι φανῇ τὸ ἄριστον . . . (στίχ. 1.373).

ὅπως βουλευῆται νοῶν τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω

ἵνα ὡς ἄριστ' ἀποβῇ . . . (στίχ. 2.014).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὅμηρου ἡ ἀντίστοιχος φράσις:

. . . ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω

λεύσει, ὅπως ὄχ' ἄριστα . . . γένηται. (Γ 109).

. . . ὁ γὰρ οἶος ὄρα πρόσω καὶ ὀπίσω· (Σ 250, ω 452).

μειδιάσας ἐλάλησεν:

Καὶ μειδιάσας πρὸς αὐτοὺς ἐλάλησεν ὁ ἄναξ· (στίχ. 2.500).

Ἀνάλογος φράσις ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

Τὸν δ' ἐπιμειδῆσας προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων, (Δ 356).

χεῖρ βαρεῖα:

οὐδεις βαρεῖαν ἐπὶ σὲ θά ἐπιβάλῃ χεῖρα (στίχ. 2.145).

. . . καὶ Γῶγον ἔκτεινεν, πλήξας χειρὶ βαρεῖα (στίχ. 2.775).

βαρὺς βαρεῖαν κατ' αὐτοῦ νά ἐπιβάλῃ χεῖρα, (στίχ. 2.970, πρβλ.
καὶ στίχ. 2.725, 3.490, 3.566).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη εἶναι γνωστὴ ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν:

. . . ἀπὸ δ' ἔξεσε χεῖρα βαρεῖαν· (Ε 81).

νύξ', ἐπὶ δ' αὐτὸς ἔρεισε, βαρεῖν χειρὶ πιθήσας· (Λ 235, πρβλ. Α 89, Γ 376, Η 264, Ν 410, Ξ 385, Ρ 48, 296, Υ 261, Φ 175, 403, 424, 590, Ψ 687, ζ 128, σ 56, τ 448, υ 299, φ 6, χ 326).

ἐπὶ τὰ ὄψα ὄρεγον τὰς χεῖρας:

κ' ἐπὶ τὰ ὄψα ὄρεγον τὰς χεῖρας ἀρπαλέοι. (στίχ. 1.685).

Συχνάκις συναντᾷ κανεῖς καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον τὴν ἀκόλουθον φράσιν, τῆς ὁποίας φαίνεται μετάφρασις ἡ ὡς ἄνω τοῦ Σταυρίδου:

οἱ δ' ἐπ' ὀνείαθ' ἐτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἱαλλον. (Ι 91, 221, Ω 627,

α 146, δ 67, 218, ε 200, θ 71, 484, ξ 453, ο 142, π 54, ρ 98, υ 256).

μυριάς εὐγενεῖς ψυχάς . . . ἔμελλεν εἰς Ἄδου νὰ προπέμψῃ:

ὅτι μυριάς εὐγενεῖς ψυχάς ἀνδρῶν ἡρώων

τὴν ἐπιούσαν ἔμελλεν εἰς Ἄδου νὰ προπέμψῃ (στίχ. 2.256).

Ἰδοὺ καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἡ ἀντίστοιχος φράσις:

. . . οὐνεκ' ἔμελλε

πολλὰς ἰφθίμους κεφαλὰς Ἀΐδι προΐαψεν. (Λ 54).

πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἀΐδι προΐαψεν. (Α 3).

ὁπρὲς ὑπεφώνησε:

ὁπρὲς δὲ ὑπεφώνησε Καραχασὰν ὁ γέρων (στίχ. 1.829).

Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ὁμηρικόν:

ὁπρὲς δὲ δὴ Μενέλαος . . . μετέειπε (Η 94, 399).

ὁπρὲς δὲ δὴ μετέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη· (Θ 30, ὡς καὶ Ι 31, 432, 696, η 155).

ὁ χόλος ἐξοιδάινει τὸ στήθος:

ἀλλ' ἄγριος τὸ στήθος μου ὁ χόλος ἐξοιδάινει, (στίχ. 644).

Εἶναι δυνατόν ἡ φράσις αὕτη νὰ εἶναι μετάφρασις τῆς ὁμηρικῆς:

ἀλλ' ὅτε δὴ Μελέαγρον ἔδου χόλος, ὅς τε καὶ ἄλλων

οἰδέναι ἐν στήθεσσι νόον . . . (Ι 553).

ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλω, . . . (Ι 646).

3. Εἰκόνας

Ἡ βαθυτέρα ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἐξήσκησεν ὁ Ὅμηρος, ἰδίᾳ μὲ τὴν Ἰλιάδα, ἐπὶ τὸν Σταυρίδην καταφαίνεται καὶ ἐξ ὠρισμένων εἰκόνων, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὸ ἔπος του. Πολλαὶ τούτων ἀποτελοῦν κατὰ λέξιν μετάφρασιν τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου.

Ἡ εἰκὼν τῆς κλυδωνιζομένης λέμβου καὶ τοῦ φόβου τῶν ἐπιβαινόντων ναυτῶν.

3.220 Ἐν δ' ἔπεσε Σκενδέρμπεης, ὡς ὅτε κύμα λάβρον
ἐμπίπτει ἀνεμοτραφὲς πρὸς ναῦν χειμαζομένην,
αὕτη δὲ κατακρύπτεται ὑπὸ τὴν ἄχνην πᾶσα
ἅμα δ' ἀνέμου θυέλλα πρὸς τὰ ἱστία βρέμει
καὶ πάντες ὀδυρόμενοι προσεύχονται οἱ ναῦται·

ἀποτελεῖ κατὰ λέξιν μετάφρασιν ἀντιστοίχου εἰκόνοιο ἐκ τῆς Ἰλιάδος:

ἐν δ' ἔπεσ' ὡς ὅτε κύμα θοῇ ἐν νηϊ πέσῃσι
λάβρον ὑπαὶ νεφέων ἀνεμοτρεφές· ἡ δὲ τε πᾶσα
ἄχνη ὑπεκρύφθη, ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης
ἱστίῳ ἐμβρέμεται, τρομέουσι δὲ τε φρένα ναῦται
δειδιότες· . . . (Ο 624)

Ἄκριβης ἀντιγραφὴ ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθος εἰκὼν τῆς ἀναδροσίσεως στάχων ἐν ὥρᾳ θέρους:

καὶ ἅμα τοῦ Σκενδέρμπεη ἰάνθησαν αἱ φρένες,
καθὼς λαίνει πίπτουσα τοῦ οὐρανοῦ ἡ δρόσος
στάχυν ληΐου φρίσσοντος, ὅπερ πιέζει καύσων, (στίχ.
3.734).

Πρβλ. καί:

. . . τοῖο δὲ θυμὸς
ἰάνθη ὥς εἴ τε περὶ σταχύεσσιν ἐέρση
ληΐου ἀλδήσκοντος, ὅτε φρίσσουσιν ἄρουραι· (Ψ 597).

Ὅσα λέγονται περὶ τοῦ Κυνός, τοῦ ἐπιφέροντος πυρετὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους:

. . . ὅτε ἄγριος ὁ Κύνων ἀνατέλλει
καὶ φέρει πυρετὸν πολὺν εἰς τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους,
(στίχ. 1.418)

ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸ ἐξῆς τμήμα τῆς Ἰλιάδος:

ὄν τε κύν' Ὀρίωνος ἐπὶ κλησιν καλέουσι.
λαμπρότατος μὲν ὃ γ' ἐστί, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται,
καὶ τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσι· (Χ 29).

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπὶ τῶν δένδρων ἄδοντος τέττιγος:

. . . ὅτε λιγυρὸς ὁ τέττιξ τερετίζει
ἐπὶ τῶν δένδρων· . . . (στίχ. 1.420)

ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Ὀμηρον:

. . . τεττίγεσσιν ἐοικότες, οἳ τε καθ' ὕλην
δενδρέφ' ἐφεζόμενοι ὅπα λειριόεσσιν ἰεῖσι· (Γ 151).

Αἱ συχναὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου παρομοιώσεις τῶν ἀλααζόντων στρατιωτῶν πρὸς τὰ κύματα μαινομένης θαλάσσης, οἶον:

Ἐν δὲ βοῇ ἐπάλληλα συνέρρεον τὰ πλήθη,
ὥς ὅτε κύματα μακρὰ ὕγρὸς κυλίνει νότος· (στίχ. 691).
Ὡς δὲ ὁ πόντος σμαραγεῖ ἀνέμων μαινομένων,
κύματα ὅτε ῥήγνυνται πρὸς τὰς ἀκτὰς μεγάλα,
οὕτω βοῶντες οἱ λαοὶ ὠθοῦντο φύρδην μίγδην· (στίχ. 1.073)
κινεῦνται οἱ ἀρήϊοι λαοὶ τῶν Μουσουλμάνων,
ὥς κύματα θαλάσσια τοῦ νότου μαινομένου, (στίχ. 1.738)

ἔχουν τὴν πηγὴν τῶν εἰς ἀντιστοιχοὺς εἰκόνας τῆς Ἰλιάδος:

κινήθη δ' ἀγορή φη κύματα μακρὰ θαλάσσης,
. . . τὰ μὲν τ' Εὐρὸς τε Νότος τε
ῥορ' ἐπαῖξας . . . (Β 144)

. . . ὥς ὅτε κύμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
αἰγιαλῷ μεγάλῳ βρέμεται, σμαραγεῖ δέ τε πόντος. (Β 209).

- ᾽Ως ἔφατ', Ἀργεῖοι δὲ μέγ' ἴαχον, ὥς ὅτε κύμα
ἀκτῇ ἐφ' ὕψηλῃ, ὅτε κινήσῃ Νότος ἐλθὼν, (B 394).
Πρβλ. ἐπίσης: . . . οἱ δὲ ξύνισαν μεγάλῳ ἀλαλητῷ.
οὕτε θαλάσσης κύμα τόσον βοᾷ ποτὶ χέρσον, (Ξ 394).
Ἡ παρὰ Σταυρίδῃ εἰκὼν τοῦ διασκορπίζοντος τὰ νέφη βορέως:
᾽Ως δὲ βορρᾶς ἀποσοβεῖ τὰ ὀμβροφόρα νέφη, (στίχ. 2.649).
καθὼς βορρᾶς ῥιγῆλός, διώκων τὰς νεφέλας, (στίχ.
3.517)
ἔχει τὴν ἀντίστοιχόν της εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα:
. . . ὄφρ' εὐδῆσι μένος Βορέας καὶ ἄλλων
ζαχρειῶν ἀνέμων, οἳ τε νέφεα σκιόεντα
πνοιῇσιν λιγυρῇσι διασκιδνᾷσιν ἀέντες' (E 524).
Τὴν εἰκόνα τοῦ ξέοντος τοὺς δδόντας κάπρου:
. . . ὁ κάπρος . . .
θήγη πρὸς πέτραν ἀτειρῇ τοὺς κρατεροὺς δδόντας (στίχ.
2.938)
εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸ Λ τῆς Ἰλιάδος:
ὥς δ' ὅτε κάπριον ἀμφὶ κύνες θαλεροὶ τ' αἰζήροι
σεύωνται, ὁ δὲ τ' εἷσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο
θήγων λευκὸν δδόντα . . . (Λ 414)
Σημειοῦμεν ἐπίσης ὅτι ὁ Σταυρίδης εἰς στιχομυθίαν μεταξὺ δύο ἀντι-
πάλων παρουσιάζει τὸν ἕνα ἀποδίδοντα εἰς τὸν ἄλλον τὸν χαρακτηρισμὸν
τοῦ κυνός. Λέγει ὁ «Ἰακοῦπ» εἰς τὸν Σκεντέρμπεην:
Ἐξέλθε, κύον μυσαρέ, ἀγνώμον ἀποστάτα, (στίχ. 2.533).
Ὁ Ἀνδρέας ὁ «Θωπίας» ἐξ ἄλλου λέγει πρὸς τὸν Σινάν:
Πάρελθε, κύον βδελuré, . . . (στίχ. 2.827· πρβλ. καὶ 662).
Παρόμοιον χαρακτηρισμὸν παρουσιάζει ὁ Ὅμηρος εἰς στιχομυθίαν ὅχι
μόνον μεταξὺ τῶν ἡρώων τῆς Ἰλιάδος ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν θεῶν ἀκόμη. Λέ-
γει ὁ Διομήδης εἰς τὸν Ἑκτορά:
ἔξ αὖ νῦν ἔφυγες θάνατον, κύον' . . . (Λ 362)
ἢ ὁ Ἀχιλλεὺς εἰς τὸν Ἑκτορά:
μὴ με, κύον, γούνων γουνάζεο . . . (X 345, ἐπίσης Y
449)
ἢ ἡ Ἴρις εἰς τὴν Ἀθηνᾶ:
ἀλλὰ σύ γ' αἰνοτάτη, κύον ἀδεές, . . . (Θ 423).
Ἐκ τῆς Ἰλιάδος πάλιν ὁπωσδήποτε ἀντιγράφει ὁ Σταυρίδης τὴν εἰκόνα
τοῦ ἐμπύκτοντος εἰς ποιμνιον ζώων πειναλέου λέοντος, ὅστις ἀδιαφορεῖ
τελειῶς διὰ τοὺς ὑλακοῦντας κύνας καὶ τὰ ὅπλα τῶν βοσκῶν:
᾽Ως λέων δ' ὀρεσίτροφος πάλαι κρεάτων νῆστις
εἰσπίπτ' εἰς μάνδραν εὐρινος, οὐδὲ αὐτὸν πτοοῦσι

κυνῶν θρασεῖται ὑλακαί, οὔτε ποιμένων βέλη, (στίχ. 3.706).

Ἴδου καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἡ ἀντίστοιχος εἰκὼν:

βῆ ῥ' ἵμεν ὥς τε λέων ὄρεσίτροφος, ὃς τ' ἐπιδευῆς
δηρὸν ἔη κρειῶν, κέλεται δὲ ἔ θυμὸς ἀγήνωρ
μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν·
εἴ περ γάρ χ' εὖρησι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μήλα, (Μ 299).

ὥς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
πεινῶν· μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴ περ ἄν αὐτὸν
σεύωνται ταχέες τε κύνες θαλεροὶ τ' αἰζηοί· (Γ 23· πρβλ.
ἐπίσης Λ 548 κ.έ.)

Ἐκ τοῦ Ὀμήρου πάλιν ἐξαρτᾶται ἡ εἰκὼν τοῦ ἐξαγριωθέντος λέοντος
διὰ τὴν ἀρπαγὴν ὑπὸ κυνηγῶν τοῦ σκύμνου του:

ὥς λέων ὄρεσίτροφος, ὅπῳ ταν ἀπαντήσῃ
ἐν τῷ δρυμῶνι σύστημα θρασέων θηρητῆρων,
οἵτινες ἤρπασαν αὐτοῦ τὸν πεφιλμένον σκύμνον,
σπαράττει ὠρυόμενος ὄντιν' αὐτῶν συλλάβῃ· (στίχ.
2.817).

Ἴδου τὸ σχετικὸν ἐκ τοῦ Ὀμήρου ἀπόσπασμα:

. . . ὥς τε λῆς ἡϋγένειος,
ῥ' ῥά θ' ὑπὸ σκύμνους ἐλαφηβόλος ἀρπάσῃ ἀνὴρ
ὑλῆς ἐκ πυκινῆς· ὁ δὲ τ' ἄχνηται ὕστερος ἐλθὼν, (Σ 318).

Περιγράφων ὁ Σταυρίδης ἐκτενῶς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Σκεντέρμπεη ὁμι-
λεῖ καὶ περὶ τοῦ ὠραιότατου κήπου του. Τὸ σημεῖον τὸ ἀναφερόμενον εἰς
ὠρισμένα ὀπωροφόρα δένδρα ἐλήφθη αὐτὴν τὴν φορὰν ἐκ τῆς Ὀδύσσειας:

ἐνθα παντοῖα ἔθαλλον ὀπωροφόρα δένδρα,
.....
ῥοιαὶ ἀδαμαντόκοκκοι, φυλλοσχιδεῖς περσέαι,
μηλέαι ἀγλαόκαρποι, καὶ ὄχνη περιμήκεις,
καὶ γαλακτόχυμοι συκαὶ, καὶ θαλεραὶ ἐλαῖαι, (στίχ.
1.477).

Ἡ ἀντίστοιχος εἰκὼν ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ:

ἐνθα δὲ δένδρεα μακρὰ πεφύκασι τηλεθώοντα,
ὄχνη καὶ ῥοιαὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι
συκέαι τε γλυκεραὶ καὶ ἐλαῖαι τηλεθόωσαι. (η 114, λ 588).

Εἰς ἓν σημεῖον τοῦ ἔπους του ὁ Σταυρίδης ὀρίζει μίαν ἀπόστασιν κατὰ
περίεργον τρόπον. Εἶναι, λέγει, τόσον μακρὰν, ὅσον ἐκσφενδονισθεὶς ὑπὸ
νέου δίσκος:

οὔτε ἐγγὺς οὔτε μακρὰν, ὅσον ἀνύει δίσκος

ὄν ἐν ἀγῶνι ἐρρίψεν ἀκμαῖος νεανίας (στίχ. 668).

Καὶ ἡ εἰκὼν αὕτη ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰλιάδα:

ὅσσα δὲ δίσκου οὖρα κατομαδίῳ πελονται,
ὄν τ' αἰζήδς ἀφῆκεν ἀνὴρ πειρώμενος ἥβης,
τόσσον ἐπιδραμέτην' . . . (Ψ 431· πρβλ. Γ 12, Ο 358, Φ 251).

Τὴν παρὰ Σταυρίδῃ εἰκόνα καὶ παρομοίωσιν συνάμα τῶν ἀπαστραπτόντων ὀφθαλμῶν πρὸς φωτεινὸν σέλας:

Περὶ δὲ ἔλαμπον αὐτοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ὡς σέλας, (στίχ. 3.570)

εὐρίσκομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα:

. . . ἐν δὲ οἱ ὅσσε
δεινὸν ὑπὸ βλεφάρων ὡς εἰ σέλας ἐξεφάνθην' (Τ 16).
. . . τῷ δὲ οἱ ὅσσε
λαμπέσθην ὡς εἰ τε πυρὸς σέλας, . . . (Τ 365· πρβλ. ἐπίσης Α 104, δ 662).

Ἐκ τῆς Ἰλιάδος, πιθανώτατα, ἔλαβεν ὁ Σταυρίδης καὶ τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα τοῦ ἀγαλλομένου ποιμένου:

ὡς δὲ ἀγάλλεται ποιμήν, καὶ μειδιᾷ προσβλέπων
προβάτων ποίμνιον λευκὸν κατόπιν του βαδίζον, (στίχ. 225).

Πρβλ. καί:

. . . ὡς εἰ τε μετὰ κτίλον ἔσπετο μῆλα
πιόμεν' ἐκ βοτάνης· γάνυται δ' ἄρα τε φρένα ποιμήν' (Ν 492).

Ἡ σύζυγος τοῦ Σκεντέρμπεη, Δωρική, παρουσιάζεται συνοδευομένη ὑπὸ δύο ἀμφιπόλων:

δύω δὲ ἅμ' ἀμφίπολοι εἶποντο ἔνθεν κ' ἔνθεν. (στίχ. 1.634).

Τὴν αὐτὴν εἰκόνα ἀπαντῶμεν συχνάκις παρ' Ὀμήρῳ:

οὐκ οἶη, ἅμα τῇ γε καὶ ἀμφίπολοι δὺ' ἔποντο, (Γ 143,
ἐπίσης δὲ α 331, ζ 18, σ 207, πρβλ. Σ 417, Χ 450, 461).

Ὁ Ἀμουράτ καὶ ὁ Μπαλαμπάν παρώτρυνον τοὺς στρατιώτας τῶν εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Κρότιας ἐφόδους, ἀλλὰ δὲν ἔπαυον ταυτοχρόνως καὶ νὰ ἀπειλοῦν τοὺς ριψάσπιδας μὲ «πικρὸν θάνατον»:

ὀτρύνων τοὺς πολεμιστὰς καὶ κατὰ τῶν ὀκνούντων
ἠπειλεῖ θάνατον πικρόν· . . . (στίχ. 103).

Ὅν δὲ νοήσω στρέφοντα ἐπὶ φυγὴν τὰ νῶτα,
.....

τὴν μάχαιραν τοῦ Μπαλαμπάν δὲν θέλει διαφύγει. (στίχ. 3.442).

Πρβλ. καὶ ὅσα λέγει ὁ Ἀγαμέμνων εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἢ ὁ Ἔκτωρ εἰς τοὺς Τρῶας:

ὄν δὲ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης ἐθέλοντα νοήσω
μιμνάζειν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, οὐ οἱ ἔπειτα
ἄρκιον ἔσσειται φυγέειν κύνας ἢ δ' οἰωνοὺς. (B 391).
ὄν δ' ἂν ἐγὼν ἀπάνευθε νεῶν ἐτέρωθι νοήσω,
αὐτοῦ οἱ θάνατον μητίσσομαι, . . . (O 348).

Ἡ εἰκὼν τοῦ παρατεθέντος γεύματος εἰς τὸν οἶκον τοῦ Σκεντέρμπεη, νομίζομεν, ὅτι θὰ πρέπει νὰ σχετισθῇ πρὸς ἀντίστοιχον εἰκόνα τῆς Ὀδύσσειας καὶ ὄχι πρὸς εἰκόνα λαϊκῶν συμποσίων τῆς πατρίδος τοῦ Σταυρίδου, ὡς ὑπεστήριξε ἡ Jašar-Nasteva¹.

ἐπῆλθεν εἴτα ὁ Κοσμᾶς ἀκάματος θεράπων,
.....
καὶ ὕδωρ ἀκροχλῖαρον ἐπέχεεν ἐν τάξει,
.....
Ὡς δὲ τὰς χεῖρας ἔνιψαν καθ' ἡλικίαν πάντες,
τράπεζαν εἴτα ἔστησαν ἐν μέσῳ καρυῖνην
ὁ Κώνστας ὁ βαρύφθογγος κ' ὁ λάσιος Ἀνέστης.
Ὅσα παντοῖα ἔστεφον τὰ χεῖλη τῆς τραπέζης
.....
κ' ἐπὶ τὰ ὄψα ὥρεγον τὰς χεῖρας ἀρπαλέοι.
.....
Ἐν δὲ φιάλαις ἀργυραῖς δῶο προωθῆναι νέοι,
Σπυρίδων ὁ ὕδρομελὴς καὶ Κλήμης ὁ χαρίεις,
ἀπὸ κρατῆρων ἐρυθρὸν ἐφνοχόουν οἶνον.
Ἀλίας δὲ ὁ ἀοιδὸς Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου,
εὐπρόσωπος, ἡδύστομος, ταῖς Μούσαις πεφιλμένος,
κιθάραν ἔχων ἐν χειρὶ, ἐπτάχορδον, τελείαν,
καὶ πλῆκτρον ἅμα ἀργυροῦν, ἐκάθισ' ἐπὶ δίφρου
.....
καὶ θούριον ἀνέκρουσεν οὐρανοβᾶμον μέλος, (στίχ.
1.650-1.699).

Ἴδου τώρα καὶ ἡ εἰκὼν γεύματος τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Ὀδυσσέως:

Ἐς δ' ἦλθον μνηστήρες ἀγήνορες. οἱ μὲν ἔπειτα
ἐξεῖης ἔζοντο κατὰ κλισμούς τε θρόνους τε.
τοῖσι δὲ κήρυκες μὲν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευαν,

1. O. Jašar-Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von Grigor Prličen, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», München 1967, Heft I, σ. 47.

σίτον δὲ δμοφαὶ παρενήνεον ἐν κανέοισι,
 κοῦροι δὲ κρητήρας ἐπεστρέψαντο ποτοῖο.
 οἱ δ' ἐπ' ὀνείαθ' ἐτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἱαλλον.

.....
 κῆρυξ δ' ἐν χερσὶν κίθαριν περικαλλέα θῆκε
 Φημίω, ὃς ῥ' ἤειδε παρὰ μνηστῆρσιν ἀνάγκη.

ἦ τοι ὁ φορμίζων ἀνεβάλλετο καλὸν αἰδεῖν, (α 144-155).

Πρὶν ἀκόμη ἀποδοθῇ εἰς ἀγῶνα ὁ Μπαλαμπάν καὶ ὁ Σκεντέρμπεης, ὁ Σταυρίδης περιγράφει τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐνεδύετο καὶ ἐφόρει τὰ ὅπλα ἐκάτερος τῶν ἀντιπάλων. Παρομοίαν περιγραφὴν εὐρίσκομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Σταυρίδης προσπαθεῖ βεβαίως νὰ προσαρμοσθῇ, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἡρώων του. Ἰδοὺ τί λέγει π.χ. διὰ τὸν Μπαλαμπάν ὁ ποιητής:

Πλουσίαν δ' ἐνεδύετο ἐσθῆτα ὁ σατράπης·
 πρῶτον μὲν κἀνδον πορφυροῦν κατὰ χρυσον καὶ μέγαν,
 ἀναξυρίδα ἔπειτα μακρὰν περὶ τὰ σκέλη,
 περὶ τοὺς πόδας πέδιλα κοκκοβαφῇ ἐκ σκύτους,
 σκυτίνην περὶ τὴν ὀσφὺν χρυσῷ ποικίλῃν ζώνην
 πολυπτυχῇ· ἐν δὲ αὐτῇ πυρπνῶν ὅπλων ζευγος. (στίχ.
 2.301).

Καὶ ὁ Ἀγαμέμνων ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν περίπου διαδικασίαν:
 ἔξετο δ' ὀρθωθείς, μαλακὸν δ' ἐνδυνε χιτῶνα,
 καλὸν νηγάτεον, περὶ δὲ μέγα βάλλετο φᾶρος·
 ποσσὶ δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
 ἄμφι δ' ἄρα ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον· (Β 42).

Πλησιέστερα ἀκόμη πρὸς τὸν Ὅμηρον εἶναι τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ὅπλα τοῦ Σκεντέρμπεη:

χιτῶνα μὲν χρυσόκομβον περὶ τὰ στήθη πρῶτον,

Ἀναξυρίδα ἔπειτα καλὴν περὶ τὰ σκέλη,
 ἔγχρυσον, ἔνερθεν στενὴν, ὕπερθεν δὲ εὐρεῖαν·
 περὶ τοὺς πόδας πέδιλα ἐκ δέρματος βοείου,

Περὶ τοὺς ὤμους ἄλκιμον ῥομφαίαν τουρκοφόνον,

Κόρυθα τέλος ἤρμοσε περὶ τὴν κεφαλὴν του
 σκυτίνην, σιδηρόφρακτον . . . (στίχ. 2.363-2.388).

Ἰδοὺ τώρα πῶς ἐτοιμάζεται ἀντιστοίχως ὁ Πάρις διὰ νὰ μονομαχήσῃ μετὰ τοῦ Μενελάου:

κνημίδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμησιν ἔθηκε

καλάς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας·
 δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν
 οἷο κασιγνήτοιο Λυκάονος· ἤρμοσε δ' αὐτῷ.
 ἀμφὶ δ' ἄρ' ὥμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
 χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε·
 κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην εὐτυχτον ἔθηκεν
 ἵππουριν· . . . (Γ 330, ὡς καὶ Π 131, Τ 369).

4. Ἔτερα στοιχεῖα μορφῆς καὶ περιεχομένου

Ὁ Σταυρίδης δὲν περιωρίσθη βεβαίως εἰς τὸ νὰ μεταφέρῃ ἐκ τοῦ Ὀμήρου, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τῆς Ἰλιάδος, ἀπλᾶς μόνον εἰκόνας ἐκ τῆς ἀψύχου ἢ ἐμψύχου φύσεως. Προσεπάθησε νὰ ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ Ὀμήρου καὶ εἰκόνας συνθετωτέρας πῶς, ἀφορώσας δηλ. καὶ εἰς τὸν τρόπον κινήσεως τῶν ἡρώων του ἢ τῶν διαμειβομένων μεταξύ τῶν διαλόγων. Ἀναφέρομεν χαρακτηριστικῶς δύο παραδείγματα:

Εἰς ἓν κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης μεταξύ Μωαμεθανῶν καὶ Ἀλβανῶν ὁ Σκεντέρμπεης δοκιμάζει κρυφῇ χαράν, ἀντιληφθεὶς ὅτι ὁ «Τσερνοβίκ» μάχεται γενναίως ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν. Τὸν πλησιάζει λοιπὸν καὶ τοῦ λέγει «ρήματα μειλίχια», προσπαθῶν νὰ ὑποδαυλίσῃ ἀκόμη περισσότερο τὴν μαχητικότητά του, ὑποσχόμενος «τὸ ἥμισυ τῆς λείας τοῦ πολέμου». Ἡ εἰκὼν καὶ ὁ διάλογος οὗτος, περίπου, ἐλήφθησαν ἀπὸ ἀντίστοιχον χωρίον τῆς Ἰλιάδος:

Μέγα δ' ἐχάρη ἦρώα νοήσας τουρκοφόνον
 τὸν Στέφανον τὸν Τσερνοβίκ καρτερικῶς πονουῖντα,
 περιφανῇ ἐν μαχηταῖς ὡς δρῦν ἐν μέσῳ δάσει,
 καὶ ρήματα μειλίχια θαρρύνων προσεφώνει·
 «Κτεῖνε, ὦ φίλη κεφαλῇ, χεῖρ δεξιὰ μου, κτεῖνε,
 ἐὰν δὲ νίκην εἰς ἡμᾶς ὁ ὕψιστος παράσχη,
 ἀπώμοσα τὸ ἥμισυ τῆς λείας τοῦ πολέμου
 νὰ διανείμω σήμερον ἐγὼ εἰς τὸν λαὸν σου

 Καὶ εἶπε μεταξὺ πονῶν ὁ Τσερνοβίκ ὁ ἥρως·
 «Ἡμεῖς μὲν ὅση δύναμις μαχόμεθα, ὦ ἄναξ·
 ἐξ ὅτου ὁ τῆς ἔριδος ἀνεβρίπίσθη πόνος, (στίχ. 3.087-3.100).

Τὰ αὐτὰ περίπου συμβαίνουν εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὰ αὐτὰ διαμείβονται μεταξύ Ἀγαμέμνονος καὶ Τεύκρου:

τὸν δὲ ἰδὼν γήθησεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων,
 τόξου ἅπο κρατεροῦ Τρώων ὀλέκοντα φάλαγγας·

στή δὲ παρ' αὐτὸν ἰὼν καὶ μιν πρὸς μῦθον ἔειπε·
 «Τεῦκρε, φίλη κεφαλὴ, Τελαμώνιε, κοίρανε λαῶν,
 βάλλ' οὕτως,

σοὶ δ' ἐγὼ ἐξερέω ὥς καὶ τετελεσμένον ἔσται·
 αἶ κέν μοι δῶη Ζεὺς τ' αἰγίοχος καὶ Ἀθήνη
 Ἰλίου ἐξαλαπάξαι εὐκτίμενον πτολίεθρον,
 πρῶτῳ τοι μετ' ἐμὲ πρεσβήϊον ἐν χειρὶ θήσω,

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσεφώνεε Τεῦκρος ἀμύνων·
 «Ἄτρεϊδῃ κῦδιστε, τί με σπεύδοντα καὶ αὐτὸν
 ὀτρύνεις; οὐ μέν τοι ὅση δύναμις γε πάρεστι
 παύομαι, . . . (Θ 278-295, πρβλ. καὶ Δ 255).

Ἐτέρα πολεμικὴ εἰκὼν τοῦ Σταυρίδου, εἰλημμένη ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἶναι
 καὶ ἡ παρουσιάζουσα πολεμιστὴν βληθέντα εἰς τὸ ἀριστερόν τοῦ στήθους
 διὰ ξίφους διαπεράσαντος τὴν ὠμοπλάτην:

. . . ἐπὶ δ' αὐτῷ Σεῖδην
 πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζὸν τὴν μάχαιραν ὠθήσας,
 διήλθε δὲ ἡ ἀκωκὴ ὑπὸ τὴν ὠμοπλάτην, (στίχ. 2.630).
 βαρὺς ἐτράπη κατ' αὐτοῦ καὶ ἤλασε τὴν σπάθην
 πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζόν, τοῦ βίου τὴν ἐστίαν,
 ἐνθ' αἰδίως ὑπῶθεν δονεῖται ἡ καρδιά,
 μεσοπαγῇ δὲ ἔθηκεν αὐτὴν κατὰ τὸ στήθος,
 καὶ ἐξεφάνη ἡ αἰχμὴ ὑπὸ τὴν ὠμοπλάτην, (στίχ. 3.285).

Ἰδοὺ καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος δύο εἰκόνες, τὰς ὁποίας, φαίνεται, ὁ Σταυρίδης
 συνθέτει εἰς μίαν. Τὸν πολεμιστὴν βληθέντα εἰς τὸν μαστόν:

δοῦρὶ βαλὼν κατὰ μαζὸν ἀριστερόν· . . . (Λ 321).
 πρῶτον γάρ μιν ἰόντα βάλε στήθος παρὰ μαζὸν
 δεξιόν· ἀντικρὺ δὲ δι' ὤμου χάλκεον ἔγχος
 ἤλθεν· . . . (Δ 480, πρβλ. καὶ Ο 577)

Πρβλ. τὸν βληθέντα διὰ σπάθης εἰς τὸ στόμα:

Ἐπὶ δ' αὐτῷ Θεόφιλον τὸν κρατερόν, κεντήσας
 τὸ χεῖλος τὸ ἀνώτερον κατὰ τὸ ἄκρον φίλτρον,
 χωρίσασα δ' ἡ μάχαιρα τὴν ἄνω σιαγόνα,
 εἰσέδου εἰς τὸν φάρυγγα· . . . (στίχ. 2.801).

Ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν Νουρῆν, ὥραϊον νεανίσκον,
 βαθέως ἐν τῷ λάρυγγι τὴν σπάθην διωθήσας, (στίχ.
 3.120).

Πρβλ. καὶ τὰ ἐξῆς τρία ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἰλιάδος:

βεβλήκει κεφαλῆς κατὰ ἰνίον δῶξεί δουρί·
 ἀντικρὺ δ' ἄν' ὀδόντας ὑπὸ γλῶσσαν τάμε χαλκός· (Ε 73).
 . . . λευκοὺς δ' ἐπέρησεν ὀδόντας.
 τοῦ δ' ἀπὸ μὲν γλῶσσαν πρυμνὴν τάμε χαλκὸς ἀτειρής,
 (Ε 291).

Ἰδομενεὺς δ' Ἐρύμαντα κατὰ στόμα νηλεῖ χαλκῷ
 νύξε· τὸ δ' ἀντικρὺ δόρυ χάλκεον ἐξεπέρησε (Π 345).

Ἡ εἰκὼν, εἰς τὴν ὅποιαν ὁ βληθεὶς πολεμιστὴς πίπτει πρηνὴς κατὰ γῆς,
 πλήττων τὴν γῆν διὰ τοῦ μετώπου του, ἐλήφθη ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας:

πρηνὴς ἐκεῖνος ἔπεσε, παντὶ δὲ τῷ μετώπῳ
 τὴν χθόνα ἐπληξε πεσών . . . (στίχ. 2.634).

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πίπτει καὶ ὁ Ἀμφινόμος, πληγείς ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου:
 δούπησεν δὲ πεσών, χθόνα δ' ἤλασε παντὶ μετώπῳ. (χ 94).
 ἤριπε δὲ πρηνὴς, χθόνα δ' ἤλασε παντὶ μετώπῳ. (χ 296).

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐκσπῶντος τὴν σπάθην νικητοῦ ἐκ τοῦ σώματος τοῦ φο-
 νευθέντος ἀντιπάλου:

πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζὸν τὴν μάχαιραν ὠθήσας,
 διήλθε δὲ ἡ ἄκωκὴ ὑπὸ τὴν ὠμοπλάτην,
 ἅμα δ' ἐξέσπασεν αὐτὴν Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος, (στίχ.
 2.631).

μεσοπαγῇ δὲ ἔθηκεν αὐτὴν κατὰ τὸ στήθος,
 καὶ ἐξεφάνη ἡ αἰχμὴ ὑπὸ τὴν ὠμοπλάτην,
 ἅμα δ' ἐξέσπασεν αὐτὴν ὁ ἥρως Δουκαζίνος, (στίχ.
 3.288).

ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλιάδος:

αὐτὰρ ὁ λάξ προσβάς ἐκ νεκροῦ χάλκεον ἔγχος
 ἐσπάσατ' . . . (Ε 620).

. . . Ἀτρεΐδης δὲ

λάξ ἐν στήθεσι βὰς ἐξέσπασε μέιλινον ἔγχος. (Ζ 64).

Σημειώνομεν ἐπίσης τὴν εἰκόνα τοῦ θανασίμως τραυματισθέντος καὶ
 δάκνοντος τὴν γῆν μαχητοῦ:

ὁ δ' ἔπεσεν ἄλλοφρονῶν, βαρυαλγῶς στενάζων,

λυσσών δὲ ἔδακνε τὴν γῆν . . . (στίχ. 2.807-2.809).

ὑπ' οἱ μὲν, οἱ δὲ πρηνεῖς ὡς δάκνοντες τὴν χθόνα, (στίχ.
 2.757).

Ἡ εἰκὼν αὕτη ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ὀδυσσεΐαν δὲν εἶναι
 ἄγνωστος:

πρηνέες ἐν κονίησιν ὁδᾶξ λαζοῖατο γαῖαν. (Β 418).

φῶτες ὁδᾶξ ἔλον οὐδας ἐμῷ ὑπὸ δουρὶ δαμέντες. (Λ 508,

ἐπίσης δὲ Τ 61, Χ 17, Ω 738, χ 269).

Μία εἰκὼν, ἡ ὁποία δύναιται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ὁμηρικὴ τεχνοτροπία, εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς ἔξοχος ἥρωες, καὶ ἐκ τῶν δύο παρατάξεων, παρουσιάζεται νὰ φονεύῃ σειρὰν ἀντιπάλων, παρατιθεμένων τῶν ὀνομάτων τῶν τοῦ ἐνὸς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἡ εἰκὼν αὕτη συχνῇ εἰς τὴν Ἰλιάδα, χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Σταυρίδου κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον:

καὶ ἔκτεινε Χαίριδιν, Σαδικὸν τὸν Δερβεδέρην,
εἶτα Σεφέρ, Ἀβδῆν, Ὀσμάν, Ταφίλ, Καραϊμέρην,
εἶτα Ἐτέμην, καὶ Ταχίπ, καὶ Σελαμέτην, γόνον
τοῦ μεγαθύμου Μουσταφᾶ, . . . (στίχ. 3.035).
Καὶ πρῶτον ἔκτεινεν Ἀκίτ, ἐπὶ δ' αὐτῷ Σερίφην,
καὶ Ἐλεάζ, καὶ Ἰσμαήλ, καὶ Ζελαδίνην, πάντα
ἐπὶ τὴν γῆν τὴν μέλαιναν κατέβαλ' ἐπαλλήλους, (στίχ. 3.390).

. . . Ἐπὶ δὲ τούτῳ Λάμπην,
καὶ Δῆμον, καὶ Ἰωακείμ, καὶ Φίλιππον καὶ Πάνον,
καὶ ἔκραζε, . . . (στίχ. 2.809).

Ἰδοὺ καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἡ αὐτὴ σκηνή:

ἐνθ' ὃ γε Κοίρανον εἶλεν Ἀλάστορά τε Χρόμιόν τε
Ἀλκανδρόν θ' Ἀλίον τε Νοήμονά τε Πρύτανιν τε. (Ε 677).

Ὅρσίλοχον μὲν πρῶτα καὶ Ὅρμενον ἡδ' Ὁφελέστην
Δαίτορά τε Χρομίον τε καὶ ἀντίθεον Λυκοφόντην
καὶ Πολυαιμονίδην Ἀμοπάονα καὶ Μελάνιππον (Θ 274,
ἐπίσης δὲ Π 415, 694, Φ 209).

Γνωσθέντος ὅτι ὁ Μπαλαμπάν ἐφόνευσε τὸν Δίνκον, ἀπεσταλμένον τοῦ Σκεντέρμπεη, ὁ Ἐμίν, ἀπεσταλμένος τοῦ Μπαλαμπάν, ἤρχισε νὰ φοβῆται καὶ σκέπτεται ὅτι ἔφθασε τὸ τέλος τοῦ βίου του. Ἀλλ' ὁ Σκεντέρμπεης ἀντιλαμβάνεται τὴν σκέψιν τοῦ Ἐμίν, καὶ τοῦ ὁμιλεῖ πρῶτος, καθησυχάζων αὐτόν:

Τοιαῦτα τρέμων ὁ Ἐμίν ἐν ταῖς φρεσὶν ἐκύκλου·
ἐνόησε δ' ὁ θούριος Σκενδέρμπεης, καὶ εἶπε·
«Μὴ μοι, ὦ ξένε, θορυβοῦ· οὐδὲν κακὸν θὰ πάθης.»
(στίχ. 2.141).

Παρόμοιον τι γίνεται καὶ ὅταν ἡ ἀντιπροσωπεΐα τῶν Ἀχαιῶν πλησιάζῃ τὸν Ἀχιλλέα, διὰ νὰ μαλάξῃ τὸν χόλον του. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἐφοβήθησαν (ταρβήσαντε), καὶ δὲν ὠμίλουν. Ἀλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς ἀντιληφθεὶς τὴν σκέψιν τῶν, ὁμιλεῖ πρῶτος καὶ τοὺς καθησυχάζει:

τῷ μὲν ταρβήσαντε καὶ αἰδομένῳ βασιλεῖ
στήτην, οὐδέ τί μιν προσεφώνεον οὐδ' ἔρεοντο·

αὐτὰρ ὁ ἔγνω ἦσιν ἐνὶ φρεσὶ φώνησέν τε·
 «χαίρετε, κήρυκες, Διὸς ἄγγελοι ἡδὲ καὶ ἀνδρῶν,
 ἄσسون ἴτ' . . .» (Α 331).

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν λέξεων, τῶν φράσεων, τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων, τὰ ὁποῖα εἶδομεν, ὁ Σταυρίδης λαμβάνει ἐκ τοῦ Ὅμηρου καὶ ἕτερα ἀκόμη στοιχεῖα ἀφορῶντα εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰς ὑπερανθρώπους δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι κινοῦν τοὺς ἥρωάς του.

Ὁ Σταυρίδης π.χ. μεταφέρει εἰς τὸ ἔπος του τὸ δωδεκάθεον τοῦ Ὀλύμπου, ὡς καὶ ὁ Ὅμηρος. Δὲν δύναται βεβαίως ὁ ποιητὴς νὰ παρουσιάσῃ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου ὡς ὑπαρκτοὺς εἰς τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Τοὺς παρουσιάζει μόνον λεκτικῶς, φραστικῶς, ἀλλὰ πάντοτε κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ὅμηρου, τὸν ὅποιον ἀντιγράφει καὶ ὡς πρὸς τοῦτο.

Ὁ Ὅμηρος π.χ. συχναίως δὲν λέγει «πόλεμος», ἀλλὰ «Ἄρης». Χρησιμοποιεῖ δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, διὰ νὰ δηλώσῃ τὸν πόλεμον. Ὁμοίως καὶ ὁ Σταυρίδης:

ἐδίδαξε τοὺς γεωργοὺς τοῦ Ἄρεως τὰ ἔργα, (στίχ. 55).
 ἡ τύχη εἶναι ἄστατος καὶ σφαλερὸς ὁ Ἄρης (στίχ. 314, γραφὴ δευτέρα).
 οἵτινες ἄθურμα τερπνὸν τὸν Ἄρην ἐθεώρουν, (στίχ. 1.346, ἐπίσης δὲ στίχ. 1.183, 1.269, 1.364, 1.753, 2.194, 2.761, 3.745, 3.788).

Ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἀναφέρομεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα:

νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν Ἄρην.
 (Β 381, 385, 440).
 οἱ πρὶν ἐπ' ἀλλήλοισι φέρον πολὺδακρυν Ἄρην
 (Γ 132, ἐπίσης δὲ Δ 352, Θ 516, 531, Λ 836, Ρ 721, Σ 209, 264, 304, Τ 189, 237, 275, 318).

Ἐκτὸς τούτου χρησιμοποιεῖ ὁ Σταυρίδης εἰς παρομοιώσεις τῶν ἡρώων του τὸν ὁμηρικὸν θεὸν Ἄρην:

ἔστη δ' ἐν μέσῃ τῇ σκηνῇ ὡς Ἄρης ἀνδροφόνος (στίχ. 962).
 Αὐτοὶ δ' ὡς Ἄρην φόνιον παρ' ἑαυτοὺς ἰδόντες (στίχ. 2.623, ἐπίσης δὲ 2.765, 2.811, 3.230).

Περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ἐπιθέτου *ἀργίος* εἰς τὸν Σταυρίδην ὠμιλήσαμεν ἤδη.

Ὁμιλεῖ ἐπίσης ὁ ποιητὴς διὰ τὴν Δήμητραν, θεάν, ὡς γνωστόν, τῆς γεωργίας:

περιεστύλιξε καλῶς τῆς Δήμητρος τὰ ὄπλα (στίχ. 494).
 τῆς Δήμητρος τὰ ὄργανα κατέχων ὑπὸ μάλης (στίχ. 501).
 βραδέως δὲ ἀπέθηκε τῆς Δήμητρος τὰ ὄπλα (στίχ. 546).

Διὰ τὰς Ἑρινύας:

κ' ἐκύκλωσε τὰς φρένας τοῦ τῶν Ἑρινύων οἴστρος· στίχ. 551).

καὶ Ἑριννύες φοβεραὶ τοῦ συνειδότος τύψεις (στίχ. 636).

καὶ Ἑριννύες μου φρικταὶ θολώσωσι τὸν βίον· (στίχ. 653).

ὥς εἰ ἐδίωκον αὐτὸν τοῦ Ἄδου Ἑριννύες, (στίχ. 3.013).

Ὅμιλεῖ ἐπίσης περὶ Ἄδου ὁ ὀρθόδοξος Σταυρίδης:

καὶ δὴ προτέρα τῆς ἐμῆς ἡ μέλαινα ψυχὴ σου

εἰς Ἄδου θέλει καταβῆ· . . . (στίχ. 569).

τὸν δορικτήτορ' Ἀμουράτ παρέπεμψεν εἰς Ἄδον, (sic) (στίχ. 830).

ὥσει νεκρὸς τις ἀνελθὼν ὑπότροπος ἐξ Ἄδου. (στίχ. 980, ἐπίσης δὲ στίχ. 1.070, 1.245, 2.386, 2.480, 2.536, 3.013).

Διὰ τὴν Δίκην:

ὅστις ὠργίσθη κατιδὼν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων

εἰς ἡδονὰς ἐκχαυνωθέν, τὴν Δίκην ἐξυβρίζον, (στίχ. 126).

παρ' οἷς ἡ Δίκη σεβαστὴ καὶ σεβαστὸν τὸ γῆρας· (στίχ. 603, ἐπίσης δὲ 905, 3.722.)

Διὰ τὴν Κλειώ:

Πολλὰ μὲν καὶ θεσπέσια τὰ ἄθλ' αὐτοῦ κηρύττει

ἡ δικαιοστάθμος Κλειώ· . . . (στίχ. 11).

Πῖος, ὃν δεύτερον καλεῖ Κλειώ ἡ εὐθυρρήμων, (στίχ. 2.370).

Διὰ τὴν Νέμεσιν:

συχνὰ τὴν Νέμεσιν τιμῶν, συχνὰ δὲ καὶ ὑβρίζων. (στίχ. 675).

Διὰ τὴν Τύχην:

ἀλλ' ἀφ' οὗ οὕτως ὥρισεν ἡ δυσμενὴς μου Τύχη (στίχ. 1.008).

Διὰ τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὴν Ἀφροδίτην:

τὸ βῆμα Ἄρτεμις σεμνή, τὴν ὄψιν Ἀφροδίτη, (στίχ. 1.631).

Διὰ τὸν Ἑρώτα:

καλόν, ἀστέρι ὅμοιον, τοῦ Ἑρωτος εἰκόνα, (στίχ. 1.633).

Διὰ τὴν Ἄτην:

. . . Ἄτη δ' αὐτὸν κατέσχε (στίχ. 2.781)

Διὰ τὸν Φοῖβον:

πάλαι δ' ὁ Φοῖβος ἔδυσε, καὶ ἡδ' ἡ νύξ προέβη· (στίχ. 2.191).

καθὼς ὁ Φοῖβος κεκμηκὼς μετὰ μακρὰν πορείαν

ἐσπέριος ταχύτερον τὸ ἄρμα του ἐλαύνει. (στίχ. 3.581).

Διὰ τὸν Τάρταρον:

θέλεις περάσει σήμερον τὰς πύλας τοῦ Ταρτάρου. (στίχ. 2.832).

Ὁ Σταυρίδης χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ ἐπίθετον *ταρτάρειος*:

ἅμα δ' ἀχλὺς ταρτάρειος ἐπηύξανε τὴν φρίκην, (στίχ. 1.069).

Ὅμιλεϊ ἐπίσης περὶ τῆς Ἥως:

Ὡς δὲ Ἥως διέλυσε τὴν νύκτιον σκοτίαν, (στίχ. 1.216).

Αὔριον ἅμα πάγχρυσος Ἥως διαγελάσῃ, (στίχ. 1.325).

καὶ ἥδη φαίνει ἡ Ἥως, καὶ ἄχθομαι βαρέως (στίχ. 2.354).

Περὶ τῆς ἀπαντωμένης εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ Σταυρίδην φράσεως *ροδοδάκτυλος Ἥως* ὠμιλήσαμεν ἥδη.

Καὶ αἱ Μοῦσαι βεβαίως δὲν ἠδύναντο νὰ λείψουν ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου:

ὅπου ἄβρὸς οἰκεῖ λαὸς ταῖς Μούσαις πεφιλμένος. (στίχ. 356).

ἥδον εὐκέλαδα πτηνὰ ταῖς Μούσαις πεφιλμένα, (στίχ. 1.491).

εὐπρόσωπος, ἡδύστομος, ταῖς Μούσαις πεφιλμένος, (στίχ. 1.693).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς Μούσας, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Σταυρίδης κατὰ ὁμηρικόν, γενικευθέντα κατόπιν κανόνα τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, χρησιμοποιεῖ τὰς ἐπικλήσεις πρὸς ταύτας:

Μοῦσα, ἡρώων ἀοιδέ, μελίφθογγε παρθένε,

.....

σὺ ἐμπνευσόν μοι θεῖον πῦρ, καὶ πτέρωσον τὸν νοῦν μου, (στίχ. 14-48).

Μοῦσα, τοῦ ἔπους ἔφορε, τῆς λήθης πολεμία!

ὑπόμνησόν μοι εὐμενῆς τὰ ἔργα τὰ μεγάλα (στίχ. 2.609-2.614).

Εἰπέ μοι Μοῦσα λίγεια, τίς ἦρως θαρσαλέος

πρὸς τὸν μελάγχολον Σινὰν ἔστη ἀντίος τότε; (στίχ. 2.821-22).

Αἱ ἐπικλήσεις βεβαίως τοῦ Ὁμήρου πρὸς τὰς Μούσας ἀποτελοῦν θέμα γνωστότατον:

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδω Ἀχιλῆος (Α 1).

Ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι (Β 484, 761, ἐπίσης δὲ Α 218, Ξ 508, Π 112, α 1 κ.ἐξ.).

Ἐν ἄλλο στοιχεῖον τεχνοτροπίας, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Σταυρίδης ἐκ

τοῦ Ὀμήρου εἶναι τὰ ἐπίθετα ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ πόλεων. Ὁ Ὅμηρος δηλ. προκειμένου νὰ ἀναφέρῃ ἓνα ἥρωα, χρησιμοποιοεῖ τὸ ὄνομά του μετὰ τινος χαρακτηριστικοῦ ἐπιθέτου ἢ μιᾶς φράσεως, ἢ ὁποία ἐπαναλαμβάνεται πάντοτε σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς θεοὺς ἢ τὰς θεὰς καὶ τὰς πόλεις:

Ὁ Ὀδυσσεὺς π.χ. εἶναι *πολύμητις*: (Α 311, 440, Γ 200, 216, Δ 329, 349, Κ 148, 382, 423, 488, 554, Ξ 82, Τ 154, Ψ 709, 755, β 173, δ 763, ε 214, η 207, 240, θ 152, 165, 412, λ 354, 377, σ. 14, υ 168, 226, φ 274, χ 60, 169, 430, ψ 247, 263, ω 302, 330).

Ὁ Ἀχιλλεὺς εἶναι *πόδας ὠκὺς*: (Α 58, 84, 148, 215, 364, Ι 196, Π 48, Σ 78, 187, Τ 55, 145, 419, Φ 222, Χ 14, 260, Ψ 93, Ω 138).

Ὁ Μενέλαος εἶναι *ἀρηΐφιλος*: (Γ 21, 69, 90, 136, 206, 232, 307, 430, Δ 13, 150, Ε 561, Ρ 1, 11, 237).

Ὁ Διομήδης εἶναι *βοὴν ἀγαθός*: (Β 563, 567, Ε 114, 432, 596, 855, Ζ 122, 212, Η 399, Θ 91, Κ 241, 283).

Ὁ Ἀγαμέμνων εἶναι *ἄναξ ἀνδρῶν*: (Α 7, 172, 442, Β 434, 441, Γ 267, 455, Δ, 148, Ε 38, Ζ 33, Η 162, 314, Ι 96, 114, 163, 672, 677, Κ 64, 86, Ξ 64, 103, 134, Σ 111, Τ 51, 76, 146, 172, 184, 199, Ψ 49, 161, 895, λ 397).

Ὁ Ἔκτωρ εἶναι *κορυθαίολος*: (Β 816, Γ 83, 324, Ε 680, 689, Ζ 116, 263, 342, 359, 369, 440, Η 158, 233, 287, Θ 160, 324, Ο 246, 504, Ρ 96, 122, 169, 188, Σ 21, 131, 284, Τ 134, Υ 430, Χ 232, 249, 337, 355, 471).

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ Ζεὺς εἶναι *νεφεληγερέτης*, ἡ Ἀθηνᾶ *γλαυκῶπις*, ἡ Ἥρα *λευκώλενος*. Καὶ ὡς πρὸς τὰς πόλεις πάλιν ἡ Τροία εἶναι *εὐρύαγνος*, τὸ Ἄργος *ἱππόβατον*, ἡ Ἴλιος εἶναι *ἱρή*.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον παρουσιάζει καὶ ὁ Σταυρίδης τοὺς ἥρωάς του καὶ τὰς πόλεις καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ χρησιμοποιοεῖ καὶ τὸ αὐτὸ ἐπίθετον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχαρκτήρισε ὁ μέγας ποιητὴς ἓνα ἥρωα ἢ μίαν ἡρώϊδα ἢ τέλος μίαν πόλιν.

Διὰ τὸν Σταυρίδην π.χ. ὁ Σκεντέρμπεης εἶναι πάντοτε *θούριος* ἢ *θοῦρος*, ἐπίθετον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ὅμηρος χαρακτηρίζει μόνον τὸν Ἄρην, τὸν θεὸν τοῦ πολέμου. Ἀντιστοίχως ὁ ἀντίπαλος τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου φέρεται πάντοτε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιθέτου *μέγας*:

ἦλθεν ἀνὴρ πελώριος ὁ Μπαλαμπὰν ὁ μέγας (στίχ. 194).

Ἐξῆλθε δὲ μετ' οὐ πολὺ ὁ Μπαλαμπὰν ὁ μέγας (στίχ. 273, ἐπίσης δὲ στίχ. 742, 2.526, 2.790, 2.865, 2.942, 2.963, 3.427).

Μέγας εἶναι ἐπίσης ὁ Ἀζμπιούκ (στίχ. 1.984), ὁ Χουσίμπεης (στίχ. 843), ὁ Σακίρ (στίχ. 2.635) καὶ ὁ Σουλεϊμὰν (στίχ. 3.129).

Μέγας εἰς τὸν Ὅμηρον εἶναι ὁ Αἴας, ὁ Πρίαμος, ὁ Πελάγων, ὁ Νέστωρ: τῷ δὲ πεσόντ' ἐλέησε μέγας Τελαμώνιος Αἴας (Ε 610).

αὐτὰρ ἔπειτ' Αἴας τε μέγας καὶ δῖος Ὀδυσσεύς· (I 169, Λ 591, Ο 471, Π 358, Ρ 115, 628, 715, Ψ 708, 722, 811, 842).

Ἐπίσης καλὸς καὶ μέγας εἶναι ὁ Κιαμπί:

. . . ἦν δὲ καλὸς καὶ μέγας
πάσης τῆς ἵππου ἡγεμών, ὅς' ἤλθεν ἐκ Περσίας,
Κιαμπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ . . . (στίχ. 2.719).

ὅπως ἐξ ἄλλου καλὸς τε μέγας τε εἶναι ὁ Ἀχιλλεύς καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ἡ ἡὲς τε μέγας τε ὁ Τληπόλεμος, ὁ Ἀκάμας, ὁ Ἀντηνορίδης, ὁ Φιλητορίδης, ὁ Τηλέμαχος:

οὐχ ὀράας οἶος καὶ ἐγὼ καλὸς τε μέγας τε; (Φ 108, ζ 276).
Τληπόλεμον δ' Ἡρακλεΐδην, ἦν τε μέγαν τε, (Ε 628).
υἱὸν Ἐϋσσώρου, Ἀκάμαντ' ἦν τε μέγαν τε. (Ζ 8, ἐπίσης δὲ Λ 221, Υ 457, γ 199, ι 508).

Ἡ σύζυγος τοῦ Σκεντέρμπεη εἶναι Ἰφθίμος:

ἐνθα κατῴκει ἔπειτα ἡ Ἰφθίμος Δωρίκη, (στίχ. 1.532),
ὅπως ἡ Ἀδρηστίνη, ἡ σύζυγος τοῦ Διομήδους, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀλκινόου ἢ ἡ Πηνελόπη:

ἰφθίμη ἄλοχος Διομήδεος ἱποδάμοιο. (Ε 415)
ἰφθίμη βασίλεια τέρεν κατὰ δάκρυον εἶβοι. (π 332, ο 364 ψ 92).

Ἡ Κρόϊα εἶναι πετρώδης:

Μηδὲ πορεύου σὺ αὐτὸς εἰς Κρούην τὴν πετρώδη, (στίχ. 1.869).

Πετρήεσσα παρ' Ὀμήρῳ εἶναι ἡ Αὐλὶς, ἡ Πυθάν, ἡ Καλυδών:

οἱ θ' Ὑρίην ἐνέμοντο καὶ Αὐλίδα πετρήεσσαν (Β 496).
οἱ Κυπάρισσον ἔχον Πυθῶνά τε πετρήεσσαν (Β 519, 640).

Αἱ τρεῖς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐδώρῃσεν ὁ Φερδινάνδος εἰς τὸν Σκεντέρμπεην εἶναι εὐρυάγναι:

καὶ ἅμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐρυαγίους πόλεις· (στίχ. 2.391).

ὥς ἡ Τροία ἢ ἡ πόλις τῶν Μυκηναίων:

οὐ γὰρ ἔτι Τροίην αἰρήσομεν εὐρυάγναιαν. (Β 141, ἐπίσης δὲ Β 12, 66, 329, Ξ 88).

Ἄργος τε Σπάρτη τε καὶ εὐρυάγνια Μυκὴνῃ· (Δ 52)

Τὸ Ἴλιον εἶναι εὐτύχεον, καὶ ἡ Κρόϊα εὐπυργος:

Ἴλιον ἐκπέρσαντ' εὐτύχεον ἀπονέεσθαι, (Β 113, 288).
μόνος δὲ σὺ μεγάθυμε ἐκ τῆς εὐπύργου Κρούης
ἄνδρας ἐζώγρησας . . . (στίχ. 836).

Ἐν ἄλλο στοιχεῖον καθαρῶς ὁμηρικόν, τὸ ὅποιον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Σταυρίδης εἰς τὸ ἔπος του, εἶναι ἡ ἐκ τῶν προτέρων ἀποκάλυψις τῶν ὄσων θὰ συμβοῦν ἀργότερον. Πολλάκις δηλ. ὁ ποιητὴς προλέγει τὴν ἐκβασιν ὠρισμένων γεγονότων ὡς καὶ ὁ Ὅμηρος. Λέγει ὁ Σταυρίδης περὶ τοῦ Δίνκου:

Ἄ ἦρως! οὐδὲ ἔμελλες νὰ ἐπανεῖλθης σῶος,
ἀλλὰ φαιδρὸς ἀπέθνησκες ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. (στίχ. 485).
καὶ ἐμειδίασεν ὁμόν· οὐδ' ἤλπιζεν ὁ τλήμων,
ὅτι δι' ὄπλον τοῦ αὐτοῦ Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος
τὴν ἐπιούσαν ἔμελλεν αὐτὸν νὰ ἀποκτείνῃ, (στίχ. 685).

Ἡ περὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Θεοῦ:

Ὁ ὕψιστος ὁ πανδερκὴς νοήσας οὐρανόθεν
τὸ φόνημα τὸ εὐσεβές, πάρα πολὺ εὐφράνθη,
καὶ μόνους ἔμελλεν αὐτοὺς νὰ σώσῃ ἐκ τοῦ φόνου
ἐν κραταιῷ βραχίονι τὴν ἐπιούσαν, . . . (στίχ. 725).
παννύχιος δὲ ἤστραπτε δεινὰ θεὸς ὁ μέγας,
ὅτι μυρίας εὐγενεῖς ψυχὰς ἀνδρῶν ἡρώων
τὴν ἐπιούσαν ἔμελλεν εἰς Ἄδου νὰ προπέμψῃ. (στίχ. 2.255).

Ἰδοὺ ἐκ τῆς Ἰλιάδος ὠρισμένα μόνον σχετικὰ παραδείγματα:

τὰ φρονέοντ' ἀνὰ θυμὸν ἄ ῥ' οὐ τελέεσθαι ἔμελλον· (B 36).
ἀλλ' ἐδάμη ὑπὸ χερσὶ ποδώκεος Αἰακίδαο
ἐν ποταμῷ, ὅθι περ Τρῶας κεραΐζε καὶ ἄλλους. (B 860, 873).
ἔσσεται ἡμαρ ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρὴ (Δ 164,
ἐπίσης δὲ O 64, 612, Π 460, 707, 852, Σ 96, 330, T 409,
417, X 359, Ω 85).

Ἄλλ' ὑπάρχει μία ἀκόμη στενотάτη σχέσις μεταξὺ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου καὶ τῆς Ἰλιάδος: Ὁ Σταυρίδης δηλ. ἐκ τοῦ πολυετοῦς πολέμου μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων ψάλλει ἐν μόνον γεγονός, τὴν ἐξουδετέρωσιν δηλ. τοῦ Μπαλαμπάν ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη.

. . . ἐγὼ θὰ ψάλλω μόνον
πῶς ἤσχυνε τὸν Μπαλαμπάν σατράπην μαιφόνον.
(στίχ. 12).

Ὅμοίως καὶ ὁ Ὅμηρος ἐκ τοῦ πολυετοῦς πολέμου μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τρώων ψάλλει μόνον ἐν γεγονός, τὴν μῆνιν δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως:

Μῆνιν αἶειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος (A 1)

Ἄλλ' ὅπως εἰς τὸν Ὅμηρον ψάλλονται ἐμμέσως καὶ ἀναφέρονται γεγονότα, τὰ ὅποια συνέβησαν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, κυρίως δὲ ἡ διὰ τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου ἐκδίκησις τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ μονομαχία τοῦτου πρὸς τὸν Ἑκτορα, τὸν ὅποιον καὶ φονεῖει, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον

καὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου ψάλλονται καὶ ἀναφέρονται γεγονότα, τὰ ὅποια ἔλαβον χώραν πρὶν ἀπὸ τὴν μονομαχίαν Σκεντέρμπεη καὶ Μπαλαμπάν, ἀλλὰ τὸ κυρίως θέμα εἶναι ἡ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Δίνκου ἐκδίκησις τοῦ Σκεντέρμπεη, καὶ μονομαχία τούτου πρὸς τὸν Μπαλαμπάν, τὸν ὅποιον καὶ φονεύει. Πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν ἄριστον τῶν Ἀχαιῶν, ἀντιστοιχεῖ Σκεντέρμπεης ὁ *θοῦρος*. Πρὸς τὸν Ἑκτορα τὸν *μέγα*, ἀντιστοιχεῖ ὁ Μπαλαμπάν ὁ *μέγας*, ὁ ἄριστος τῶν Τούρκων.

Ἐτερον πρόσωπον τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου κατ' εἰκόνα τῆς Ὀμήρου Ἰλιάδος εἶναι ὁ Καραχασάν, ὁ ὅποιος ἀντεγράφη κατὰ τὰ μέτρα καὶ τὸν τύπον τοῦ Νέστορος. Ὁ Νέστωρ, ὡς γνωστόν, εἶναι ὁ συνετός, ἰδίᾳ δὲ ὁ *ἡδυεπής* Ἀχαιός, ὁ ὅποιος, παρὰ τὴν ἡλικίαν του, διαπρέπει καὶ εἰς τὰς μάχας:

. . . τοῖσι δὲ Νέστωρ

ἡδυεπὴς ἀνόρουσε, λιγύς Πυλίων ἀγορητής,

τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδὴ· (Α 247).

Μὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν τύπον τοῦ Νέστορος παρουσιάζει ὁ Σταυρίδης τὸν Καραχασάν:

ἡγέρθη ὁ Καραχασάν πρεσβύτης λευκοπώγων,

ἴστωρ ἀρχαίων πράξεων, μελίρρυτος τὸ στόμα,

πολύτροπος μὲν ἐν βουλαῖς, δεινὸς δὲ κ' ἐν πολέμῳ,
(στίχ. 582).

Ὁ Καραχασάν ἔχει προσέτι καὶ μαντικὰς τρόπον τινὰ ἱκανότητος:

ὅπως βουλευώμαι νοῶν τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω,

ἵνα ὡς ἄριστ' ἀποβῇ τὸ τέλος τοῦ πολέμου· (στίχ. 596).

Ἡ ἰδιότης αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως ἄγνωστος καὶ εἰς ἥρωας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν:

οἷς δ' ὁ γέρων μετέησιν, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσω

λεύσσει, ὅπως ὅχ' ἄριστα μετ' ἀμφοτέροισι γένηται.
(Γ 109).

. . . ὁ γὰρ οἷος ὄρα πρόσσω καὶ ὀπίσω· (Σ 250, ω 452).

Ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκόμη τῆς Ἰλιάδος (Β) δίδει μίαν περιγραφὴν τῶν δύο ἀντιμαχομένων παρατάξεων, Ἑλλήνων δηλ. καὶ Τρώων. Παρομοίαν πρόθεσιν περιγραφῆς τῶν δύο στρατευμάτων του εἶχε καὶ ὁ Σταυρίδης, ὡς φαίνεται ἐκ τινος ὑποσημειώσεώς του εἰς τὸ κείμενον (μεταξὺ τῶν στίχ. 2.315-2.316 καὶ 2.528-2.529). Τελικῶς ὁμοῦ φαίνεται δὲν ἐπραγματοποίησε τὴν ἰδέαν του ταύτην. Εἶχεν ἐπίσης κατὰ νοῦν ὁ ποιητὴς νὰ παρουσιάσῃ μίαν ἀποχαιρετιστήριον συνομιλίαν μεταξὺ Σκεντέρμπεη καὶ Δωρικής, κατὰ τὸ ὁμηρικὸν πρότυπον τοῦ Ἑκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ὑπεδήλωσε χωρὶς νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ ποτὲ (βλ. στίχ. 2.407-2.408).

Ἐτερον στοιχεῖον τὸ ὅποιον ἔλαβεν ὁ Σταυρίδης ἐκ τοῦ Ὀμήρου, παρὰ

τάς ιστορικάς ειδήσεις, τὰς ὁποίας ὁπωσδήποτε εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ ποιητής, εἶναι καὶ ὁ δι' ἐκσφενδονίσσεως λίθου ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη θάνατος τοῦ Μπαλαμπάν. Ὁ Βρετὸς, εἰς τὴν Ἱστορίαν Γεωργίου Καστριώτου, τὴν ὁποίαν ὁ Σταυρίδης εἶδεν ὁπωσδήποτε, ἀναφέρει ὅτι «ἐν ᾧ δὲ ὁ Μπαλαμπάν ἠγωνίζετο μυριοτρόπως ἐγκαρδιῶν τοὺς στρατιώτας του... Ἀλβανὸς τις στρατιώτης σταθμήσας αὐτὸν μὲ τὸ πυροβόλον του, τὸν ἐκτύπησε θανατηφόρως εἰς τὸν λαιμόν, καὶ ὁ ἵππος του τὸν ἔφερεν ἔτι πνέοντα εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπου ἔπεσε νεκρὸς ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν του»¹. Σημειώνει ἐπίσης ὁ Βρετὸς ὅτι ὁ Ἀλβανὸς οὗτος στρατιώτης ὠνομάζετο Γεώργιος Ἀλέξης².

Ἐν τούτοις ὁ Σταυρίδης λέγει ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης λαβὼν πελώριον λίθον ἔπληξε τὸν Μπαλαμπάν θανατηφόρως εἰς τὸ στήθος:

. . . καὶ κύψας εἰς τὴν χθόνα
ἐπῆρε λίθον, τῶν κρημνῶν τῆς Κρούης ἀπορῥῶγα,
ἐγγύθεν κείμενον ἰδὼν ὀπίσω τῶν φαλάγγων,
τραχὺν καὶ μέγαν· τοῦτον δὲ οὐδ' ἤθελον κινήσει
τέσσαρες νέοι θαλεροὶ ἐν τῇ ἄκμῃ τῆς ἥβης,
οἷους ἐν ὄκῳ καὶ τρυφῇ ὁ νῦν αἰὼν παράγει·
ἐκεῖνος δ' ἔπαλλεν αὐτὸν ἄνευ σπουδῆς καὶ μόνος·
ἐν δὲ δυνάμει κραταιᾷ ἐδίνησε τὸν λίθον
εὖ διαβάς, καὶ ἤλασε κατὰ τὸ μέσον στέρνον
τοῦ μαιφόνου Μπαλαμπάν, κ' ἐπλάτυνε τὸ στήθος,
(στίχ. 3.471).

Ὁ τρόπος οὗτος συμπλοκῆς ἐπανέρχεται πλειστάκις εἰς τὸν Ὅμηρον, ὅπου παρουσιάζονται ὄχι μόνον ἥρωες νὰ μάχωνται διὰ λίθων, ἀλλ' ἀκόμη καὶ θεοί: Συγκεκριμένως εὐρίσκομεν καὶ ἀντίστοιχον εἰκόνα τῆς ὥς ἄνω τοῦ Σταυρίδου εἰς τὴν Ἰλιάδα, σχετικὴν μὲ τὸν Ἀχιλλεῖα:

Τυδεΐδης, μέγα ἔργον, ὃ οὐ δύο γ' ἄνδρε φέροιεν,
οἷοι νῦν βροτοὶ εἰς· ὁ δὲ μιν ῥέα πάλλε καὶ οἶος.
τῷ βάλεν Αἰνείας κατ' ἰσχίον . . . (Ε 303).
ἀλλ' οὐδ' ὥς ἀπέληγε μάχης κορυθαίολος Ἔκτωρ,
ἀλλ' ἀναχασσάμενος λίθον εἴλετο χειρὶ παχείῃ
κείμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα, τρηχὺν τε μέγαν τε·
τῷ βάλεν Αἴαντος δεινὸν σάκος ἑptaβόειον
μέσσον ἐπομφάλιον· περιήχησεν δ' ἄρα χαλκός.
δεύτερος αὐτ' Αἴας πολὺ μείζονα λαῶν αἰείρας
ἦκ' ἐπιδιήσας, ἐπέρεισε δὲ Ἴν' ἀπέλεθρον, (Η 264,
ἐπίσης δὲ Δ 518, Ε 580, Θ 321, 327, Λ 541, Μ 154, 380,

1. Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου..., Ἀθήναι 1848, τόμ. Β', σ. 126.

2. Αὐτόθι, σ. 163, σημ. 33.

445, 453, Ξ 410, Ο 250, 411, 578, 587, 735, 774, Υ 285, Φ 403).

Ἄλλ' ἴσως ἡ σημαντικωτέρα ἐξάρτησις τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Ὁμήρου συνίσταται εἰς δύο δυνάμεις, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ὁ ποιητής, καὶ αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔκβασιν πάσης ἐνεργείας του, εἶναι δηλ. ἡ Μοῖρα καὶ ἡ ἐκάστοτε ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ. Ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι περίεργος ὄντως, ἐντελῶς δὲ ἐκτὸς πραγματικότητος ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Κόδον ὁ ὁποῖος λέγει ἐν προκειμένῳ: «Εἰς τὸ ποίημα τοῦτο οὐδὲν περὶ Θεῶν ἀναφέρεται, μηδὲ περὶ πεπρωμένου καὶ ἀπολύτου προορισμοῦ... Τὰ νήματα τῆς κινήσεως εὐρίσκονται εἰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι τῶν Θεῶν. Οἱ ἥρωες εἶναι κοινοὶ θνητοί, δὲν εἶναι παίγνιον εἰς χεῖρας τῶν Θεῶν»¹.

Πάντα ταῦτα οὐδόλως ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὴν ἐκθεσίν του, τὴν δημοσίευσεν τῆς ὁποίας, ὡς εἵπομεν ἤδη, ἀγνοεῖ ὁ Κόδον, ἔψεξε τὸν Σταυρίδην κυρίως διὰ τὴν ἀνεπιτυχὴ προσπάθειαν ἀπομιμήσεως τοῦ Ὁμήρου εἰς ὃ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν Μοῖραν καὶ τὸ πεπρωμένον, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἐξάρτησιν ἐκ τῆς εὐμενοῦς ἢ δυσμενοῦς διαθέσεως τοῦ Θεοῦ τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου².

Σχετικῶς μὲ τὴν Μοῖραν ὁ Σταυρίδης παρουσιάζει ὅτι αὕτη «ὀρίζει», «χαλκεύει» ἢ «ἐπικλῶθει», ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐπιτελέσῃ εἰς τὴν ζωὴν του. Οὐδεὶς θνητὸς δύναται νὰ ἀποφύγῃ ὃ,τι ὀρίσει ἡ Μοῖρα, διότι τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι «ἄφυκτον». Ἰδοὺ ὠρισμένα παραδείγματα ἐκ τοῦ ἔπους, τὰ ὁποῖα πιστοποιοῦν τὴν γνώμην μας:

οὐδέ τις δύναται θνητὸς τὴν Μοῖραν νὰ ἐκφύγῃ· (στίχ. 657).

κ' ἐξεδεχόμεν σταθερῶς ὃ,τι ὀρίσ' ἡ Μοῖρα. (στίχ. 1.249).

Ἄλλὰ τί λέγω; ἄφυκτον ὃ,τι ἡ Μοῖρα γράψῃ· (στίχ. 1.259).

ὃ τέκνον, οὔτε μόνον σὲ ἐμίσησεν ἡ Μοῖρα, (στίχ. 1.268).

ὅτι πολλοὺς ἀγριωπὴ κατέδραμεν ἡ Μοῖρα. (στίχ. 1.274).

. . . οὕτω γὰρ ἐπέκλωσεν ἡ Μοῖρα. (στίχ. 1.299).

ἢ ἐκλῶσε κακὸδαιμον τὸ νῆμα τῆς ζωῆς μου

τῆς Μοίρας χεῖρ παμμέλαινα . . . (στίχ. 1.354)

Ἄλλ' ἄλλαι ἦσαν αἱ βουλαὶ τῆς Μοίρας· οὐδ' ὁ πλάστης νὰ παρατρέψῃ δύναται ὃ,τι αὕτη διέγων, (στίχ. 1.782).

. . . εἶτα δ' ἐξελθὼν τῆς Κρούης θέλεις πάθει

1. Βλ. «Δελτ. Σλαβ. Βιβλιογραφίας», τευχ. 25, ἔ.α., σ. 33.

2. «Πανδώρα», 15 Ἰουνίου 1862, φύλλ. 294, σ. 124-125.

ὅσα σ' ἡ Μοῖρα ἐκλωσεν ὁπότε ἐγεννήθης. (στίχ. 2.146).
 ὁ θούριος Σκενδέρμπεης διηνεκῶς φονεύων
 ὄσους ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ πεπρωμένον ἦγε, (στίχ. 2.653,
 ἐπίσης δὲ στίχ. 1.818, 1.821, 3.075, 3.136, 3.457, 3.774).

Ἐκ τοῦ Ὅμηρου σταχυολογοῦμεν τὰ ἐξῆς σχετικά μὲ τὴν Μοῖραν καὶ τὸ ἀνθρώπινον πεπρωμένον:

. . . οὐδέ τοι ἡμεῖς
 αἵτιοι, ἀλλὰ θεός τε μέγας καὶ Μοῖρα κραταιή. (Τ 409).
 μοῖραν δ' οὐ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν, (Ζ 488).

. . . τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλοσδε,
 σοί, Μενέλαε, δαμῆναι ἐν αἰνῇ διήϊοτῃτι. (Ν 602, ἐπίσης
 δὲ Δ 517, Ε 83, 613, 629, Η 52, Ο 117, Π 334, 434, 849,
 853, Ρ 421, 478, 672, Σ 119, 120, Υ 477, Φ 83, 110, Χ 5,
 303, 436, Ψ 80, Ω 49, 132, β 100, γ 238, 269, δ 475, ε 345,
 ι 532, λ 292, τ 145, 592, υ 76, χ 413, ω 29, 135).

Ἄλλ' ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου, ἰδίᾳ δὲ ἡ καλὴ ἢ κακὴ ἔκβασις τῶν ἐνεργειῶν του, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῆς ὀργῆς ἢ τῆς ἀγάπης του. Ὁ Θεὸς τοῦ Σταυρίδου δὲν εἶναι ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ὁ ὁμηρικὸς Θεός, ὁ ὁποῖος εὐχαριστεῖται καὶ βοηθεῖ, ὅταν τὸν ἀγαποῦν καὶ τὸν σκέπτονται, ὀργίζεται δὲ ὅταν τὸν παραμελοῦν ἢ τὸν ὑποβιβάζουν ὡς πρὸς τὴν τάξιν! Ὁ Θεὸς προσέτι χρησιμοποιεῖ πολλὰκις ὠρισμένους ἀνθρώπους ἀπλῶς ὡς «ὄργανα πιστὰ τῆς ἐκδικήσεώς του», ὁπότε τοὺς ὀπλίζει μὲ δύναμιν ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὁ Θεὸς π.χ. ὀργισθεὶς διὰ τὴν ἠθικὴν πτώσιν τῶν Βυζαντινῶν, ἐχρησιμοποίησε τὸν «Ἀμουράτ» ὡς «ὄργανον πιστὸν τῶν ἐκδικήσεών του» ἐναντίον των. Ἡ δοξασία αὕτη βεβαίως ὑπῆρξε κοινὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοὺς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Πόλεως χρόνους.

καὶ ἐτελοῦντο αἱ βουλαι αἱ ἄφικτοι τοῦ πλάστου,
 ὅστις ὠργίσθη κατιδὼν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων
 εἰς ἡδονὰς ἐκχαυνωθέν, τὴν Δίκην ἐξυβρίζον,

 ταῦτα κατεῖδεν ἐπὶ γῆς βαρυθυμῶν ὁ πλάστης
 καὶ ἄφ' ἡμῶν ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον ὀργίλος
 καὶ Ἀμουράτ τὸν δοῦλον του ἐκάλεσε, . . . (στίχ. 125-133).

Λέγει λοιπὸν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀμουράτ:

Παραλαβὼν σου τὸν στρατὸν παρόρμησον εἰς μάχαις
 τοὺς ὑβριστάς μου πάταξον, ἐκφόβισον τὰ ἔθνη,

καὶ ἔσο ὄργανον πιστὸν τῶν ἐκδικήσεών μου·

οὕτως ἠυδόκησα ἐγώ! . . .

Τοσαῦτα πρὸς τὸν Ἀμουράτ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ·
καὶ ἐνεφύσησεν αὐτῷ, κ' ἐνέπλησεν ἰσχύος
τὰ μέλη του τὰ θαλερά, καὶ θάρσους τὴν καρδίαν,
καὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ διέχεε σπινθήρας
φλογάς, καὶ ἐκ τοῦ στέρνου του ἀφῆρεσε τὸν φόβον,
κ' ἐπὶ τῶν νώτων ἤρμωσε τὴν φοβερὰν παλάμην
καὶ εἰς τὰ πρόσω ὥθησεν ἐν κραταιᾷ δυνάμει
αὐτὸν καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ εἶτα ἀνεπαύθη. (στίχ.
141-161).

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Θεὸς ἔπαυσε νὰ εὐνοῇ τὸν Ἀμουράτ καὶ ἤρχισε νὰ εὐ-
νοῇ τὸν Σκεντέρμπεην:

ὅτι ἀπῆρεν ἀπ' αὐτοῦ ὁ ὕψιστος τὴν χεῖρα,
διότι ἦδε νικητῆς σοφὰς περιεφρόνει
ἀνδρῶν γερόντων συμβουλάς, . . . (στίχ. 185).
ὁ δὲ ὑψίθρονος θεὸς ἡγάπησεν ἐκεῖνον,
ἀπὸ θεοῦ γὰρ ἤρχετο πρὶν ἢ συνάψῃ μάχην
καὶ εἰς θεὸν ἀπέληγεν, οὐδὲ ἐμεγαλύνει· (στίχ. 170).

Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ εὐνοῇ καὶ ὀρισμέ-
νους Ὀθωμανοὺς γενναιοψύχους:

Τοιαῦται ἦσαν αἱ βουλαι Θεοῦ τοῦ ὑψιθρόνου.
Διὸ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς μένος καὶ σκέλη κοῦφα,
ἕως ὁ λάβρος ὑετὸς ὀργῶσαν ἀποσβέσῃ
τοῦ μαινομένου ἥρωος τὴν λύσσαν τὴν φλογίνην. (στίχ.
3.676).

Ἄλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικώτερον σημεῖον τοῦ ἔπους, τὴν θανά-
τωσιν δηλ. τοῦ Μπαλαμπάν ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη, ὁ Σταυρίδης ἀντιγράφει
ὁμηρικὴν εἰκόνα καὶ ὁμηρικὴν τεχντροπίαν. Ὁ Σκεντέρμπεης δηλ. δὲν
φονεῖ τὸν ἀντίπαλόν του λόγῳ σωματικῆς ἢ στρατιωτικῆς ὑπεροχῆς, ἀλλὰ
μόνον διότι προσεβλήθη ὁ Θεὸς ὑπὸ τοῦ Μπαλαμπάν, ἐπικαλεσθέντος πρῶ-
τον τὸν προφήτην Μουχαμὲτ καὶ ὄχι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν. Πρὸς ἐκδίκησιν
λοιπὸν ὁ Θεὸς «ᾠρισε κακὴν μοῖραν» διὰ τὸν Μπαλαμπάν, καὶ ἐπιθέσας
τὴν χεῖρα του ἐπὶ τῆς περικεφαλαίας τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐνέπλησε τὰ μέλη του
δυνάμει, ἀφαιρέσας τὸν κάματον. Ἡ ὅλη ὄψις τοῦ ἥρωος ἔλαβε ἀγρίαν
μορφὴν, ἡ δὲ ὁρμὴ του ἦτο ἀκατάσχετος, «διότι ὠτρυνεν αὐτὸν βουλὴ Θεοῦ
τοῦ ζῶντος». Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν ἐκ τοῦ ἔπους ἀπόσπασμα:

3.447 Δεινὸς δὲ ἐνεμέσῃσε Θεὸς ὁ μέγας, ὅτι

- πρῶτον τὸν πλάνον Μουχαμὲτ ὠνόμαζεν ὁμνῶν
ὁ μαιφόνος Μπαλαμπάν· κ' ἐν τῷ ἀφθάρτῳ θρόνῳ
ἐσείσθη, καὶ ἐκλόνισε τὸν οὐρανὸν τὸν μέγαν·
3.451 βαρυθυμῶν δ' ἐφθέγξατο, βροντὴ δὲ ἦν ὁ φθόγγος·
«Ἄ, δεῖλαιε! Δὲν ἤρκεσεν ὅτι ἐξώμοσάς μου
τὸν μονογένητον υἱὸν ἀντὶ ψευδοπροφήτου,
καὶ ἔνοπλος ἐπάταξας γενέτειραν πατρίδα,
3.455 καὶ ἄκακον ἀπέκτεινας ἀγγελιώτην ἄνδρα,
ἀλλὰ καὶ τῶν Δυνάμεων τὸν Κύριον ὑβρίζεις·
ἰδοὺ σοι σήμερον ἐγὼ κακὴν ὀρίζω Μοῖραν,
κᾶν σε μυρίαί φάλαγγες πολεμιστῶν φρουρῶσι».
3.460 Ταῦτα εἰπὼν ἐπέθηκε τὴν χεῖρα τὴν μεγάλην
ἐπὶ τὴν ἄκραν κόρυθα Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου,
κράτους δ' ἐνέπλησεν αὐτοῦ τὰ μέλη, ἀφαιρέσας
τὸν κάματον τὸν ἀτερπῆ, καὶ εἰς τὰ ὄμματά του
3.464 σπινθῆρας μένους θεϊκοῦ διέχεε φλογίνους·
ρίγος δὲ ἅμα ἱερὸν ἐρρίγησεν ὁ ἥρως,
καὶ ἀνωρθώθησαν αὐτοῦ αἱ τρίχες πανταχόθεν
περὶ τὸ σῶμα φρίσσουσαι· ἔξαλλος τότε ἔστη
3.468 ὥς οἷστρω ἐλαυνόμενος, καὶ ἐκθαμβος συνεῖδε
τὸ μένος του διάπυρον, καὶ νεαρὰ τὰ μέλη
ὥς πρὶν ἐπὶ νεότητος, κ' ἐνόησεν αὐτίκα
ὅτ' ἦψατο αὐτοῦ ἡ χεὶρ Κυρίου τοῦ ὑψίστου,
3.472 καὶ ἠὲ χάριστησεν αὐτῷ, καὶ κύψας πρὸς τὴν χθόνα
ἐπῆρε λίθον, τῶν κρημνῶν τῆς Κρούης ἀπορῶγα,
ἐγγύθεν κείμενον ἰδὼν ὀπίσω τῶν φαλάγγων,
τραχὺν καὶ μέγαν· τοῦτον δὲ οὐδ' ἠθελον κινήσει
3.476 τέσσαρες νέοι θαλεροὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἥβης,
οἴους ἐν ὅκῳ καὶ τρυφῇ ὁ νῦν αἰὼν παράγει·
ἐκεῖνος δ' ἐπαλλεν αὐτὸν ἄνευ σπουδῆς καὶ μόνος·
ἐν δὲ δυνάμει κραταιᾷ ἐδίνησε τὸν λίθον
3.480 εὖ διαβάς, καὶ ἤλασε κατὰ τὸ μέσον στέρνον
τοῦ μαιφόνου Μπαλαμπάν, κ' ἐπλάτυνε τὸ στήθος,
συνθλάσας πάσας τὰς πλευράς, καὶ ἐκβαλὼν τοῦ ἵππου,
ὥς ὄλμον ἐρρίψε χαμαί· . . .

Τὴν ἐνίσχυσιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐνὸς ἥρωος, τῇ παρεμβολῇ ἐνὸς θεοῦ, ἀπαντῶμεν πολλάκις εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄγνωστος βεβαίως καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν:

(Ἡ Ἀθηνᾶ): . . . ἐν δὲ σθένος ὥρσεν ἐκάστῳ

- καρδίῃ ἄλληκτον πολεμίζειν ἡδὲ μάχεσθαι. (B 451).
 Ὡς ἔφατ' εὐχόμενος· τοῦ δ' ἔκλυε Παλλὰς Ἀθήνη,
 γυῖα δ' ἔθηκεν ἑλαφρά, πόδας καὶ χεῖρας ὑπερθεῖν· (E 121).
 (Ὁ Ἄρης): Ὡς εἰπὼν ὄτρυνε μένος καὶ θυμὸν ἐκάστου. (E 470).
 . . . καὶ ἐν στήθεσσι μένος βάλε ποιμένι λαῶν. (E 513).
 (Ὁ Ζεὺς): . . . μάλα γὰρ ἔθεν εὐρύοπα Ζεὺς
 χεῖρα ἔην ὑπερέσχε, τεθαρσῆκασι δὲ λαοί. (I 686, ἐπίσης
 δὲ A 55, Γ 395, E 1, 290, 563, 675, 792, K 482, Λ 10, N 61,
 468, O 59, 232, 240, 262, 567, 594, P 118, 176, 206, 456,
 582, 596, Σ 203, 311, Υ 110, Φ 145, 304, 547, Ψ 771, ζ
 139, θ 15, φ 1, ω 520, καὶ α 89).

Πάντα ταῦτα καταδεικνύουν, νομίζομεν, σαφῶς τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποῖαν ἐξήσκησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐπὶ τὸν Σταυρίδην, τὴν ἐξάρτησιν δὲ τοῦ ποιήματός του ἐκ τῆς Ἰλιάδος, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἠντλήσε λέξεις, φράσεις, εἰκόνας καὶ πολλὰ ἄλλα οὐσιαστικά στοιχεῖα μορφῆς καὶ περιεχομένου, προσαρμόσας, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀκόμη καὶ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔργου τοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον μνημεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος¹.

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἐν ἄλλο θέμα, τὸ ὁποῖον διέφυγε τῆς προσοχῆς τῶν μελετητῶν τοῦ ἔπους τούτου: Τί ἀκριβῶς δηλ. ἀντιπροσωπεύει διὰ τὸν Σταυρίδην ὁ ἀγὼν τοῦ Σκεντέρμπεη ἐναντίον τῶν Τούρκων, ποίας δὲ ἐθνικότητος θεωρεῖ ὁ ποιητὴς τὸν ἥρωά του ἢ τὸν λαὸν αὐτοῦ; Ἐσημειώσαμεν ἤδη ὅτι εἰς τὸ πρῶτον ἔπος τοῦ ὁ ποιητὴς παρετήρησεν ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ Ἑλληνες, ὥς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθιμῶν καὶ τῆς ἱστορίας. Τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν ἐξηκολούθει νὰ ἔχη καὶ νὰ ἐκφράξῃ ὁ ποιητὴς καὶ καθ' ὃν χρόνον συνέθετε τὸ δεύτερον ἔπος του, δηλ. τὸν «Σκεντέρμπεην». Τοῦτο ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης ἐμμέσως εἰς ἓν σημεῖον τοῦ ἔπους:

Λέγει δηλ. ὁ Σταυρίδης ὅτι ὁ Μπαλαμπάν εἰς τὸν ἀγῶνα του ἐναντίον τοῦ Σκεντέρμπεη εἶχε μαζί του καὶ ἐν τμήμα Περσῶν στρατιωτῶν. Τὸ τμήμα λοιπὸν τοῦτο τῶν Περσῶν «ἐκλονεῖτο», διότι ὁ Ἀριαμνῆς ὁ Κομνηνὸς ἐνεθάρρυνε τοὺς στρατιώτας του λέγων ὅτι δὲν πρέπει νὰ τοὺς φοβίξῃ τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν, καθ' ὅσον κάποτε οἱ πρόγονοὶ τῶν ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Πέρσας «εἰς πολυκρότους μάχας κατὰ τε πόντον καὶ ξηράν», ὑπενθυμίζων δηλ. τοὺς ἑλληνο-περσικοὺς ἀγῶνας τῆς ἀρχαιότητος:

3.239 Ὅμοίως δὲ ἐτέρωθεν οἱ Πέρσαι ἐκλονοῦντο,
 ὅτι ἔβόα συνεχῶς θαρρύνων τοὺς ἱππότητας

1. Συνεπῶς δὲν εὐσταθεῖ πλέον ἡ γνώμη ὅτι τὸ ἔπος τοῦτο τοῦ Σταυρίδου εἶναι «πρωτότυπον», ὥς ὑπεστήριζεν ἡ J a š a r - N a s t e v a, Scanderbeg nella letteratura macedone, εἰς «V Convegno Internazionale di Studi Albanesi, Atti», Palermo 1968, σ. 261.

- Ἄριαμνης ὁ Κομνηνός· «Τί ἔτι κατοκνεῖτε
ὦ τέκνα, καὶ ἀνέχεσθε πολεμιστὰς ἀχρείους;
3.243 Δὲν βλέπετε ἀπάντοθεν νικῶντας τοὺς ἐταίρους;
ᾧ εἶθε νὰ κατέπινεν ἡμᾶς ἡ γῆ χανοῦσα,
ἂν πάντων ἔσχατοι ἡμεῖς κερδάνωμεν τὴν νίκην.
Μὴ τῶν ἀνδρῶν τὸ μέγεθος, ὦ τέκνα, σᾶς ἐκπλήττη!
3.247 Τοῦτων ἡ ὄψις μὲν καλὴ, τὸ θάρσος δὲ ὀλίγον·
τούτους οἱ πρόγονοι ἡμῶν εἰς πολυκρότους μάχας
κατὰ τε πόντον καὶ ξηρὰν κατήσχυαν πολλάκις,
εἰς ἐναντίον ἑκατὸν ταττόμενοι ἀόκνως.
3.251 Ὡρμᾶτε, τέκν' ἀγαπητά, ἐπὶ σφαγὴν καὶ νίκην,
μηδέ μοι καταισχύνετε τὸ γένος τῶν πατέρων.
.....
3.257 Ἀκούοντες δὲ οἱ λαοὶ τοῦ γέροντος τοὺς λόγους,
ἐν τῇ καρδίᾳ ἔβαλλον καὶ ὠτρυνον ἀλλήλους,
ἵνα ἀνδρείως μάχωνται κ' ἀξίως τῶν προγόνων,

Ὡστε θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ κανεὶς ὅτι εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου Ἕλληνες μάχονται, μὲ ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Σκεντέρμπεην, ἐναντίον τῶν Ἀσιατῶν (Τούρκων-Περσῶν). Ὁ Σταυρίδης, δι' ὅσων ἔχομεν εἰς τὸν οἰκεῖον χῶρον σημειώσῃ, εἶδε πιθανώτατα καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ Γ. Καστριώτου, τυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη εἰς τὸ περιοδικὸν «Πανδώρα» (εἰκ. 8), εἰς τὴν ὁποίαν βιογραφίαν, ὡς ἔχομεν ἀναφέρει, ὁ Σκεντέρμπεης ἐθεωρεῖτο Ἕλληνα τόσο ὅσον καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Πάντως ὁ Α. Ραγκαβῆς, ὁ ἀναγνώσας καὶ πιθανώτατα συντάξας τὸ κείμενον τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, ἀνέγνωσεν ὅπωςδὴποτε τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος τυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη, ὅχι μόνον διότι ὡς εἰς τῶν τριῶν συντακτῶν τῆς «Πανδώρας» θὰ εἶδεν ὅπωςδὴποτε τὸ κείμενον τοῦ συνεργάτου αὐτῆς Δραγούμη, ἀλλὰ καὶ ἕκ τινος φράσεως τοῦ κειμένου τῆς ἀποφάσεως, ἀναφερόμενης εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου, καὶ μάλιστα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σκεντέρμπεη, καταφαίνεται ὅτι ἐξελάμβανε καὶ ὁ Ραγκαβῆς τὸν ἥρωα ὡς Ἕλληνα. Λέγει ὁ Ραγκαβῆς: «Ἀλλὰ καίτοι ὀρθὴ καὶ γόνιμος ἡ πρόθεσις τοῦ ποιητοῦ νὰ ἐκλέξῃ ὡς ἥρωα τῶν ἐπῶν του ἓνα τῶν τελευταίων καὶ ἐνδοξοτέρων προμάχων τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας...»¹. Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Ραγκαβῆ ἐνθυμίζουν τὸ ἐξῆς σχετικὸν τμήμα ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Σκεντέρμπεη, τυπωθείσης ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη: «...ἐπιχειρῶ νὰ σχεδιαγραφῶ τὴν ἀρρηνεωπὸν εἰκόνα τοῦ τελευταίου μὲν ἀντιπροσώπου τῶν ἡμιθέων τῆς ἀρχαίας... Ἑλλάδος...»².

1. «Πανδώρα», ἔ.α., σ. 124.

2. Ν. Δ ρ α γ ο ῦ μ η, Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου..., ἐν Ἀθήναις 1861, σ. β'.

Εἰς τὴν ἐποχὴν λοιπὸν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες συνέχισαν διὰ τὴν
ὁλοκληρώσουν τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἡ μορφή τοῦ Σκεντέρ-

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΟΥ ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΟΥ

ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΗ.

Ἐπεξεργασθεῖσα

ΚΑΤΑ

ΠΑΓΑΝΕΑ

ΥΠΟ

Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗ.

Καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἀρχῆς
κατὰ τὸν ἑθνικὸν ἀγῶνα

ΚΑΤΑ ΤΗΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ,

ΟΔΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ, ΑΡΙΘ. 226.

1864.

Εκ. 8. Προμετωπίς τῆς τρίτης εἰς τὴν ἐλληνικὴν βιογραφίαν
τοῦ Σκεντέρμπεη

μπεη προσεφέρετο εἰς τὸν Σταυρίδην διὰ τὴν προβληθῆ ὡς ἥρωος οὗτος ὡς
σύμβολον τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Ὁθωμανῶν, πολὺ περισσότερον
ἐπειδὴ ὁ Γ. Καστριώτης εἶχεν ἤδη ἀποτελέσει ἀντικείμενον καὶ ἐτέρων ἐλ-

ληνικών έργων προηγούμενως, τῆς τραγωδίας δηλ. τοῦ Ι. Ζαμπελίου καὶ τῶν ποιημάτων τοῦ Ι. Καρασούτσα καὶ τοῦ Α. Δανδόλου. Ὁ Σταυρίδης ζῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ ὅπου ἡ μικρὰ ἀκόμη Ἑλλάς παρηκολοῦθει ἐντόνως καὶ συνεχῶς τὸ θέμα τῆς πλήρους ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων, ἐπὶ πλέον δὲ ζῶν εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐθνικὴ ὑπόθεσις ἐδέσποζεν ἐπὶ τῆς ἐμπνεύσεως τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ἔχων ἀναγνώσει προσφάτως τὴν ἑλληνικὴν βιογραφίαν τοῦ Σκεντέρμπεη τυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ, καταγόμενος ὁ ἴδιος ἐκ περιοχῆς εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο ἀδύνατον νὰ διετρεῖτο μία ἐνθύμησις διὰ τὸν θρυλικὸν ἥρωα¹, δὲν ἦτο δύσκολον νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Σκεντέρμπεην, μορφὴν ἡ ὁποία ἀνταπεκρίνετο γενικώτερον πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἀγωνιζομένων κατὰ τῶν Τούρκων λαῶν τῶν Βαλκανίων², καὶ ὡς τὴν εἶχεν αἰσθανθῇ ὁ Σταυρίδης καὶ ὡς τὴν ἠσθάνετο καὶ ὁ κύκλος τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς, ἐνηρμονίζετο καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν κριτῶν τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος³, οἱ ὅποιοι εἰς τὸν προγενέστερον ποιητικὸν ἀγῶνα, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Σταυρίδης εἶχε λάβει τὸ πρῶτον βραβεῖον, ἀνεκοίνωνον ὅτι «ἐκ τῶν παρουσιασθέντων δεκατεσσάρων ποιημάτων, εὐχαρίστως παρατηροῦμεν ὅτι τὰ ἐπτὰ ὑπόθεσιν ἢ ἀφορμὴν ἔχουσι τὸν ἀγῶνα, ἢ καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται. Ποῖον τῷ ὄντι οἰκειότερον θέμα εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἡμέραν, ἦν πανηγυρίζει τὸ Πανελλήνιον; Ἀλλὰ ποῖον συγχρόνως καὶ προσφορώτερον ὅπως ὑψώσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ;»⁴.

Τὸ ἔπος συνεπῶς τοῦ Σταυρίδου γίνεται κατανοητὸν καὶ ἐρμηνεύεται, μόνον ἂν τοποθετηθῇ καὶ θεωρηθῇ ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεπήδησεν, ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν τῆς ἐποχῆς καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τοῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ διὰ τοῦ δευτέρου ἔργου του ἐπεβεβαίωσε ὅσα εἶχεν αὐθορμήτως⁵ ἐκθέσει εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ πρώτου ποιητικοῦ του ἔργου καὶ εἰς τὴν ἀφιέρωσιν αὐτοῦ, ὅτι δηλ. εἰργάζετο καὶ ἐμόχθει χάριν τῆς Ἑλλάδος ἔχων κατὰ νοῦν τὸ μέγα ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΤΙΤΟΣ Π. ΓΙΟΧΑΛΑΣ

1. O. Jašar - Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von Grigor Prlićev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1967, Heft I, σ. 39-40.

2. V. Georgiev, La figure de Scanderbeg dans la poésie de Grigor Perlićev, εἰς: «Studia Albanica», 1968, τεύχ. 1, σ. 236. O. Jašar - Nasteva, ἑ.ἀ., σ. 38.

3. D. Kadach, Die Darstellung Skanderbegs und der Albaner in Prlićevs «Skenderbeis» und «O Armatolos», εἰς «Studia Albanica Monacensia», München 1969, σ.130, σημ. 8.

4. «Πανδώρα», 15 Ἀπριλίου 1860, σ. 26.

5. Ὡς ἐρμηνεία τῆς μετέπειτα ἐθνικῆς ἀσυνεπείας τοῦ Σταυρίδου δύνανται νὰ θεωρηθῶν ὅσα ὁ Δ. Πετρόπουλος ἀναφέρει διὰ τὴν ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀσυνέπειαν τοῦ Κ. Φωτεινῶφ ἢ Φωτειάδου, συγχρόνου τοῦ Σταυρίδου, γράψαντος ἑλληνιστὶ καὶ βουλγαριστὶ. Βλ. Δ. η. μ. Π. ε. τ. ρ. ο. ὑ. λ. ο. υ., Πνευματικὲς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 11 κ.ἐ. (Ἡ παροῦσα σημείωσις κατεχωρήσθη ἐνταῦθα ἀντὶ εἰς τὴν σελίδα 184).

RÉSUMÉ

Titos P. Jochalas, Le poème épique «Scanderbeg» de Grégoire Stavridis (Prličev) d'Ohrid.

Dans cette étude l'auteur traite le problème des sources historiques et littéraires du poème épique «Scanderbeg», composé par Grégoire Stavridis (Prličev), poète originaire de la ville d'Ohrid. Ce poème, soumis en 1862 à un concours poétique à Athènes, restait inédit jusqu'au jour où, suivi d'une traduction bulgare en prose, fut publié par H. Kodov d'après un manuscrit trouvé dans une bibliothèque de Bulgarie (édition de l'Académie des Sciences de Sofia, 1962, 1969²). Les philologues bulgares ont considéré le poème en question comme appartenant à la littérature bulgare, tandis que pour les chercheurs de l'université de Skopje celui-ci doit faire partie de la production littéraire de la langue de leur république autonome. Cependant aucune recherche efficace n'a pas eu lieu jusqu'à présent dans le but de préciser de manière convaincante les sources et mettre en évidence la structure profonde de cet œuvre poétique. Le résultat d'un travail de ce genre aurait en plus déterminé croit-on, la valeur littéraire du poème.

L'auteur de cette étude croit avoir prouvé que Stavridis a puisé ses renseignements sur la vie et l'activité de Scanderbeg dans «l'Histoire de Georges Kastriotis» publiée à Athènes par A. Papadopoulos - Vretos en 1848, c'est-à-dire une année avant l'arrivée du poète en Grèce, tandis que, quant à la langue et le style de son poème il a imité l'Iliade de Homère. En effet, Stavridis, a emprunté aux épos homériques des formes grammaticales, des mots, des phrases entières et en a imité même le style de sorte que son «Scanderbeg» se présente comme une imitation du texte d'Homère.

L'épos «Scanderbeg», composé à une époque où son auteur soutenait dans ses écrits son origine grecque, porte l'empreinte du style grec et de la culture grecque de celui-ci. Il doit par conséquent être considéré comme faisant partie de la production littéraire grecque de son époque.